

Časopis Geopolitika, God. 1. Broj 1, 2018.

GEOPOLITICS

GEOPOLITIKA

Časopis za proučavanje prostornih, vremenskih i
političkih aspekata ekonomije i resursa

1/2018

O časopisu

Fokus i djelokrug

Časopis za geopolitiku je recenziran online časopis koji će se objavljivati periodično od strane našeg uredničkog tima. Časopis pruža neposredan otvoren pristup svom sadržaju na principu da je istraživanje slobodno i dostupno javnosti u cilju promocije globalne razmjene znanja.

Žurnal će nastojati istraživanjem i promocijom tematika kao što su geopolitika, sajber, ekonomija, obrazovanja i kulture, privući istraživače, analitičare, akademske radnike, i profesionalce iz navedenog područja.

Pozivani su da predstavljaju svoje poglede na navedenu tematiku koji bi mogli doprinijeti rješenjima i dati odgovor na prevazilaženju kriza te svih oblika nasilnog sukoba u svijetu koji se mijenja.

Radovi kategorizovani, kao naučno istraživački radovi, istraživačke analize, eseji, stanovišta i refleksije, će biti objavljeni zavisno od tematskih oblasti i mišljenja uređivačkog odbora. Uredništvo prihvata originalne rukopise visoke kvalitete, te rukopisi predani za objavljivanje se trebaju temeljiti na akademskim standardima. Svi radovi mogu biti pisani na srpskom, bosanskom, hrvatskom i engleskom jeziku.

Područje pokrivanja: Politologija: Multidisciplinarnе društvene nauke

Glavni urednik:

Dr. Sandra Santrač

Email: sandras@urbanlogic.edu.rs

<http://urbanlogic.edu.rs/>

Uređivački odbor:

Prof. dr. Daniel Abraham Romano

Prof. dr. Nenad Suzić

Dr. Sandra Santrač

U OVOM BROJU:

1. ULOGA KULTURNE DIPLOMACIJE U PREVLADAVANJU MEĐUNARODNE KRIZE U PROCESU GLOBALIZACIJE

2. GOVOR MRŽNJE U MEDIJIMA

3. RATOVI ZA RESURSE U NOVOM GEOLOŠKOM DOBU

4. SPAS GLOBALIZACIJE, NOVA EKONOMIJA, NOVE PARADIGME

5. SOCIO-KULTUROLOŠKE BARIJERE EKONOMSKIH REFORMI NA ZAPADNOM BALKANU

6. JEDNO PROMIŠLJANJE O PORIJEKLU SLOGANA JEVREJSKO-MASONSKA ZAVJERA

ULOGA KULTURNE DIPLOMACIJE U PREVLADAVANJU MEĐUNARODNE KRIZE U PROCESU GLOBALIZACIJE

dr. Sandra Santrač

Bosna i Hercegovina

Sažetak

Cilj rada je istražiti ulogu ključnih aktera kulturne diplomacije u programiranju kulture koja omogućuje lobiranje u cilju promjena političkih odluka zemalja u prevladavanju kriza. Programiranje kulture će postati platforma za pojedine vladine odjele, a zavisit će od sigurnosnih zahtjeva i pristupa centrima međunarodnih aktivnosti. Vrijeme je da se tijekom procesa globalizacije koriste svi potencijali kulturne diplomacije koja može zadržati kanale komunikacije otvorenim kada uobičajene tradicionalne aktivnosti veleposlanstava izostanu. Ona zahtijeva analitičku i nepristranu percepciju tijekom proučavanja koliko kultura pojedinih zemalja na makro i mikro razini može uticati na buduće odnose. Tada je potrebno sofisticirano prikupljanje i analiza podataka o interkulturalnoj raznolikosti za planiranje učinkovite strategije u procesu relaksacije ili dizajniranja novih odnosa u prevladavanju krize.

Ključne riječi: kulturna diplomacija, krize, sigurnosni zahtjevi, kanali komunikacije

ROLE OF CULTURAL DIPLOMACY IN OVERCOMING INTERNATIONAL CRISIS IN THE GLOBALIZATION PROCESS

Sandra Santrac Ph. D

Bosnia & Herzegovina

Abstract

The aim of this study is to investigate the role of key actors of cultural diplomacy in programming culture that allows lobbying in purpose of change the political decisions of countries in overcoming the crisis. Programming culture will become a platform for other government departments, and shall depend on the security requirements and access to centers of international activities. It's time to be in the process of globalization is used by all potentials of cultural diplomacy that can keep channels of communication open when the usual traditional activities embassies failed. It requires analytical and unbiased

perception during research, how culture of some countries at the macro and micro level can influence future relationships. Then it takes a sophisticated data collection and analysis of intercultural diversity to planning more efficient strategy in the process of relaxation, or designing a new relationship to overcome the crisis.

Keywords: *cultural diplomacy, crisis, security requirements, channels of communication*

Uvod

Kulturna diplomacija predstavlja aktivnosti koje uključuju širok spektar sudionika poput kulturnih menadžera iz svih sektora umjetnosti, kulture, slobodnih umjetnika i njihovih manifestacija. Pored uključenosti aktera nacionalnih institucija, uključuju se korporacije sa različitim interesima koje posjeduju ljudske resurse različitih profila, koje imaju snažnu podršku svojih vlada. Poslije događaja 9/11 vodeća zemlja u kulturnoj diplomaciji je SAD koja je odlučila reafirmirati i osnažiti, te ponovo uključiti fondacije i privatni sektor u djelokrug manifestacija aspekata kulture od strane političke zajednice koju predstavlja Vlada.

Cilj rada je istražiti uključenost velikog broja aktera i njihovih aktivnosti širokog spektra što utiče na višedimenzionalne principe uporabe, a tim potrebu redizajniranja kulturne diplomacije, što donosi nove paradigme programiranja kulture u planiranju aktivnosti radi postizanja ciljeva. Oni mogu imati prikrivene namjere i dodatne aktivnosti, pogotovo prilikom aktivnosti na prevazilaženju eventualnih kriza u pojedinim zemljama kao i međudržavnim tenzijama koje imaju tendenciju razvoja u ozbiljnu kriznu situaciju.

Iz prethodnog proizilazi teza da širok spektar aktivnosti nije više ograničen na *visoke kulture*, već u programiranje kulturnih djelatnosti uključuje nove aktere usmjerene na pomenute višedimenzionalne aktivnosti u globalnom virtuelnom prostoru. Širi opseg kulturne diplomacije uključuje razmjenu znanstvenika, intelektualaca, obrazovne stipendije, te izvođačke umjetnosti različitih domena, pod organizacijom fondacija, ministarstava kulture, predstavništva u inozemstvu, te privatnog sektora. Zbog potrebe snažnijeg utjecaja u afroazijskim zemljama, donešene su odluke vodećih zemalja, prije svega SAD-a, da pored reorganizacije javne diplomatske službe, koja se sastoji iz organizacionog, kadrovskog i materijalnog jačanja, daju širi značaj odjeljenju kulturne diplomacije. U cilju snažnijeg prodora kulturne diplomacije, te efektivnosti u prevenciji i rješavanju međunarodnih kriza, pored navedenih aktera, glavni partneri Vlade pored sigurnosnih institucija, ministarstva obrane, postaju multinacionalne korporacije.

1. Djelovanje globalizacijskih procesa

Globalizacija je termin koji se pojavio još 60-tih godina prošlog stoljeća. Pojedini američki teoretičari geopolitike su eksploatisali termin *globalizacija* još tokom perioda *hladnog rata*. Sam početak teoretisanja budućih geopolitičkih i ekonomskih utjecaja,

pojam globalizacija je počeo da se javlja poslije pada Berlinskog zida. Navedene teorije američkih geopolitičara, s kojima su se rukovodile američke administracije u svom budućem preuzimanju političkog utjecaja u svijetu, služe njihovoj želji nametanja svojih pravila demokracije i tržišne privrede.

Pad Berlinskog zida je uzrokovao raspad Varšavskog pakta, čim je ozvaničen kraj jedne epohe u geopolitičkim odnosima bipolarnosti, te počinje era monopolarnosti. Pojavom monopolarnosti, pod utjecajem novih geopolitičkih doktrina od strane *Z. Brzezinskog* i *P. Wolfowitz-a*, smatraju da SAD-e trebaju preuzeti političko i gospodarsko liderstvo na globalnom nivou.

Globalizacija je danas glavno ishodište multidisciplinarnih proučavanja iz kojih se može izvesti zaključak da proces globalizacije ima nespornog utjecaja na kulturu, što i jeste jedno od najsnažnijih polja djelovanja globalnih procesa, a to potvrđuje da je kultura način funkcionisanja društva. Globalizacija je proces što ga uzrokuje djelovanje svjetskog sustava, te uspostavljanje, u svjetskim razmjerama gospodarske, političke, kulturne, ekološke, informacijske djelatnosti i globalne međusobne povezanosti društva (Milardović, 2002:12). Neki teoretičari fenomen globalizacije tumače kao proces, neki kao ideologiju, ili skup procesa koji uzrokuju promjene organizacija, društvenih odnosa, kulture, na koje dodatno utječu umreženi transkontinentalni i regionalni tokovi koji imaju interakciju i moć.

Sa općeg aspekta globalizacija utječe na dramatičan razvoj IT tehnologija, globalnih telekomunikacija, kao što je internet, pojavljivanje velikog broja standarda na globalnom nivou (TQ i ISO), izradu kompatibilnosti međunarodne regulative, kao stimuliranje slobodne trgovine umanjnjem carinskih stopa, primjena uvoznih olakšica, te stvaranje bescarinskih zona. Ekonomski aspekti se očituju u povećanju stope rasta međunarodne trgovine sa rastom svjetskog gospodarstva, lakšem protoku kapitala koji utječe na porast direktnih stranih ulaganja, stvaranju globalnog finansijskog tržišta, što uzrokuje povećanje uloge MMF-a i ostalih velikih finansijskih korporacija.

Kulturološki aspekt omogućava širu međunarodnu razmjenu u kulturi, multikulturalizam, kroz projekte *Cultural Diversity*, što omogućava upoznavanje *onog drugog*, kao i razvoj kulturnog turizma i turizma uopće. Povezivanjem sa industrijom, kreativnost je postala samo spoljni, vidljivi dio široko zastupljene i prodorne kreativne ekonomije koju predstavlja intelektualna svojina. Spoj kulture i tehnologije, brzina komunikacija i dostupnost informacija, obrazovali su virtualni prostor koji omogućuje univerzalnu i stalnu povezanost između inovativnih budućih talenata ekonomije znanja. Bez obzira na načelo da svi imaju podjednake mogućnosti učestvujući u industrijalizaciji i kreativnosti, ne treba izgubiti iz vida činjenicu da je ekonomija znanja izuzetno djelotvorna strategija novog kapitalizma zasnovanog na tržištu znanja. Globalizacija oblikuje naše živote, naglašava zapadni, odnosno američki kulturni utjecaj koji je vidljiv svugdje: na filmu,

TV-i, pop muzici i ostalim područjima. Kulturna standardizacija kulturni je dio ovog procesa. Sve je to samo površinski kulturni premaz, jer posljedice globalizacije sežu dublje, budući da proizvodi, stvara veću homogenost i lokalnu kulturnu raznolikost. Globalizacija pomaže obnovu lokalnih kulturnih identiteta (Gidens, 2005: 26). Danas se pod utjecajem globalizacije događaju dvije ključne promjene, smatrajući da se u zapadnim zemljama stisku tradicije otimaju ne samo javne institucije, nego i svakodnevni životi. U ostalim društvima, onima koja su bila tradicionalnija, dolazi do detradicionalizacije što dovodi do nastajanja svjetskog kosmopolitskog društva. Kako se na svjetskom nivou smanjuje utjecaj tradicije i običaja, mijenja se i sama osnova našeg identiteta. Kada tradicija počne popuštati i izvor životnog stila dobije prvenstvo, ni identitet nije izuzet od promjena (Gidens, 2005: 26).

2. Kulturna diplomacija i njene aktivnosti u svijetu koji se mijenja

Dinamične promjene u procesu globalizacije su najdramatičnije na polju komunikacijskih i informacijskih tehnologija, pri čemu znanje postaje najznačajniji gospodarski resurs. Uz komunikacije, informacije postaju značajan čimbenik u procesu novih komunikacijskih paradigmi u međunarodnim odnosima. Uz činjenicu drastičnih promjena ekosustava, klimatskih promjena, te naglog demografskog rasta na globalnom nivou, orijentacija na nove gospodarske resurse postaje imperativ, pogotovo u vodećim zemljama. Stoga informacija i znanje (nove tehnologije) postaju predmet istraživanja i interesovanja sve većeg broja aktera, od specijalizovanih odjela korporacija do različitih sigurnosnih, obrambenih i diplomatskih institucija većeg broja vodećih država. To uzrokuje pojavu aktera u privatnom sektoru kao subjekata u međunarodnim odnosima u čemu nacionalna država kao dominantni subjekat u međunarodnim odnosima gubi taj ekskluzivitet. Povećanjem aktera na političkoj međunarodnoj sceni je pridonijela snažna komunikacijska umreženost koja je omogućila prevazilaženje državnih granica u ekonomskom, kulturnom i političkom smislu. Navedeni specijalizovani odjeli korporacija i vlada su prepoznali univerzalnost kulture kao sofisticiranog alata u ispunjenju ekonomskih i političkih ciljeva, što je markira kao važno sredstvo međunarodne politike. Nove tehnologije su omogućile održavanje višekanalnih komunikacija i neposredniji kontakt, ne samo tradicionalnim diplomatskim predstavnicima, već i učešće većeg broja aktera koji doprinose razmjeni različitih poruka, odnosno informacija i uspostavljanje kontakata sa različitim predznakom.

Vlasti, kao i vodeće ličnosti iz svijeta kulture, treba da koriste sve potencijale *kulturne diplomacije* koja može dostići direktne relacije u međunarodnim utjecajnim krugovima, što iz poslovnih, kulturoloških ili privatnih razloga. Promoviranjem kulturne diplomacije vlast ima koristi za potrebom izgradnje i prezentovanja vlastitih nacionalnih, kulturnih ili ekonomskih interesa u funkciji vanjske politike. Pored smanjenja ekonomskog deficita, saradnjom na produkciji i ostaloj razmjeni u sektoru kreativne industrije, dizajniraju se

političke i gospodarske saradnje na višem nivou. Kulturna diplomacija u cilju promocije gospodarstva svojih zemalja, prikuplja i analizira informacije o interkulturnoj različitosti u cilju efikasnije, efektivnije i profitabilnije marketing strategije u odnosu na konkurenciju. Ona omogućuje sofisticirano i efikasno lobiranje prilikom utjecaja na promjene ekonomskih i političkih odluka zemalja od interesa za kulturnu i ekonomsku razmjenu.

Kulturna diplomacija doprinosi formiranju međunarodnih mostova i interakciju uspostavljenog umrežavanja i snažnog domena unutar kultura što nadilazi nacionalne i kulturne granice. Pomoću informacijskih tehnologija raste prisutnost *soft power*-a što uključuje nacionalnu kulturu, znanje, vjerovanje, umjetnost, moral i bilo koje druge osobenosti i navike koje je stvorilo društvo. Važnost javne diplomacije je u nastajanju koordinisanja da moć *soft power*-a raste na osnovu domaćih vrijednosti kulture, politika, kao i vanjske politike (Nye, 2004:259).

Javlja se pragmatična potreba za istraživanjem različitih koncepata uloge i tehnika uporabe kulture u sklopu javne diplomacije. Koncept kulturne diplomacije se dovodi u vezu sa nacionalnim stereotipima, i sa manipulacijom (Geusau, 2009:15). Tu tezu dalje razrađuje *Ruth Bereson* koja smatra da su izjave zvaničnika često uopštene, te se tiču više pridobijanja ugleda i poštovanja, nego što su izraz konkretnih namjera i ciljeva. To omogućuje vladama da ciljaju na inostrane intervencije kao praksu koja navodno donosi oslobođenje, pravdu, red i demokraciju u zemljama koje pokušavaju da osvoje, nazivajući te aktivnosti kulturnom diplomacijom (Bereson, 2007:9). Teoretičari koji proučavaju uporabu kulture u međudržavnim razmjenama i njenu ulogu u širem smislu, često imaju stav da aktivnosti nisu samo zbog i u interesu kulture i umjetnika. Kultura je u tom smislu postala povod u provedbi politike s ciljem popularizacije veće vrijednosti od nekog drugoga entiteta. Dakle, ono što oni koji govore o kulturnom imperijalizmu, što se događa ovdje, je neravnopravna razmjena kultura ili dominacija određene kulture (Dobek-Ostrowska B, 2006:55)..

Takvog mišljenja je i *P.M. Taylor* koji promatra kulturnu diplomaciju iz perspektive medija i smatra je izumom Francuza od kraja XIX stoljeća. Kulturne diplomate su vladini poduzetnici, koji putem medija komuniciraju sa drugim narodima, te šire informacije o sebi, navodno na nepolitički način. Osnovni instrumenti kulturne diplomatije su učenje jezika, obrazovne razmjene, izložbe i prezentacije. Ovo je politička djelatnost koja služi nacionalnim interesima pod krinkom kulture. Ovaj fenomen se povezuje sa aspektom kulturnog imperijalizma uz napomenu da vlade mnogih zemalja troše značajan dio svojih proračuna u promicanju njihove kulture u inostranstvu (Taylor, 1978:235).

U akademskim krugovima preovladava mišljenje da je kulturna diplomacija samo dio alata i u dubokoj sjeni javne diplomacije. Prvo, političari i diplomate, smatraju kulturnu

diplomaciju kao dio običnog alata javne diplomacije, koji je sa svoje strane kod nekih i dio običnog oruđa vanjske politike. *Riordan* primjećuje da se kulturna promocija, što poduzimaju praktičari kulturne diplomacije, kao što su *British Council*, *Goethe Institut* i sada nepostojeći *US Information Service*, ne smatra ozbiljnim dijelom diplomacije (*Riordan*, 2003:121).

Ninkovich pak napominje da je Odjel Sjedinjenih Država za državne programe u kulturnim odnosima bio maloljetni zupčanik u mjenjaču vanjske politike, a unatoč velikom povećanju njihove veličine, će i dalje zauzimati bijedno mjesto u diplomatskoj hijerarhiji (*Ninkovich*, 1981:1).

3. Kulturna diplomacija u zemljama Europske Unije

Po pitanju modela, 2003. godine je provedena studija analize kulturne diplomacije u praksi u devet zemalja. U principu, te zemlje su imale slične ciljeve: one su htjele ispričati svoje priče i promicati priznanje i zahvalnost za njihove kulturne korijene. Nadalje, njihove diplomatske aktivnosti su sklone podržati jednu ili više od principa vanjske, ekonomske, kulturne politike, te trgovinskih odnosa što ponekad uključuje nacionalne brendove na tržištu svojih kulturnih proizvoda uz promicanje uzajamnog razumijevanja. Studija pokazuje da se te zemlje uveliko razlikuju s obzirom na stupanj suradnje koji je postojao između njihovih vanjskih poslova i kulturnih pitanja u uredima zaduženih za kulturnu diplomaciju. Upravne strukture koje su se koristile kulturom za obavljanje diplomatskih ciljeva pojedinih zemalja su također varirale (*Wyszomirski*, 2003:18).

Na komparativnim primjerima, u Austriji i Francuskoj, Ministarstvo vanjskih poslova ima ured za kontrolu međunarodnih kulturnih odnosa, dok u Kanadi i Singapuru u Ministarstvu vanjskih poslova postoje uredi koji rade na *Cross-Cultural*-nim aktivnostima (*ibidem*, str.19). U Velikoj Britaniji i Švedskoj, međunarodni kulturni odnosi su preneseni na kvazi-vladine organizacije koje rade sa svojim stranim veleposlanstvima, dok Australija pokazuje kombinaciju navedenih karakteristika (*ibidem*, str.19). Potrebno je napomenuti veoma živu i profesionalnu aktivnost kulturne diplomacije pojedinih ambasada odnosno Ministarstava spoljnih poslova, koji su onedavno postale članice EU. Vodeće su Rumunija, koja usko surađuje sa *British Council*-om, te je u poslovnoj četvrti otvorila kancelariju u Londonu koja predstavlja i lobira sa pozicije kulturne diplomacije u cilju šireg spektra aktivnosti. Hrvatska je na zvaničnom sajtu Ministarstva vanjskih poslova, predstavila kulturnu diplomaciju, te se time više približila europskim vrijednostima.

Zemlje se također razlikuju prema njihovim financijskim investicijama u kulturnoj diplomaciji i nivoom razmjene (*ibidem*, str.19). Primjerice, *British Council* i *Goethe Institut* su polu-autonomne agencije koje su subvencionirane od strane britanskih i

njemačkih vlasti. Oba troše desetke milijuna dolara u nastojanju da prodube razumijevanje među svojim narodima i ostalima. Nasuprot tome, američki programi tradicionalno su usmjereni na regije krize i koriste se za ublažavanje sukoba, za razliku od europskih principa kulturne diplomacije koji vrše samo promicanje dugoročnog razumijevanja. Treba dodati da je američka investicija u međunarodnoj razmjeni umjetnosti i kulturi tako mala u usporebi sa onima od strane ostalih vlada, pogotovo ako se analizira efikasnost i višedimenzionalnost američke kulturne diplomacije. Ukupni izdaci za ove namjene od 2003. do 2007. iznosili su manje od 23 milijuna dolara, prema izvješću američke agencije (IAWG, 2008:op.cit). Nasuprot tome, drugi narodi obuhvaćeni u ovom istraživanju troše velike svote novca za izvoz svoje umjetnosti, inovacija te proizvoda kulturne industrije, u Sjedinjene Američke Države, kao i u druge zemlje. Navedeni primjeri uključuju Kanadu, Singapur, Australiju i Veliku Britaniju, a posebno Francusku, koja je izdvajala stotine milijuna eura godišnje za te svrhe na globalnoj razini. Pojedine vladine agencije su analizirale te aktivnosti, te je zaključeno da Francuzi doktrinom operacionalizacije kulture žele usvojiti američka iskustva, pogotovo zbog političkih i ekonomskih aktivnosti u zemljama frankofonskog govornog područja. Analitičari visoko svrstavaju Francusku u kulturnoj diplomaciji nakon operacija u svijetu, što je stavljajući odmah iza SAD-a (Wyszomirski,2008,op.cit). Europska diplomacija je zbog smanjenja budžeta, odnosno ekonomske krize nastale 2008. godine ostala na nivou kulturne diplomacije koja je samo predstavljala promoviranje vlastitih država kulturnom razmjenom, i tek započetim programiranjem kulture u cilju obrambenih i sigurnosnih potreba, izuzev Francuske. Kadrovski i organizaciono je daleko iza SAD-a, te je tradicionalno daleko od pregovaračkih i inovativnih sposobnosti Amerikanaca. Tim više što su Amerikanci prošli višu fazu diplomatskih aktivnosti tokom rata u Iraku, za vrijeme preavazilaženja diplomatske krize sa Iranom, te u doba balkanskih zbivanja, a sada je završavaju sa afganistanskom kampanjom.

Trenutno američka politika nastoji dostići propuštene prilike za operacije kulturnih razmjena koristeći se kulturnom diplomacijom, kao i propuštene prednosti koje se sastoje od propuštene međunarodne dobre volje, koja potječe od zemalja koje žele aktivno sudjelovati u kulturnim angažmanima (Wyszomirski,2008,op.cit).

Promotori značaja kulturne diplomacije u EU sa ciljem efikasnosti zagovaraju veću angažovanost civilnog sektora. Učestali su naponi za različitim modelom suradnje koje uključuju institucije poput Gete instituta (*Goethe Institut*), Britanskog savjeta (*British Council*), te fondacije Pro Helvecija (*Pro Helvetia*). Ovakav prilaz predstavlja europsku koncepciju kulturne diplomacije, te je mišljenje da bi parirali američkoj koncepciji, moraju usavršiti koncepciju i trening kulturne diplomacije. Jedna skupina se odnosi na osobe koje rade u ambasadama i kulturnim institutima, odnosno diplomataski zbor. Druga skupina se odnosi na širi pristup ukupnih kulturnih odnosa i kulturnoj dimenziji u međunarodnim poslovima. U ovu skupinu se ubrajaju menadžeri u kulturi koji će u osnovi biti nosioci kulturne diplomacije. Analitičari zaduženi za ove aktivnosti smatraju

da trećoj skupini pripadaju gotovo svi koji su uključeni u korporativne, diplomatske i ostale međunarodne poslove, te da moraju proći specijalne kurseve u cilju osposobljavanja za višedimenzionalne aktivnosti. Da bi bili osposobljeni za navedene aktivnosti potreban je multidisciplinarni pristup pri čemu vodeće zemlje EU u svojim kulturnim politikama sadrže način organizovanja pomenutih kurseva, osmišljenu međunarodnu kulturnu suradnju i način *držanja koraka sa zbivanjima*. Objašnjena je aktivnost usavršavanja kulturnog programa (programiranja kulture), promicanje standarda kvalitete, obezbjeđivanje potrebne literature i udžbenika, te modele programa za specijalizirana područja, kao što su obrana i sigurnosna pitanja.

4. Virtualna diplomacija i njena uloga

Iako su aktivnosti u korištenju virtualne diplomacije nove, SAD pokazuje veliku zainteresovanost. Smatra se da bi ona predstavljala novo oružje prilikom aktivnosti kulturnih razmjena na osnovu kulturne diplomacije. Atraktivnost joj daje trenutno priključenje u aktivnosti kulturne diplomacije u virtualnom svijetu zahvaljujući novim *software*-ima kao komunikacijskim i informacionim tehnologijama. Poslovni svijet se već uveliko priključio kulturološkim aktivnostima, a tim i diplomatiji zahvaljujući BI (*Business Intelligence*), odnosno alatima poslovne inteligencije koji se ionako koriste u korporacijama. Omogućen je pristup kulturološkim aktivnostima ranije pomenutih kompanija i pojedinaca iz privatnog sektora. Komunikacije i stvaranje kontakata nisu više ekskluzivitet vladinih agencija. Lokalne zajednice već posjeduju digitalne muzeje, biblioteke, turističke atrakcije i kulturne spomenike, do NGO-s koji su edukovani za apliciranje različitih projekata prema fondacijama, vladama, te EU i *British Council*-u. Programi i modeli su razvijeni od strane javnog i privatnog sektora tako da novi modeli angažmana koriste *on line* tehnologije i virtualni svijet vrijedan daljeg istraživanja. Neke države uključujući Švedsku, Slovačku i Maltu otvorile su virtualne ambasade koje nude *on line* kulturne aktivnosti, informacije o zemljama koje predstavljaju, a u svrhu privlačenja talenata koji izrone iz virtualnog svijeta. U nekim slučajevima osmislili su olakšane imigracijske mogućnosti kao i viza usluge. Unatoč ograničenjima, američka vlada je pak počela ozbiljnije prihvatati *on line* virtualnu diplomaciju. Još se 2007. godine na osnovu partnerstva između Sjedinjenih Američkih Država i *University of Southern California* sa Centrom za javnu diplomaciju eksperimentisalo se u virtualnom svijetu, uz predavanja, održane konferencije sa temom u vezi sadašnjih kulturnih sadržaja, kao što su *jazz* koncerti realizovani preko *Second Life* odnosno *virtual world*-a koji je lansiran prije 2007. godine. U odjelu Međunarodnog Informativnog Programa (IIP) u američkom *State Department*-u, otvorena je nova TV i radio stranica namijenjena za inozemnu javnost koja omogućuje korištenje interaktivnih tehnologija, kao što omogućuje *broadcast*, *chat* i *blogs*. Nadalje, kroz IIP *American Corners program* sada

podržava 381 *American* umrežene knjižnice u gradovima širom svijeta (Corner information, 2008). Pored navedenih aktivnosti američki *Corners program* je ostao blijeda sjena USIA međunarodne mreže knjižnica, koja je uvrstila međunarodnu razmjenu mladih, širenje virtualnih knjižnica, uz virtualno organizovanje tečajeva engleskog, kulturne razmjene, a aktivnosti podržavaju stanice poput SKY NEWS-a, EURONEWS-a, CNBC-a.

5. Strategija razvoja i uloga kulturne diplomacije SAD-a

Nezapažen, i na štetu svog položaja, *Walter Laqueur* je proročke riječi napisao u članku časopisa vanjskih poslova SAD-a 1994. Laqueur i drugi su shvatili da je za ključnu ulogu u američkom *soft power*-u, uključujući osobito kulturnu diplomaciju, te korištenje kreativnog izražavanja i razmjenu ideja, informacija, ljudi uz povećanje uzajamnog razumijevanja, zaslužna igra u podrivanju SSSR i sjetve sjemena za eventualni raspad (Cummings, 2003:1).

SAD su iskoristile iskustvo iz vremena hladnog rata pri čemu su i SAD i Rusija činili ogromne napore u plasiranju svojih kultura, odnosno organiziranja razmjene kulturnih manifestacija koje su bile ključ *peer-to peer* odnosa, tj. *zavirivanje kroz odškrinuta vrata* koja se pokazala efikasnom u cijelom hladnoratovskom razdoblju. S toga *Joseph Nye* pod principom *soft power* smatra stvaranje pretpostavki modeliranja mišljenja ljudi na suprotnoj strani *da želimo ono što želimo da oni žele*. Kulturna diplomacija predstavlja projekciju meke sile *soft power*, na osnovu navedene sintagme (Nye, 2004: 22).

Pomenuta pojačana aktivnost kulturne diplomacije SAD-a je u sklopu planiranih bezbjedonosnih, ekonomskih i političkih aktivnosti u Aziji prije svega u Indiji, Kini, Japanu, Koreji. U isto vrijeme, američki imidž u svijetu je opao, posebno u područjima najveće napetosti, kao u arapskim i muslimanskim državama. Dakle, s obzirom na pozitivan učinak kulture u vrijeme Hladnog rata, kulturna diplomacija je jedan od najcjenjenijih alata u američkoj diplomatskoj službi. Međutim, bez opasnosti od Sovjetskog Saveza, kulturni programi u javnoj diplomaciji su pretrpili veće rezove tijekom 1990-ih. Čak se gasi Informativna Agencija Sjedinjenih Američkih Država (USIA), a sa njom smanjena aktivnost kulturne diplomacije. To dovodi do apsorpiranja ljudi u druge odjele u *State Department*-u. U vezi događaja od 9/11, ni poslije pet godina nije bilo odgovora na pitanje *Zašto nas mrže?*, a protuotrov za neprijateljstva i iskre terorizma, instrumenti i resursi *soft power*-a su bili desetkovani, a tako su bila potrebni (Nye, 2004:15).

Kako eskalira nasilje na Bliskom istoku, koji u Iraku još traje, negativan imidž o SAD-a prodire kanalima kulturne i javne diplomacije svih neprijateljskih nacija, što se ne može objasniti, i koje su zauzele svoje mjesto na bojišnici protiv američke vanjske politike, što je dodatni razlog da Sjedinjene Američke Države traže učinkovito sredstvo komuniciranja u svijetu. Događaje od 9/11, javna i kulturna diplomacija je u velikoj mjeri

pokušala analizirati, ali rezultati analiza su minimalni. Iz četrdesetak izvješća javne diplomacije je zaključeno, u vidu konsenzusa, da su javna i kulturna diplomacija u krizi. Stoga je uslijedilo dugo i pomno pripremljeno izvješće *Susan B. Epstein* i *Lisa-e Mages*, pod nazivom *Public Diplomacy a Review of Past Recommendations, CRS Report for Congress*. U osnovi je zaključeno da se pored potrebe u javnoj diplomaciji za kvalitetnim ljudskim resursima, modernizacijom komunikacija, te uske suradnje diplomacije sa sigurnosnim i vojnim institucijama, posebna pažnja treba posveti kulturnoj diplomaciji. Iz tog je razloga *Henry J. Hyde*, predsjedavajući komiteta za internacionalne odnose je izlagao pred senatskim odborom i ukazao na određene propuste i nedostatke američke vanjske politike, pod nazivom *Javna diplomatija i američka vanjska politika*. On je konstatirao da ažurirana strategija nacionalne sigurnosti polazi od razumijevanja da je moć SAD-a ogromna i bez presjedana, ali isto tako mudro primjećuje da ne može postići sve ciljeve djelujući u miru, te ustanovio da SAD mora imati saveznike koji će im pomoći rame uz rame u ostvarenju zadataka, pogotovo ako bi ta dostignuća bila osigurana.

Kako je moguće da je zemlja koja je izmislila *Hollywood* i *Madison Avenue* dopustila takvu destruktivnu i parodijsku sliku o sebi, a teži na intelektualnom vođstvu i liderstvu finansijskog carstva u inozemstvu (Hyde, 2002:24). Kongresmen *Henry Hyde* se na konferenciji požalio u vezi situacije, te je u svom kratkom govoru u APSA, razmotrio ta pitanja u svjetlu osnovnog materijala napisanog u ovom radu, dotičući se uloge javnog i privatnog sektora u kulturnoj diplomaciji.

Pokušat ću pokazati vjerodostojnost povjesničara *Johan-a Huizing-a* i njegove izjave da svatko tko želi razumjeti Ameriku prvo mora tijekom svog koncepta demokracije iz političkog i društvenog polja nositi kulturu i općenito ljudskost u kontekstu današnjih izazova vanjske politike (ibidem, 2002:25).

Nakon terorističkog napada 9.11. američka diplomacija daje sve veću važnost kulturnoj diplomaciji svjesna činjenice važnosti kulturne komponente prilikom opće diplomatske obuke. Ona pri tom koristi iskusno osoblje koji su podučavali diplomate sa iskustvima na terenu. Od tada se snažne operacije upotrebom kulturne diplomacije odvijaju prevashodno u euro-azijskim i arapskim zemljama. Uz kulturološku komponentu tokom obuke daje se sve veći značaj sigurnosnim i psihološkim komponentama. Analizom rada diplomata, pogotovo u zemljama visokog rizika, prilikom pitanja da li im je na terenu nedostajala obuka iz kulturne diplomacije, većina ispitanika je izjavila da i ne znaju šta su tamo radili. Međutim, kada su obavili razgovor sa menadžerima kulture, odgovor je bio suprotan, te da im je kulturološki segment obuke bio potreban za svo njihovo osoblje. Analize su pokazale da se za američke interese u kontekstu globalizacije mora uvažiti potreba za reorganiziranjem programa diplomatske mreže iz više razloga. Prvi je nesnalaženje poslije pada Berlinskog zida, zbog pojave monopolarnosti, što je uz razvoj IT tehnologija pogodovalo američkoj inicijativi u širenju globalnih procesa na polju komunikacija, kretanju roba i usluga, kao uloga i rast nadnacionalnih korporacija.

Posebno je slučaj *Wikileaks* uzrokovao veliku frustraciju, koja je pokrenula sveobuhvatnu reformu promjene doktrine diplomatije SAD-a kao i reorganizanje diplomatske mreže i komunikacija.

Potreba za spoljnim specijalistima i suradnicima se pojavila zbog činjenice da diplomatske akademije i političari od karijere nemaju istu razinu analitičnosti, te pregovaračkih i lobističkih sposobnosti. Analitičari vanjskih poslova SAD-a su tijekom hladnog rata promovirali američke vrijednosti, i američki način života. Diplomacija iz tog perioda je daleko kompetativnija i uspješnija, pogotovo poslije pojave monopolarosti i pojave nove doktrine, kojom je prihvaćen generalni stav da SAD-e u svakom momentu moraju imati kapacitet za vođenje dva paralelna rata na različitim točkama globusa. Takve aktivnosti u praksi su umanjile popularnost SAD-a kao čuvara demokracije u svijetu, uz striktno poštivanje međunarodnih pravila, kojih su same bile inicijator.

U praksi američkog *State Department-a*, kulturna diplomacija smještena je u temelje javne diplomacije. O tome svjedoči izvještaj Savjetodavnog komiteta o kulturnoj diplomaciji br.18 iz 2005. godine koji navodi da je kulturna diplomacija glavni stub javne diplomacije, jer kulturnom djelatnošću jedna nacija najbolje predstavlja sopstvenu sliku o sebi. Ona može unaprijediti našu sigurnost na raznovrsne suptilne i održive načine. Upravo je istorija zabilježila da je američko kulturno bogatstvo igralo jednako važnu ulogu kao i vojno dejstvovanje u našem zauzimanju mjesta predvodnika, uključujući i rat protiv terorizma. Jer, vrijednosti usađene u naše umjetničke i intelektualne tradicije predstavljaju bedem protiv mračnih sila (Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy, U.S. Department of State, 2005:1).

6. Operacionalizacija i programiranje kulture u vojsci SAD-a

Mogućnost budućih kriza usljed ekonomskih, ekoloških, demografskih te nacionalističkih pritisaka, mjenjaju doktrine i u vojnim strukturama SAD-a. Stav je da se kulturološke komponente upotrijebe i po potrebi implementiraju u vojnim strukturama paralelno sa kulturnom diplomacijom, ako je to od interesa za SAD-e. Da bismo shvatili ulogu transformacija u međunarodnoj politici, od koristi je teorija *Džejmisa N. Rozenaua*. Pojednostavljeno, njegov veliki teorijski doprinos proizilazi iz pogleda na suvremeni svijet kao na sustav koji je u stalnoj promjeni sa nestalnim i međusobno suprotstavljenim elementima. Takvim svijetom upravljaju složeni i proturječni procesi (Rosenau, 2006:39).

Razlika između zemalja ostaje velika, a prema *J. Nye*, iz najmanje četiri razloga: prvo, ekonomska moć određuje stupanj učešća službe, kako za industriju zabave u vojne svrhe, tako i za obavještajne službe, kao i za produkcijske muzičke kuće prilikom komunikacijskih i kulturnih razmjena. Drugo, konkurencija izaziva borbu za novim informacijama, koje su rijetke, a samim tim skupe, u svakom smislu. Treći razlog je prvenstvo nekih aktera u upotrebi informacionih tehnologija: krugovi koji su na izvorištu

nekih inovacija uglavnom postaju sposobniji da se njome služe. Naposljetku, *hard power*, vojna (materijalna), i dalje je od značajnog utjecaja na međunarodne odnose, na štetu aktera koji je imaju malo ili njome uopšte ne raspolažu (Nye, 2006:303).

Ne može se tvrditi ozbiljno, kao što neki izjavljuju, da alati u vidu kulturne diplomacije za američku vanjsku politiku više nisu važni, sada kada je hladni rat završen i Amerika se više ne suočava sa glavnom prijetnjom. Daleko je od toga da bude na rubu novih iskušenja u nekom novom svjetskom poretku i ako je svijet ušao u razdoblje velikog nereda. U sučeljavanju sa ovom novim opasnostima, preispitivanje starih prioriteta je potrebno. Kulturnoj diplomaciji u najširem smislu je povećana važnost, dok su tradicionalna diplomacija i vojna moć ograničene u uporabi prilikom sučeljavanja s većinom tih opasnosti (Laqueur, 1004:20).

U tom cilju američka mornarica je razvila sofisticirane programe operacionalizacije i programiranja kulture koji su već korišteni prije, za vrijeme i poslije borbenih operacija. Teoretičari i planeri američke mornarice obučavaju specijaliste koji prilikom planiranja ugrađuju različite varijable radi izvođenja vojnih mirnodopskih ili borbenih operacija. Iako *Clausewitz* smatra da sveto trojstvo u ratovanju čine ljudi, vojska i vlada, pojam kulture nije pominjao izravno i posebno, ali je nagovještavao ljudske aspekte i stavove stanovništva kao naslijeđa i kulturnog identiteta, koji se moraju uzeti u obzir kao dodatne varijable prilikom planiranja, koja se definiše kao *operativna kultura*. Operativna kultura podrazumijeva uspješno integriranje znanja u operativno planiranje i izvršenje misije u kontekstu povijesnih kulturoloških činjenica do antropoloških pristupa. S točke gledišta planera operacije u nepoznatom okruženju moraju se uzeti u obzir tri glavna antropološka modela koji će se integrisati u *Warfighter Multi-Service Concept for Irregular Warfare*, 5-6 *dimension* u praksi: *simbolički model* koji se bavi proučavanjem kulturnog identiteta, stavova, simbola, te rituala različitih etničkih grupa. *Ekološki model* izučava odnos između kultura i fizičkog okruženja, te *socijalna struktura modela* predstavlja izučavanje na koji način određene socijalne strukture etničkih grupa ili naroda utječu na status i moć vodećih ličnosti. Integracijom ovih modela planer može da na višedimenzionalnoj razini ima sliku ili informaciju utjecaja i ponašanja ljuskog faktora bilo u prevazilaženju konfliktne krize, mirovnoj ili borbenoj operaciji (Barak i Holmes, 2008:204).

Marinci ugrađuju kulturu u operativno planiranje i izvršenje, dok prilikom multinacionalnih operacija i treniranja prijateljskih stranih vojski, proučavaju kulture na makro i mikro razini što je osnovna komponenta treninga, obrazovanja i operativnog planiranja.

Definišući kulturu na operativnoj razini u smislu razumijevanja socijalne strukture, kulturnih uvjerenja koje će uticati na tuđe postupke i odluke, planeri iz tih činjenica izvlače definiciju o postojećem i budućem ponašanju koja se mogu ugraditi u operativno planiranje. Ovdje se riječ kultura ne odnosi samo na značenja i uvjerenja koje ljudi imaju u određenoj skupini, ovdje je riječ o potrebi definiranja kulturne skupine, jer ona ima

zajednički pogled na svijet što ih ujedinjuje u sustavu društvenih struktura i zajedničkog ponašanja. Ako analiziramo društvenu strukturu, ona predstavlja način na koji ljudi organizuju svoje političke, gospodarske i društvene odnose. Civilno stanovništvo među kojima marinci djeluju su pripadnici autohtone zajednice ili grupe na koje se želi utjecati. U tom dijelu se analiziraju i međunarodni partneri u koalicijskim operacijama. Varijable društvenih struktura omogućuju uspješno planiranje u periodu post neprijateljstva što uključuje rekonstrukciju i stabilizaciju mira, te humanitarne operacije (*Marine Corps Doctrinal Publication, vol.1, 1997:9*).

Za marince operativna kultura je sastavni dio kulturne diplomacije, koja se izučava na vojnim katedrama u SAD-a, i nije samo pitanje ili osobina bojnog polja ili izvan njega. To je kontinuirani proces individualnog i kolektivnog učenja o budućim suvremenim operacijama, u cilju učenja dimenzije kulturnog koncepta i njegove implementacije. Najveći broj proučavalaca slaže se sa tim, da se strateška kultura sastoji od biheviorističkog faktora, koji se može pronaći u sprovođenju aktualne politike, i od suptilnijeg kulturološkog faktora, koji obuhvata direktne i implicitne izraze ideja, očekivanja, vrijednosti i stavove. Nameće se pitanje u kakvoj su međusobnoj vezi ova dva faktora (Swindler, 1986:276). Naime, Swindler kulturu vidi kao *zbirku alata*, koja akterima omogućava da definišu strategije djelovanja.

U toku procesa relaksacije i dizajniranja novih odnosa planiraju se operacije u cilju prevazilaženja krize u pojedinim državama. Tada se planeri bave *kulturom operacija*, koje se provode u ime *soft power*-a, na osnovu principa kulturne diplomacije, ali sa jasnom diplomatskom porukom koja može nagovijestiti i vojni pritisak (*Marine Corps Doctrinal Publication, vol.1, 1997:7*). U tom slučaju kulturne operacije obuhvataju inovativne tečajeve lokalnih sigurnosnih snaga na temelju kontekstualnog poznavanja lokalnih kulturnih skupina. To daje mogućnost kadriranja, što pak utječe na ponašanje ili mehanizme koji proizvode ponašanje u cilju dugoročnijih prevazilaženja kriza.

Pod tim se podrazumjeva da vojno i ekonomsko nagrađivanje ili prinuda predstavljaju sredstva za ostvarivanje političkih ciljeva. David Vital s pravom ističe da je važan kriterijum za mjerenje snage ili slabosti nekog aktera kapacitet da, s jedne strane izdrži pritisak, a sa druge strane, njegova sposobnost da slijedi sopstvenu politiku (Vital, 1967:73).

Pošto je kultura povezana i holistički, što znači da je ona povezana sa vjerovanjima, ponašanjem socijalnih struktura i odnosa svake različite navedene dimenzije se moraju analizirati u odnosu jedna prema drugoj. Promjene u jednoj dimenziji, na primjer u gospodarstvu može imati duboke učinke na drugu dimenziju, kao što su političke strukture i moć. Time i korporativna kultura može djelovati na kulturu političkih struktura (Salmoni i Holmes-Eber, 2008:15).

Postoji podjela između otvorenih i zatvorenih sistema, gdje zatvoreni sistemi sve više padaju u sjenu. Globalni utjecaji djeluju na lokalne zajednice koje ih preoblikuju, reinterpreтирају, te potom nove kulturne oblike rekontekstualiziraju i kroz vlastiti vrijedonosni sustav predstavljaju svijetu. Na taj se način stvaraju hibridni identiteti, multikulture, i redefinišu kulturni identiteti (Knutsson, 1006:44).

Operativna kultura mora sagledati relevantno ponašanje, odnose i percepciju autohtonih snaga sigurnosti sa kojima marinci ili protiv kojih djeluju. U današnjem složenom svijetu sa dosta nestabilnih država na ivici kriza, marinci moraju sniziti razinu neuspjeha na minimum. Oni moraju razumjeti kulturne dinamike u različitim krajevima svijeta da bi mogli djelovati u nepoznatom stranom okruženju. Budući hibridni ratovi će se voditi u virtualnom okruženju, i s toga će se pored varijabli kulturnih informacija morati uzimati u obzir varijable vojne kulture protivničkih snaga (Williamson, 2009:24). Za razliku od definicija *vojne kulture*, akademske definicije kulture su više na teoretskoj razini, jer opće prihvaćena zvanična definicija kulture ne postoji (Barak i Holmes, 2008:29).

U tom cilju u mornaričkim akademijama budući planeri na razini pukovnija izučavaju diplomaciju, analiziranje informacija vojnih i ekonomskih, a na zajedničkoj razini političke strukture, organizaciju društva i infrastrukturu. Specijalizovane službe Pentagona su pomogle taj program dovodeći ga do savršenstva programiranjem kulture, namijenjenim specijalnim psihološkim operacijama.

7. Uloga kulturne diplomacije u prevladavanju međunarodne krize

Teoretičari buduće djelatnosti američke spoljne politike u kontekstu globalizacije su odredili aktivno unapređenje ne samo javnih politika, koje uključuju umjetnost i kulturu, već i američku diplomaciju. Zahvaljujući razumijevanju koliko kultura utječe na međunarodne odnose i doprinosi američkoj konkurentnosti u svjetskoj ekonomiji, zaključeno je da novu kulturnu diplomaciju zahtijeva nova ekonomija. Amerika je još uvijek vodeća ekonomska sila, ali međunarodna konkurentnost će ovisiti od implementacije principa nove ekonomije u njenim institucijama. Ujedno se unapređuju individualni i korporativni kapaciteti u ovladavanju kulturnom diplomacijom. Na slobodnom globalnom tržištu, SAD-e kulturne proizvode i usluge tretiraju na isti način kao industrijsku ili bilo koju drugu robu. To je osnov politika svih američkih multilateralnih i bilateralnih trgovinskih pregovora.

Promjene u suvremenom dobu, u različitim društvenim i političkim oblastima, pojačavaju dinamiku međunarodnih odnosa i nameću se kao nezaobilazan element svjetske politike. Nove tehnologije, kojima ili prethode ili ih slijede inovacije u znanjima i promišljanju društvene stvarnosti, ističu značaj razmjene informacija i poruka svih vrsta. Tok tih poruka postao je ključni element društva na početku XXI-og stoljeća. Doba informacije

se tako ogleda u izvorima, metodama, u izboru postupaka aktera svjetske politike, kako najmoćnijih, tako i malih ili tek nastajućih (Watson, 2006:48).

Pored ekonomskog aspekta kulturne diplomacije u američkom odjelu za kulturnu diplomaciju se njeguje poseban vid stručnih timova čije međunarodne komunikacije počivaju na estetskim i humanističkim dimenzijama. Zbog činjenice učešća većeg broja aktera u međunarodnim odnosima, bilo kanalima javne diplomacije, poslovnom ili kulturnom suradnjom, računaju da mogućnosti kulturne diplomacije, pored preventivnog djelovanja prevazilaženja različitih karaktera i uzroka kriza, prevashodno pruža mogućnost ostvarenja ekonomskih interesa.

Primjenjujući pravilo komparativne prednosti, koje kaže da se zemlje trebaju specijalizirati za ono u čemu su najbolje, najvažnije države OECD-a fokusiraju se na uslužne i kreativne djelatnosti i, ako je industrijska proizvodnja nužna, koriste se zemljama niskih troškova u Aziji ili jugoistoku Evrope. U čitavom OECD-u informacijska tehnologija i ekonomija znanja neminovno su dovele do nastanka postindustrijskog rada. (Howkins, 2003:62). Može se reći da je reč o suptilno definisanom kolonijalnom diskursu, jer su najrazvijenije zemlje glavni nosioci intelektualne svojine. Uticaj navedenih organizacija izazivaju specifične odnose na globalnoj razini, stvaraju se novi kulturni oblici, raste globalna kulturna razmjena.

Stoga prilikom planiranja aktivnosti u prevenciji i rješavanju eventualne krize nastoji se djelovati posebnim programima koji su različiti za svaku zemlju, a zavise od analiziranja kulture na makro i mikro nivou, religije, ideologije uticaja ostalih kultura. Tada se pristupa programiranju kulture što u slučaju SAD-a preuzima poseban odjel u Ministarstvu vanjskih poslova, *Cultural Program Division*, između ostalog zadužen za programiranje budućih kulturnih programa. Njihovo dizajniranje zavisi od zahtjeva prije svega diplomatskih postavljenih ciljeva, sigurnosnih agencija, a često i od ministarstva obrane, odnosno Pentagona. Prijedlozi i zahtjevi se prosljeđuju podsekretaru za javnu diplomaciju i prekomorske poslove u američkom ministarstvu vanjskih poslova za koje je zadužen sekretar SAD-a. Za realizaciju programa, u raznim oblicima iz svih sektora kulture, zadužen je Odjel za obrazovne i kulturne poslove u čijem sustavu je pomenuti *Cultural Program Division*. Dizajniraju se posebni programi za redovne tihe diplomatske i sigurnosne operacije, za rješavanje i dogovore u vezi različitih multi i bilateralnih trgovinskih sporazuma, te transferi naprednih vojnih i tehnologija u civilnom sektoru. Često u tome savjetodavno učestvuje *Fulbright* fondacija, koja je najsnažniji pobornik sofisticiranih kulturnih razmjena od interesa za SAD-e. Fondacija *Fulbright* vrši promidžbu stipendija za različite studijske programe koji često služe za vrbovanje budućih suradnika američkih sigurnosnih agencija i budućih *ključnih igrača* u državama od nacionalnog interesa za SAD-e. Na isti način se osiguravaju kontakti i kanali u cilju rješavanja potencijalnih kriza između država. Odabir aktera i njihove specijaliziranosti zavisi od toga u kojoj je fazi razvoja eventualna kriza među državama. U slučaju

eskalacije, a ako je u interesu zaustavljanje sukoba, aktiviraju se niz aktivnosti tzv. *podzemne diplomatije*, koje uključuju termin snažne diplomatske poruke. S obzirom na pojavu većeg broja neuralgičnih točaka koje nastaju preavashodno pod pritiskom globalizacije, koja često uzrokuje novu fragmentaciju naroda i prostora u cilju kontrole tržišta, angažuju se suradnici iz civilnog sektora. Različiti akteri su učesnici, najčešće u vidu multinacionalnih korporacija koje posjeduju sofisticirane ljudske resurse, prevashodno od bivših pripadnika državnih institucija. Oni posjeduju različite vještine, od timova stručnjaka za industrijsku špijunažu, geologa, ekologa, ekonomskih eksperata, do stručnjaka za rješavanje ili izazivanje kriznih situacija. Njima je na raspolaganju visoka komunikacijska tehnologija. Navedeni akteri su pored profesionalnih vještina i znanja, prošli napredne kurseve iz oblasti kulturologije, kulturne diplomatije, te sa certifikatima *Cross cultural experts*, ovladavaju vještinama ne samo u umjetnosti i obrazovanju, već i iz religije, medija, pop kulture, politika kao i analitičkih vještina. Uz zadatke dobijenih od svojih kompanija, prikupljaju i analiziraju različite informacije važnih za kompaniju, ali i za pojedine države. Na osnovu prikupljenih informacija, odlučuju da li će i kada signalizirati, odnosno poslati rano upozorenje o potencijalnim problemima unutar ili između država, a koji mogu eskalirati u kriznu situaciju, sa tendencijom proširenja. Multinacionalne kompanije postaju glavni akteri promjena na globalnom nivou, a pogotovo u zemljama u razvoju. Transnacionalne kompanije posjeduju pored ekonomske, političku, pravnu, i razvojnu moć. Sada su oni akteri koji prenose svoje idejne vrijednosti, organizacijske, političke, kulturne, medijske, religijske matrice, a pogotovo utjecaje na promjenu kulturnih sustava.

Tokom svojih aktivnosti u zemljama u razvoju prvo preuzimaju kontrolu nad kulturom i medijima u cilju denacionalizacije. Zapadne vlade preko korporacija, transnacionalnih kompanija, Svjetske i Europske banke mijenjaju suverenitet, teritorijalnost, nacionalne kulture i identitete, te pravni sustav koji se mora uskladiti sa zakonodavstvima nadnacionalnih država. Oni brišu razlike između unutrašnje i vanjske politike, i stvaraju nove aktere koji postaju globalni gospodarski igrači, transnacionalne udruge civilnog društva (Milardović, 2004:22).

Navedene aktivnosti su u cilju daljeg razvijanja multinacionalnih kompanija, koje multipliciraju zahvaljujući navedenoj pojavi informacijskog i naučnog društva, kao i transportnih i komunikacijskih sredstava što omogućuje brz protok roba i ideja bez reda veličina. *Chris Bolton* zapaža da se zahvaljujući usponu i popularnosti neoliberalističke doktrine u praksi dogodio preokret u kome je kreativnost tradicionalne industrije zamijenjena industrijalizacijom kreativnosti. Novo industrijsko doba počiva na ekonomski produktivnoj povezanosti informacije, komunikacije i kreacije (Bolton, 2007:64).

Od interesa i ciljeva naredbodavaca će zavistiti da li će se pristupiti rješavanju krize i kojim metodama. Prilikom programiranja kulture, iskusni analitičari zavisno od zemlje,

odnosno regiona, odlučuju da li će kulturna diplomacija i njene aktivnosti biti dodatni potencijal za širenje konflikta, kao u multietničkim sredinama ili način preventivnog i lakšeg rješavanja nesporazuma i tenzija u početnoj fazi afirmišući *cultural diversity*. Pri tom se mora računati na važnost medija koji prate dešavanja i aktivnosti od lokalnih nivoa gdje nastupaju medijski i kulturološki specijalisti kao i NGO. Uz ponudu saradnje na modernizaciji određene medijske kuće, ponudit će se dodatna edukacija i seminari za osoblje. Prilikom pregovora se često ukazuje na suzdržavanje od govora mržnje i težištu na profesionalnosti, jer su mediji moćan alat u smirivanju eventualne krize, odnosno sposobnost sugeriranja smirivanja političke, međunacionalne ili vjerske mržnje.

Prednost kulturne diplomacije u prevazilaženju kriza je u tome što može popraviti političke greške javne diplomacije, stvarati intimniji odnos između kultura i politika, te omogućiti i organizovati određenu vrstu foruma koji će sadržavati i poslati neformalne političke poruke, što čini neslužbenu političku komunikaciju. Takva komunikacija omogućuje javnoj diplomaciji otškrinuta vrata komunikacije u slučaju kriznih situacija i narušenih političkih odnosa.

Tako kulturna diplomacija osigurava sredstva za povećanje razumijevanja, te u trenucima napetosti i sukoba, nudi učinkovito, a ponekad i jedino održivo sredstvo komunikacije (Brown Journal of International Affairs, Fall 2006:2).

Kulturna iskustva omogućuju pojedincima da se uključe intelektualno i emocionalno u doprinosu rješavanja kriza. Zahvaljujući osobnim vezama prilikom kontakata sa zvaničnicima sa kojima postoje političke nesuglasice, prilikom razmjena kulturnih projekata oko kojih politički protivnici mogu zajednički koegzistirati, kulturni kontakti omogućavaju redizajniranje i stvaranje novih političkih odnosa i bez posrednika, prije svega zahvaljujući mogućnosti učešća većeg broja aktera i suvremenoj komunikaciji koja je dostupna.

Zaključak

Ciljevi kulturne diplomacije su aktivnosti u različitim područjima djelovanja. Svrha njenog postojanja je da ne služi sama sebi, već i za razlikovanje principa kulturne diplomacije u odnosu na ostale zemlje. Tradicionalno, vlade izjavljuju da organizovanje kulturne diplomacije služi prvenstveno u idealističke svrhe u cilju razvijanja uzajamnog razumijevanja i povjerenja, te za borbu protiv etnocentrizma, nacionalizma i ostalih stereotipa. Ove aktivnosti kulturne diplomacije sprečavaju razvijanje konflikta i vode ka rješavanju kriza. Idealistički ciljevi često uključuju ideju dvosmjernih komunikacijskih odnosa temeljih na međusobnoj kulturnoj razmjeni, iako u praksi kulturna diplomacija ima tendenciju da ne bude recipročna kao u slučaju razmjene znastvenika, studenata,

intelektualaca, umjetnika i studijskih grupa. Funkcionalni ciljevi kulturne diplomacije su također napredovanje u trgovinskoj razmjeni, političkim, diplomatskim i gospodarskim interesima, razvoju bilateralnih odnosa preko odbora, uključujući ekonomske, trgovinske, političke, kulturne i diplomatske elemente, kojima se povezuje sa skupinama u inozemstvu koje su važne za praksu kulturne diplomacije. Uloga dijaspore je u promidžbi održavanja bilateralnih odnosa u vremenima tenzija. Kulturna diplomacija također može unaprijediti interese i drugih zemalja, a ne samo interese država koje obavljaju kulturnu diplomaciju. Ona je u Indiji, na primjer, svojim snažnim naglaskom za stipendiranje studenata iz susjednih zemalja poslužila u promidžbi vlastitog interesa, kao i njenih susjeda, te interesa samih studenata.

Kreditiranje studenata promoviše ne samo ideju suradnje, već pokazuje da kreditiranje i kultura mogu funkcionirati kao mirovni faktor. To pokazuje odluka Maršalovog plana, koji je uz instrumente kulturnih aktivnosti snažno podržao prevazilaženje krizne situacije u Europi tijekom poslijeratnog razdoblja, tj. nakon II svjetskog rata, a što je Njemačkoj omogućilo dizanje iz pepela i prerastanje u ekonomsku silu čiji rast i danas traje. Već poslije nekoliko mjeseci nakon rata, bivši protivnici koji su uzajamno pretrpjeli velike gubitke su počeli pograničnu suradnju između susjednih gradova, kao i razmjenu djece između porodica za vrijeme raspusta, prije svega zbog učenja jezika. Današnji primjeri suradnje Njemačke i Francuske koje su sveobuhvatnim programima razmjene dali najbolji primjer kulturne suradnje, i danas, temelji se na uvjerenju da znanje o tradiciji ili potencijalnim neprijateljima, o njihovom društvenom životu, promiče međunarodno razumijevanje, čime je na djelu prevencija sukoba na duži rok.

Literatura:

American Corner information provided by IIP. Stats based on numbers as of March, 2008.

www.America.gov

Bereson, R. (2007): *Diplomacy of International Art, from World Exhibitions to Biennales and Documentas*, IN, Nurope Kassel

Bolton C. (2007): *Management and Creativity*, Malden, Blackwel

Cummings, M. (2003): *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*, Washington, DC, Center for Arts and Culture

Dobek-Ostrowska B. (2006), *Komunikowanie polityczne i publiczne*, Warszawa, PWN

Geusau, A. (2009): *Cultural Diplomacy Waging War by Other Means*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers

Giddens, A. (2005): *Odbjegli svijet-kako globalizacija oblikuje naše živote*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk

Howkins J. (2003): *Kreativna ekonomija*, Zagreb, Binoza press

Hyde, H. Jr. (2006): *Speaking to our Silent Allies: Public Diplomacy and US Foreign Policy*, Washington, DC, Congressional Focus

Huizinga, J. (1972): *America: a Dutch Historian's Vision, from Afar and Near*, New York, Harper & Row

IAWG Interagency Working Group on U.S. Government-Sponsored International Exchanges and Training, <http://www.iawg.gov/>

International Cultural Relations A Multi-Country Comparison Published in: GIA Reader (2005), Vol 16, No 2

Knutsson, K.E. (1996): *Social Field and Cultural Constellations*, NY, UNESCO Publishing

Marine Corps Doctrinal Publication vol.1: Warfighting (United States Government as Represented by the Secretary of the Navy, July 21, 1997, 9. Henceforth MCDP

Milardović, A. (2004): *Pod globalnim šeširom*, Zagreb, CPI

Milardović, A. (2002): *Mali leksikon globalizacije*, Zagreb, CPI

Naj, Dž. (2006): *Kako razumovati međunarodne odnose*, Uvod u teoriju i istoriju, Beograd, Stubovi kulture

Ninkovich, F.(1981): *Diplomacy of Ideas: U.S. Foreign Policy and Cultural Relations 1938-1950*, Cambridge, MA, Cambridge University Press

Nye, J. (2004): *Soft Power and American Foreign Policy*, Political Science Quarterly, vol.119, no.2, Cambridge, MA, Harvard Kennedy School

Nye, J. (2004): *Soft Power: the Means to Success in World Politics*, Cambridge, MA, Cambridge University Press, Perseus Books

Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy (2005) *Cultural Diplomacy The Linchpin of Public Diplomacy*, Washington DC, U.S. Department of State

Riordan, S. (2003), *The New Diplomacy, Themes for the 21st Century*, Cambridge, Polity

Rosenau, J.N. (2006), *Political science and political processes: Rosenau*, New York, J.N., & *a Study of World Politics*, Vol. 1, Routledge

Salmoni. B. i Holmes-Eber, P.(2008): *Operational Culture for the Warfighter*, Quantico, Virginia, Marine Corps University Quantico

Saunders, F. (1999): *The Cultural Cold War*, New York, The New Press

Second Life is a virtual world launched in 2003 in 2007

<http://blog.secondlife.com/?s=metrics>

Steven C. Williamson, *From Fourth Generation Warfare to Hybrid War*, 2009, US Army War College, Carlisle, PA.

Swindler, A. (1986) *Culture in Action: Symbols and Strategies*. *American Sociological Review* No 51

Taylor, M.P. (1978): *Cultural Diplomacy and the British Council*, *British Journal of International Studies*, vol.4, no.3

Vital, D. (1967): *The inequality of States. A study of Small Power in International Relations*. Oxford, Oxford University Press

Walter Laqueur, *Save Public Diplomacy*, *Foreign Affairs*, September/October 1994, vol.73, no.5

Watson, A. 2006. *Diplomacy. & e Dialogue Between States*, N.Y. New Press

Wyszomirski, M.J.(2003), *International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison*, Seattle, Arts International and Center for Arts and Culture

GOVOR MRŽNJE U MEDIJIMA

Sandra Santrač

Bosna i Hercegovina

Apstrakt:

U ovom radu su analizirana glavna pitanja tranzicije medija pod uticajem globalizacije kao i govor mržnje u njima. Mediji su nosili sa sobom i sve bitne odlike konkretnog socio-ekonomskog sistema.

HATE SPEECH IN THE MEDIA

Abstract:

This paper analyzes the main issues of media transition under the influence of globalization as well as hate speech in them. The media carried with them all the essential features of the specific socio-economic system.

Uvod

Raspadom bivše Jugoslavije i prekidom sukoba, mnogi eminentni kulturolozi, sociolozi, filozofi kao i univerzitetski profesori su usvojim naučnim i stručnim radovima opisali ulogu medija nakon sukoba i tragičnih događaja na ovim prostorima. Radovi nedvojbeno ukazuju da su mediji imali jednu od ključnih i neetičkih uloga, u širenju propagande i mržnje u korist tadašnjih političkih lidera.

Nažalost mediji godinama nastavljaju sa istom retorikom što je dovelo do zabrinjavajućeg porasta govora mržnje naročito u BiH medijima poslednjih godina. Bezbroj primjera emitovanih sa elektronskih i štampanih medija, pokazuje tendenciju porasta TV emisija i novinskih tekstova koji drastično podstiču međuetničku mržnju.

Zahvaljujući stilu pisanja, većina današnjih novinara, vokabularom najprizemnijeg uličarskog jezika, otvoreno širi mržnju koja je u permanentnoj eskalaciji. Tokom tranzicije na ovim prostorima društvo je bilo suočeno sa brojnim društvenim i političkim

potresima. Uočene su velike promjene i na polju kulture. U medijima se mnogo ne diskutuje o kulturi. Odsutne su promjene kulturnih paradigmi što se odrazilo i na medije. Sa diskursom kulture odmah možemo da se nadovežemo na diskurs medija. Objektivno, na prostoru RS i BiH usljed konstantnih uticaja globalizacije i ekonomske krize, je onemogućen ozbiljniji socio-ekonomski razvoj što je nedvojbeno uticalo i na razvoj same kulture. S toga nas ne treba iznenaditi poražavajuća situacija u medijima na ovim prostorima koji su sa kulturološkog i sociološkog stanovišta na veoma niskom nivou. Mogli bi se složiti sa izrekom koja kruži među novinarima: „Upitna je sloboda medija u BiH, ali ne i sloboda govora mržnje”. Opšte je poznato koliko mediji utiču na formiranje predstave o svijetu i postaju sve bliži masovnoj publici zahvaljujući senzacionalističkom pristupu, odabirom tema sa političkom pozadinom pa sve do lake zabave. Pojavom digitalne tehnologije, sredstava difuzije, komunikacionih satelita kablovske TV-e, optičke i računarske tehnologije, interaktivnih medija i multimedija, možemo zamisliti informativnu trku u uslovima informativnog „bombardovanja”.

Nekad su se senzacionalističke i trač novine nazivale „žutom štampom”. Danas su pod uticajem globalizacije tu funkciju preuzeli tabloidi. Tabloidi i sve savršeniji elektronski mediji uvode revolucionarnost u informativni prostor. Može se zaključiti da živimo u tabloidnom društvu ujedno okruženi internet konekcijama. Pojavom TV i štampanim medijima na web sajtovima, gledaoci i čitaoci imaju pristup informacijama i emisijama čije konzumiranje ne zahtjeva tačno vrijeme. Korisnici dobijaju veliku dozu anonimnosti pristupanjem internet stranicama, što opet nameće pitanje moguće zloupotrebe. Nisu vezani TV programima, a kasno uveče imaju pristup štampanim medijima za sutrašnje izdanje. Na taj način sustižemo novu eru informativnog obilja informacija pristupnih širokoj publici korisnika praktično svake minute, na bilo kojoj tački planete. Ujedno ulazimo u eru informaciskog društva masovnim korištenjem informacionih tehnologija. Međutim, porazna je činjenica da sa porastom moći medija ne raste odgovornost, a s njom etika, estetika i kritika.

Uloga i značaj masovnih medija

Masovni mediji nekog društva obuhvataju organizacije čije proizvode konzumira masovna publika. Osnovna funkcija masovnih medija je uz emitovanje ili štampanje vijesti je maksimalna komercijalizacija radi širenja masovne zabave - kulture kao što su film, TV serije, popularne knjige i muzika. Globalizacija je na ovim prostorima među prvima izvršila uticaj prije svega na masovne medije, određivši stvaranje proizvodnje u ovoj industriji po mjerilima i uticaju Zapada. Pošto je osnovna uloga masovnih medija stvaranje profita po zapadnoj matrici, pojavljuju se menadžeri i marketinški stručnjaci. Zahvaljujući njima stvara se moćna i masovna produkcija koju neminovno prati i ranije navedena komercijalizacija u cilju sticanja profita. To neminovno dovodi do toga, da navedene masovne produkcije stvaraju masovnu kulturu, koja utiče na određivanje nove kulturne vrijednosti te vrši ulogu ujednačavanja i smanjenja kulturnih i društvenih

razlika. Ove pojave stvaraju percepcije da je elitna kultura na margini društva na ovim prostorima a posebno u BiH, možda zahvaljujući tome što je Dejtonskim ustavom kultura izostavljena ili svedena na marginu. Naime u Aneksu 8 se spominje samo očuvanje nacionalnih spomenika.

Masovni mediji imaju više funkcija koji utiču na promjene u društvu. Pojedini masovni mediji pored funkcije proizvodnje zabave za „široke” mase, trebalo bi da imaju i funkciju stvaranja javnog mišljenja, kritike, edukacije, te doprinosa privredi zahvaljujući reklamama. Uticaj masovne kulture bi morao snositi i određenu socijalnu odgovornost. Međutim masovni mediji u zemljama tranzicije nisu dorasli svojoj ulozi u društvu.

U zemljama liberalne demokratije tržište medija ima samoregulatorni karakter koji utiče na kontrolu medija. U zemljama tranzicije masovni mediji koji su prešli u privatno vlasništvo su se morali odreći svoje osnovne zadaće, jer su vlasnici zainteresovani samo za profit, što se uglavnom odnosi na elektronske medije. Kad su štampani mediji u pitanju njihova funkcija je da služe i saraduju sa političkim sistemom na način da će transparentno prenositi informacije u vezi sa temama od javnog interesa. Međutim, to u samoj BiH je dosta upitno. Pojava mas-medija, njihova funkcija i značaj, pokazuju koliko oni mogu biti interesantni političkim elitama radi eventualne potrebe manipulisanja masama.

Sljedeća značajna funkcija masovnih medija je u cilju zaštite prava pojedinaca postavljajući se prema vlastima kao korektivni faktor. Uz proizvodnju zabave za koju je zainteresovana široka publika kao i emitovanjem reklamnih poruka, utiče na profit masovnih medija što bi trebalo da sačuva njihovu finansijsku samostalnost.

Mediji u BiH i govor mržnje

Na ovim prostorima počelo se sa privatizacijom medija uvođenjem novih zakonskih rješenja koja su se pokazala nepreciznim i lošim. To je dovelo do pada njihovog kvaliteta. Zakon je zbog određenih nepreciznosti dopustio „novopečenim” vlasnicima da otpuštaju radnike i smanjuju plate. U zakonu nije preciziran ni obim ulaganja, obaveze unapređenja kvaliteta rada, kao i garancija određenih obaveza prema radnicima. Rijetke medijske kuće iz inostranstva koje su učestvovala u privatizaciji medija u regionu se donekle ponašaju korektno, zahvaljujući prije svega etici poslovanja u svojim matičnim državama. To se uglavnom dešava iz razloga što među kupcima nema mnogo edukovanih novinara ili bilo koga iz kulturne elite. Ovakvo stanje u medijima zadesiće mnoge medijske kuće ne samo u BiH, već na prostoru bivše Jugoslavije i nekadašnjih članica varšavskog pakta, što će neminovno dovesti do još većeg pada kvaliteta koji će uzrokovati i pad kulture izražavanja. To je jedan od razloga stagnacije Jugoistoka evrope uz inertnost EU, koji su doprinjeli da naši prostori zaglave u prošlosti.

Privatizovanjem medijskih kuća od strane navedene strukture kupaca je jedan od uzroka pada etičnosti porasta govora mržnje a u cilju diskreditacije pojedinih ličnosti iz javnog i političkog života. Ovim pojavama se propuštaju pojedini normativni elementi prema kojima bi mediji u skladu sa konsenzualnom bazičnom zajedničkom politikom (na kojoj je morala insistirati tzv. Međunarodna zajednica), trebali promovisati nacionalni socio-ekonomski razvoj i kulturni identitet na ovim prostorima. Posebno bi trebalo obratiti pažnju na pitanje razvoja nacionalne kulture i jezika, čiji predvodnici bi trebali biti akademski krugovi a ne politika. U suprotnom će se desiti da masovni mediji umjesto svog korektivnog faktora u društvu, kao i učesća u socio-ekonomskim promjenama u društvu dožive pad kvaliteta i finansijske teškoće, svrstavajući se u ime pojedinih debata. Ako mediji rade profesionalno, imaju odgovornost prema društvu i pojedincu, pomažu u razvoju demokratije i društva uopšte, što govori o celokupnom stanju u nekoj državi, a što bi pak podiglo kredibilitet kulturne i političkih elita na ovim prostorima. Politički analitičari EU bi iz analize stanja takvih medija lako mogli izvući zaključak o većem stepenu razvoja demokratije naše zemlje u tranziciji.

Međutim, u slučaju BiH, karakteristično je da mediji odražavaju složenu situaciju zbog odnosa i djelovanja političkih elita na vlasti kao i opozicionih političkih partija. Poznato je da su zbog neprevaziđenih kulturnih i vjerskih razlika, te nepomirljivih stavova pođeljeni i političari, što je uzrok podjele medija, koji su neprihvaćeni i osporavani na ovim prostorima u zavisnosti kom narodu i kom entitetu pripadaju. To se posebno uočava u djelovanju javnih TV servisa kao i pojedinih štampanih medija.

Međutim, ne može se izbjeći utisku da je od potpisivanja Dejtonskog sporazuma tzv. Međunarodna zajednica nastupala i djelovala neuravnoteženo prema sva tri većinska naroda u BiH. Ne ulazeći u razloge takvog djelovanja, smatramo da se zapadne zemlje ne mogu amnestirati od odgovornosti za sve složenu situaciju u našoj državi, koja direktno utiče i na uređivačku politiku medija koja dopušta jedan surov i krajnje nekulturan govor mržnje. Posljedice takvih uređivačkih politika pomažu u međuetničkom širenju mržnje i sve više udaljuju stavove o organizaciji, funkcionisanju države te zajedničkog života. Posebno su takvoj situaciji doprinjeli OSCE i OHR, svojim djelovanjem odnosno nedjelovanjem pogotovo u domenu medija. Oni su smatrali da je dovoljno osnovati RAK (Regulatorna agencija za komunikacije BiH) i da će se riješiti razvoj i funkcionisanje medija na profesionalnoj i etičkoj osnovi.

U saopštenju OSCE-a obično pred izbore 2010. god. je rečeno da sa dubokom zabrinutošću prati situaciju u medijima, uz konstataciju da se povećava politički pritisak na medijske kuće i agencije. Da je upitna sloboda medija u BiH, da se kontinuirano podriva rad i nezavisnost RAK-a, uz ocenu da se ne provode najsavremeniji zakoni iz domena medija. Smatramo da ovo saopštenje OSCE-a u vezi slobode medija nije u potpunosti tačno. Podaci od 2010 god, govore da su BiH mediji po slobodi izražavanja bili među trideset država u svijetu.

Zbog komotnog ponašanja OSCE-a i OHR-a smo danas 2018. god. iza stotog mjesta na svjetskoj listi u vezi slobode medija, odnosno, medija van uticaja politike. Slično saopštenje je nedavno uslijedilo pred izbore za 2018. god. između ostalog da se mediji suzdrže od nacionalističkih izjava. Mediji u današnjem diskursu uslovno rečeno imaju previše slobode, prije svega zahvaljujući političkim mentorima, jer nesmetano godinama blate, medijski razapinju, sude i kažnjavaju, pojedine institucije i ličnosti, skoro bez ikakve odgovornosti.

Što se tiče političkih pritisaka na medije teško je analizirati i ocjenjivati koliki je taj pritisak i da li je on u ogromnoj nesrazmjeri sa evropskim standardima. Te procjene su još teže iz razloga na jednu od već pomenutih funkcija medija koja se sastoji u kontaktu sa Vladom čiji rad mediji redovno prate. Zbog situacije u medijima te načina izražavanja može se zaključiti da su mediji ipak pod manjim ili većim pritiskom vladajuće elite i čelnika pojedinih partija. U zapadnim zemljama se pojavljuju određeni zahtjevi politike prema medijima, ali to je, „sa stilom” radi interesa države. Na primjeru Francuske Vlade može se vidjeti njeno često diskretno davanje savjeta medijima da se po pitanju o nekim „vrućim” temama prilagode potrebama vlasti, što su potvrdili pojedini francuski novinari.

Na našem primjeru takva upozorenja medijima su skoro nepotrebna. U većini slučajeva pojedini mediji su toliko servilni da izbjegavaju objaviti informacije za koje znaju da neće uživati naklonost države.

Primjetno je da OSCE, OHR, RAK i većina NGO nisu reagovali na višegodišnje neprimjereno i netolerantno ponašanje određenih TV servisa kao i štampanih medija. Indikativno je da se većinom oglašavaju pred buduće izbore u BiH, upozoravajući na nacionalističke izjave. Nisu se do sada pretjerano bavili djelovanjem i organizacijom medijskog prostora makar savjetodavno, kao i stvaranju preduslova da RAK može reagovati na sve prisutniji govor mržnje u medijima.

Zvanična vlast, čelnici političkih partija takođe ne reaguju na pojave govora mržnje u medijima, osim ako nisu oni lično predmet napada što je krajnje obešrabrujuće uzevši u obzir ogroman uticaj medija u BiH. Situacija je još ozbiljnija ako se švati da pojedini mediji bez imalo profesionalnih kriterija, uz odsustvo bilo kakvih standarda a kamoli evropskih, od 90-tih godina kontinuirano daju doprinos širenju mržnje i nasilja, sa većim ili manjim intenzitetom. Zavisno od interesa vladajuće političke elite, ali i od interesa medija. Zaključak je prirodan, zahvaljujući masovnim medijima pored ispunjavanja strateških ciljeva, centri političke moći, žele se održati na vlasti, dok opozicija koristeći pojedine medije želi doći na vlast.

U tim željama, vješto se manipuliše „širokim” masama, pomoću prezentovanja čak istinitih događaja i činjenica ali koje se „prepakuju” i iznose javnosti sa vještim „zamjenama teza” vadeći ih iz konteksta. Ustaljenim matricama se postiže prema potrebi

doziranje tenzija i mržnje, ne ostavljajući građanima nikakve dileme da li su vijesti, kolumne, analize, istinite ili moralne. Uz navedene manipulacije se dalje po potrebi dodaju primjerci iz nedavne ratne prošlosti, negđe popraćene guslama a negđe zurlama, tek toliko da folklorom pomognu podizanje nacionalističkih tenzija. Takvim načinom izvještavanja, u posljednje vrijeme mediji iako nisu direktno učestvovali u ratu, mogli bi ponovo učestvovati u pripremi rata ako budu pratili pojedine političke elite u slučaju takvog scenarija. Moramo se složiti da bi u tom slučaju najveću odgovornost snosila već pomenuta tzv. Međunarodna zajednica.

Prijedlog aktivnosti u cilju prevazilaženja govora mržnje u BiH medijima

Morali bi početi od odgovornosti onih najuticajnijih a to su nesumnjivo zapadne zemlje i njihove institucije u BiH. Zašto se izvodi takav zaključak? Čelnik OHR-a gospodin Valentin Incko, kao i njegovi prethodnici su između ostalog korištenjem nepopularnih nametnutih rješenja, te kažnjavanjem političkih partija, ličnosti iz političkog ali i kulturnog miljea, definitivno kršili sve poznate rezolucije o ljudskim pravima. OHR će otići u istoriju propustivši priliku da, pomogne na pomirenju, uvođenju demokratije, relaksaciji političke situacije te na približavanju političkih opcija. U takvom okruženju mediji bi mogli odraditi drugu polovinu na doprinosu u funkcionisanju države i širenju demokratije. OHR je svojim pristupom dobio nekorektne političare i medije koji su se okrenuli sa opštih na svoje vlastite interese. Takvo djelovanje je unosilo političku nesigurnost što je odbijalo investitore kao domaće tako iz inostranstva. Ljudska prava se krše i danas, i ako je BiH u članstvu Vijeća EU, te postala nestalni član Savjeta bezbjednosti UN-a, 2010. god. sa mandatom od dvije godine, što eminentni politički analitičari ne bi mogli objasniti.

Kako edukovati bilo koga u BiH i približiti mu principe naprednih liberalnih demokratija ako se godinama prisustvuje pravnom nasilju i flagrantnom kršenju ljudskih prava, šodno svim međunarodnim dokumentima o zaštiti ljudskih prava i sloboda? Oni koji su nam trebali pomoći u razvijanju demokratije ne možemo ni očekivati ni da nam pomognu u edukovanju medija i organizacije medijskog prostora.

Zahvaljujući nekonstruktivnom, neuravnoteženom pristupu svim narodima u BiH od strane međunarodne zajednice, ova država je sve udaljenija od pomirenja, konstruktivne zajedničke politike, odnosno problematizuju se euroatlantske integracije uopšte, tako da od kandidata EU, klizimo povratku viznog režima.

Ovo nije politički traktat, to je samo ukazivanje na direktne posljedice, uticaja i djelovanja političkih elita na medije, a s tim direktno na dalji govor mržnje u medijima. Novinari iz BiH, ako žele putovanje u inostranstvo, radi pisanja reportaža npr.o tome kako ljudi organizuju život u uređenim državama, njihove matične kuće često nemaju novac da ih pošalju na putovanje. Iako bi tom prilikom mogli od kolega sa Zapada dobiti

dodatna iskustva i edukaciju. Jednom riječi, bez socio-ekonomskog razvoja nema porasta medijske i političke kulture, kulture uopšte, a s tim ni razvoja medija i podizanja materijalne kulture tih medija. Odsustvom snažnog političkog konsenzusa, nema snažnog ekonomskog razvoja bez koga mediji lako gube nezavisnost zbog nedostatka materijalnih i tehničkih sredstava. Novinarska elita napušta svoje medijske kuće, a njihovu ulogu preuzimaju neiskusni ili nedovoljno edukovani novinari, iz razloga što im je plata često ispod svakog razumnog nivoa.

U medijima, prije svega u tabloidima se ne bi smjelo dozvoliti da se pojedine ličnosti i institucije diskredituju, na jedan krajnje neetičan i neprofesionalan način. Profesionalni pristup podrazumjeva istraživačko novinarstvo kao vrhunsko. Ali ako je neko i kvalifikovan za taj posao, obično nedostaju sredstva. Stoga se pribjegava improvizaciji i objavljivanju senzacionalističke neprovjerene poluistine.

Mnoge ličnosti koje su predmet interesovanja medija imaju neprilike u porodici, gubitke, sa traumatskim ishodima. Kada se članci pokažu nekorektnim i na ivici laži, mediji često ostaju nekažnjeni. Iz navedenih razloga bi se trebale uvesti određene kaznene mjere kao i lakše ostvarivanje odštetnih zahtjeva pred sudovima. U tu svrhu treba usvojiti adekvatne zakone, što će opet pokazati da sudstvo nije reformisano, iako su ga zapadne zemlje reformisale. Ovakav pristup je neophodan jer RAK ovakav kakav jeste ne funkcioniše dok je udruženje novinara razjedinjeno kao sve u državi, i jednostavno ne funkcioniše, vjerovatno zbog nedostatka sredstava. Kaznene mjere sigurno ne znače sprečavanje medijskih sloboda kako neki autori pokušavaju da predstave takve ideje, to samo znači da je društvo usvojilo određena pravila koja mogu i trebaju dovesti do osjećaja etike, uvođenja kulture u medijske kuće, a što je najvažnije stvaranje osjećaja odgovornosti. U ekonomski razvijenijem društvu mediji ne bi morali radi preživljavanja i dizanja gledanosti ili tiraža da pribjegavaju senzacionalizmu u slučaju nedovoljno provjerenih informacija iz nepouzdanih izvora.

U pojedinim zapadnim zemljama sa jakom liberalnom demokratijom pribjeglo se kaznenim mjerama koje prijete ogromnim odštetnim zahtjevima. Takođe postoje i usvojene međunarodne deklaracije i pravni okviri u cilju sprečavanja raspirivanja nacionalizma, rasne mržnje i mržne govora u medijima. Ako postoje takve norme, opet se nameće pitanje zašto niko ne reaguje na svakodnevno prisutan govor mržnje u medijima kod nas i ko bi trebao da reaguje?

Protivnici pokušaja uvođenja odgovornosti u medijima će se pozvati na preporuku Evropskog suda za ljudska prava gde se navodi da slobodu govora ne podrazumijeva samo informacije ili ideje koje su opšteprihvate i koje se smatraju bezopasnim ili beznačajnim, već i na one koje vrijeđaju pa čak *šokiraju* ili uznemiruju ljude, jer su to zahtjevi pluralizma i tolerancije, bez čega nema demokratskog društva.

Apsolutno bi se svi složili sa tom preporukom, ali je to jedno veliko „ali”. Treba imati u vidu da su novinari u zemljama razvijene demokratije obično profesionalni, edukovani, imaju sredstva za istraživačko novinarstvo, imaju visok stepen profesionalne odgovornosti kao i urednici, iako u svojstvu korektivnog faktora u takvim društvima i ukažu na neku korumpiranu osobu, njihov rad je opštedruštveno priznat i cijenjeni su u svom društvu. Oni određene korumpirane, kriminalne ili nesavjesne osobe približavaju pravdi i s tim pomažu svom pravosuđu.

Mogli bi se složiti da je i zakonodavcu teško predložiti zakon sa predlogom sankcija, ali morao bi sarađivati sa medijskim elitama da bi se donijeli adekvatni pravni akti, jer je teško odrediti vrstu i u koju svrhu je nastao govor mržnje i kako ga sankcionisati. U BiH i jeste problem odsustva komunikacije i saradnje prilikom donošenja važnih zakona za društvo, ili se konsultuju neadekvatne osobe ili udruženja.

Jedna od definicija govora mržnje je usvojena na Komitetu ministara Savjeta Evrope preporukom br. 20 iz 1997. god. Prema navedenoj preporuci smatra se da govor mržnje podrazumjeva sve oblike izražavanja koji šire, promovišu, podstiču, ili opravdavaju mržnju među rasama, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji uključujući netoleranciju izraženu kroz agresivni nacionalizam, etnocentričnost, diskriminaciju ili neprijateljstvo prema manjinama, imigrantima i ljudima imigrantskog porijekla.

Ako zakonodavac ima iskrenu želju i podršku Vlade u vezi prijedloga zakona kojim bi se sankcionisali govori mržnje u medijima, može koristiti navedenu preporuku Savjeta Evrope, ili Evropsku konvenciju o ljudskim pravima gdje se dozvoljava uvođenje kaznenih odredbi ako je iz prečeg interesa.

Taj stav potvrđuje Osnovna deklaracija o ljudskim pravima, gdje piše da svako ima pravo na slobodu izražavanja (čl.19), a govor mržnje se može tumačiti kao odgovornost prema zajednici jer ruši dostojanstvo ličnosti zbog lišavanja prava na razvijanje ličnosti i uživanje ostalih prava.

Zakonodavac bi imao uporište prilikom donošenja kaznenih mjera u slučaju govora mržnje u medijima ako se pozove na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, gdje bi ukazao na isti član 19 ali i na dio gdje međunarodna zajednica posebnu pažnju ukazuje na govor mržnje i propagiranjem rata, odnosno na poziv na rat i to u (čl. 20):

1. da je svako propagiranje rata zakonom zabranjeno,
2. svaki poziv na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koji predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje, zakonom zabranjeno.

Naravno da se navedeni pozivi mogu i obično dešavaju preko medija što su i pokazali događaji 90-tih godina. Međunarodni sud u Hagu nadležan za ratne zločine počinjene u Ruandi, osudio pozive na oružane sukobe preko medija kao ratni zločin.

Jedno od mogućih rješenja koje bi se moglo osmisliti i sprovesti u relativno u kratkom roku je poduzimanje određenih aktivnosti za veće angažovanje vlasti u BiH i NGO kao i učešću adekvatnih visokoškolskih ustanova na dodatnoj edukaciji novinara ali i urednika medijskih kuća, odnosno menadžera, u cilju profesionalnog obavljanja poslova.

Uz dodatnu edukaciju urednika-menadžera i novinara bi se moglo uvesti i licenciranje u smislu etičke sposobnosti za obavljanje profesije. Sa obzirom na čestu pojavu da urednik preuzme i ulogu menadžera, a pogotovo u medijskim kućama gdje menadžeri vrše upravljanje ima osnova za uvođenje licenci za obavljanje novinarskih poslova. Tim više što je licenciranje menadžera uvedeno u zapadnim zemljama. Bavljenje profesijom u medijima u osnovi mora sadržavati potrebu uvažavanja etike i određenog kodeksa prilikom obavljanja zadataka, prilikom kojih se pojavljuju etičke dileme tokom kojih će novinari morati donijeti odluku o oštećenju interesa svoje matične kuće ili neke ličnosti koja je predmet medijskog interesovanja.

U interesu smanjenja negativnog djelovanja na čitalačku i gledalačku publiku i zbog interesa samih konzumenata medija možda bi se preko javnih TV servisa mogli edukovati i građani. Tu edukaciju bi mogle da pomognu eminentni stručnjaci i NGO svojim djelovanjima, a sve u cilju borbe protiv medijskih manipulacija. Građani treba da se nauče kako da čitaju novine, objasniti im na koji način da gledaju TV da ne bi bili lako izmanipulisani. Morali bi obratiti pažnju na formu u kojoj se plasiraju medijske poruke, kakvi su rasporedi rubrika, izgled i značenje naslova.

Njima bi moglo pomoći da neki događaj ili vijest treba uporediti iz nekoliko različitih medija i izvora. Na taj način bi se građani naučili analiziranju da bi švatili da se iza medijskog predstavljanja stvarnosti uvijek krije interes pojedinaca, grupa, bio on ideološki, politički psihološki ili materijalni. U suočavanju sa novom medijskom silom u vidu mas-medija protiv manipulacija i obmana se mora boriti iz razloga što pojedini mediji vrše uticaj na nasilničko ponašanje mladih. Ova vrsta medija utiče i na oblikovanje mišljenja kako pojedinaca tako i grupa, kao i promjenu načina života.

RATOVI ZA RESURSE U NOVOM GEOLOŠKOM DOBU

dr. Sandra Santrač

Apstrakt:

Karta diktatorskih zemalja ili terorističkih utočišta i ciljeva na Bliskom istoku i središnjoj Aziji slučajno se poklapa, sa kartom glavnih svjetskih izvora energije u 21. stoljeću. Odbrana (otimanje) tih izvora energije jednostavno projektuje sukob između islama i Zapada što će biti primarno ishodište ratova i globalnog sukoba desetljećima koja dolaze, a vjerovatno će se odigrati u novom geološkom razdoblju Anthropocene (doba ljudskih aktivnosti), koje je službeno počelo 2016. godine.

WARS FOR RESOURCES IN THE NEW GEOLOGICAL PERIOD

Abstract:

The map of dictator countries or terrorist refugees and targets in the Middle East and Central Asia coincides with a map of the world's major energy sources in the 21st century. The defense of these sources of energy simply projects the conflict between Islam and the West, which will be the starting point for wars and global conflict for decades to come, and is likely to take place in the new geological period of Anthropocene (age of human activities), which officially began in 2016.

Bojno polje za resurse u novom geološkom dobu Anthropocene

Sve veća ovisnost ljudskog društva o prirodnim izvorima, među kojima posebno mjesto imaju neobnovljivi izvori energije, osim što pogubno djeluje na perspektive ljudskog društva u budućnosti, uzrokuje i geopolitička i geoekonomska suparništva, pa i sukobe. Prirodni izvori, bilo da se radi o najvažnijim suvremenim neobnovljivim izvorima energije, poput nafte i plina, ili o strateški važnim mineralima i rudama, neravnomjerno su raspodijeljeni na Zemlji. Iz činjenice da su prirodni izvori raspoređeni u prostoru, iz njihova nejednakog rasporeda i činjenice da su se njihova nalazišta u prostoru pojavljuju poput enklava proizlazi izrazito geografski karakter prirodnih izvora, ali i geopolitički

karakter suparništava i sukoba koji nastaju radi kontrole nad nalazištima i eksploatacijom prirodnih izvora. (1)

Cijena sukoba za prirodne izvore nije samo materijalna, nego je i cijena u ljudskim životima vrlo visoka. Istraživanja su pokazala da je tijekom 1990-ih godina u sukobima povezanim s kontrolom nad eksploatacijom prirodnih izvora i profitima ostvarenim od ove eksploatacije, živote izgubilo više od pet milijuna ljudi, od čega daleko najveći dio u Podсахarskoj Africi. Gotovo šest milijuna ljudi postali su izbjeglice, dok je između 11 i 15 milijuna ljudi postalo prognanicima unutar granica vlastitih država. Uništeni su i značajni dijelovi prirodnog okoliša, na prostorima najveće eksploatacije prirodnih izvora. Istodobno su se male skupine ljudi, kao što su vođe pobunjenika, pripadnici korumpiranih vlada i inozemne korporacije koje su sudjelovale u kupovini i kasnijoj preprodaji vrijednih prirodnih izvora, obogatile i zaradile milijarde dolara (2).

Među mnogim značajnim državama u kojima postoji *crossover* između terorizma i nafte i rezervama plina od vitalnog značaja za SAD i zapad su Saudijska Arabija, Libija, Bahrein, Zaljevskog Emirati, Iran, Irak, Egipat, Sudan i Alžir, Turkmenistan, Kazahstan, Azerbajdžan, Čečeniji, Gruzija i istočna Turska. Ovo područje sadrži više od 65 posto proizvodnje nafte i prirodnog plina na svijetu.

Nadalje, neminovno je da rat protiv terorizma mnogi vide kao rat u ime *Amerike za Chevron, ExxonMobil i Arco; Francuske za Total Fina Elf; Britanije za Petroleum; Royal Dutch Shell* i ostalih multinacionalnih divova, koji imaju stotine milijardi dolara ulaganja u regiji.

Nije više tajna da je rat u Iraku bio u direktnoj vezi sa naftom. U ljeto 2001. godine, *Dick Cheney* sazvao je *Task Force Energy*, što je bio tada vrlo tajni sastanak na kojem se određivala energetska politika Sjedinjenih Država. (3)

Prije svega SAD, odnosno korporacije, zbog nafte, ali pod *egidom* nedemokratskih režima svrgavaju autoritarne-diktatorske režime kako bi pokušali uvesti (*tenkovsku*) *demokraciju* i uspostaviti moć/kontrolu nad energetskim izvorima. Kako se zapravo uvodi (*tenkovska*) *demokracija*? Tako što se najprije označi "*diktatorski režim*". Faza označavanja mete. To je početak dekonstrukcije država. Zatim slijedi medijska priprema sotonizacije tih režima da bi se javnost pripremila za intervenciju Zapada odnosno SAD i obračun s tim režimima. Svrha medija je *proizvodnja pristanka javnosti na intervenciju*. Nakon toga slijedi bombardiranje iz zraka, pokret tenkova i razaranja. (4)

Geopolitičke igre su počele

Pojam *Geo-ekonomija* postala je moda među stratezima na početku post-hladnog rata. Koncept 'geo-ekonomije' vidljivo je artikulisao *Edward N. Luttwak* u eseju iz 1990., *Od Geopolitike na Geo-ekonomiju-logiku sukoba u nacionalnom interesu*. Tu je gospodin *Luttwak* primijetio da su metode trgovine premještanje vojnih metoda.

U tom kontekstu, dr *Sanjaya Baru*, direktor za *Geo-ekonomije i Strategije* (I.I.S.S.) omogućava poučnu teorijsku smjernicu za primjer *Geo-ekonomije*. *Geo-ekonomija se može definisati na dva načina-kao odnos između ekonomske politike i promjena nacionalne moći i geo-politike-drugim riječima, geopolitičke posljedice ekonomskih pojava, ili, kao ekonomskim posljedicama geopolitičkih trendovima i nacionalnih moći. I da pojam trgovine slijedi zastavu, da postoje ekonomske posljedice u projekciji nacionalne snage, a ideja da zastava slijedi trgovinu, znači da postoje geopolitičke posljedice na osnovi ekonomskih pojava, što bi predstavljalo predmet geo-ekonomija.* " (5)

Osim toga, *Jennifer Blanke*, glavni ekonomista (*World Economic Forum*), i *Anja Kaspersen*, voditelj geopolitike i međunarodne sigurnost (*World Economic Forum*) su ovu misao predstavili konkretnije pomoću primjera revolucije američkog škriļjca, što je upravo samo *geografski pomak u proizvodnji energije*, radi ilustracije da više nije konstruktivno govoriti o Geopolitici i ekonomiji odvojeno. Umjesto toga, moramo stvoriti dublje razumijevanje Geo-ekonomije. (6)

Stoga, odnos između tradicionalnih proizvođača nafte i zemalja uvoznicama nafte se već mijenja. Da bi se razumjele implikacije SAD koje su ponovni impresivni proizvođač nafte na svjetskom tržištu, istovremeno predaje svoj status najvećeg uvoznika nafte Kini—što je u Geopolitici fenomen danas, a obuhvata niz sve čvršće međusobno povezanih faktora: od međunarodne sigurnosti, nadležnosti, globalnog upravljanja i diplomatije, u kombinaciji s globalnim ekonomskim pejzažom u kojem se vođe bore u interpretaciji međusobno povezanih složenosti monetarnih i fiskalnih režima, valutnih šokova, prebacujući međunarodnim trgovinskim okvirima, globalne investicije, teret migracija i niz drugih globaliziranih makroekonomskih snaga.

Sve navedeno jasno upućuje na to da Geo-ekonomija ne zamjenjuje Geo-politiku, ali, umjesto toga, se nadopunjuju kako bi se dobila tačna slika stvarnosti presložena kroz samo jednu jedinu analitičku prizmu. Ono što je najvažnije, ako se razmotre sljedeći pogledi implikacija nafte SAD dobijene od škriļjaca na proizvodnju nafte Bliskoistočnih zalivskih zemalja, prema mišljenju dr *Baru* iz (IISS): Dok geopolitike zalivskih zemalja i regionalna sigurnosna pitanja i dalje zahtijevaju da *Vijeća za suradnju za arapske zaljevske države* (GCC) paze kako se zapad odnosi (prema Bliskom istoku), tj, (Evropa i

Sjedinjene Države), jer zalivska Geo-ekonomija zahtijeva da (GCC) pogledaju i na istok, prema Indiji, Kini, Japanu i zemlje ASEAN-a. To opet ukazuje da *Geopolitika* i *Geo-ekonomija* djeluju u odvojenim, ali povezanim slojevima.

Nedavno izrađena nova projekcija vijeća Svjetskog ekonomskog foruma koja u vidu Agende za *Geo-ekonomiju* pod nazivom *Sedam Izazova globalizacije*, pokušava mapirati Geo-ekonomiju u vidu izazova za razne aktere u međunarodnom sustavu, koji je pun primjetnih trzavica u ono što je *Mark Leonard*, direktor Europskog vijeća za vanjske odnose (ECFR) i glavni autor, pod nazivom *Doba Geo-ekonomije*, u kojoj preovladavaju pogledi da Geopolitika *zabada nož* protiv globalizacije.

To naglašava snažne trendove u preoblikovanju svijeta, u kojem se mijenjaju pravila za natjecanja između zemalja, pa čak i u arenama u kojima će se mali igrati, piše gospodin *Leonard*, spuštajući se iz ovog međudržavnog nivoa, smatra da u *preoblikovanju* također rezultuju globalne kompanije, pa kaže: *Osjećam kako su pijuni u igri nad kojima imaju malo kontrole*. On opisuje one trendove obilježene podložnim povećanoj napetosti između globalnih sila i dalje kaže: *Geopolitičko natjecanje preoblikuje globalnu ekonomiju i rješava odnose snaga i upravljanje na globalnom nivou*. Prije globalne financijske krize, geopolitika se uglavnom igrala na lokalnom nivou, ali danas su najveći sukobi između najvećih svjetskih sila, u svakom dijelu svijeta. Ukrajina je u epicentru krize evropskog poretka.

Gospodin *Leonard* zaključuje: *Glavno bojno polje nije ekonomsko nego vojno-što je u skladu statusa quo u svjetlu nekog nedostatka globalnog vođstva, erozije svjetskih normi i standarda, što dovodi do pomaka prema multipolarnosti, regionalizacijom snažnom dinamikom*. U ono što on naziva hrabri novi *Geo-ekonomski* svijet, u kome je sve u rasulu, kao institucije razvijene za doba *win-win* saradnje, sad obe strane mogu biti dobitnici i gubitnici u ovoj novoj konstelaciji. (7)

Novi igrači, nove paradigme

Politički diskursi o aktivnosti Turske, pokazuju da je postala geopolitički *igrač*, čija je diplomatija nakon rušenja ruskog Suhoja 24, uspjela da dizajnira magičan preokret u odnosima sa Rusima. Do danas, set postignutih vojnih, ekonomskih i diplomatskih sporazuma sa Rusijom je neočekivan, i to dok je Turska sa SAD još u nedefinisanom obliku koalicije, govori o Turskoj kao nezaobilaznom faktoru. Ona je proaktivna od Katara, preko Iraka, Sirije, Balkana, do podkavkazja, a zbog činjenice da Turska ima važan geopolitički položaj jer graniči sa Balkanom, Bliskim istokom, srednjom Azijom, Tursku determiniše kao nezaobilaznog geopolitičkog faktora.

EU je suočena sa unutrašnjim problemima, prije svega zbog glomazne i nefunkcionalne administracije u Briselu, a pored toga nedostaje joj inovativnost i konsenzus. EU je priznala da u vezi proširenja, iza koga krije svoju disfunkcionalnost i nedostatak vizije, ima želju, ali nema *kapacitet*. EU je efikasna samo u produkovanju nejedinstva među članicama po mnogim aktuelnim pitanjima. Povrh svega toga, SAD će bez razmišljanja raditi na daljem urušavanju EU. Ili će EU zaboraviti Rusiju (evropske kompanije u Rusiji, Kini, Iranu, Sjeverni tok 2, i Turski tok sa ruskom naftom), i postati ekonomska kolonija SAD, uz izdvajanje ogromnog budžeta za američko oružje, prilagoditi infrastrukturu za rat protiv Rusije, ili je neće biti.

EU je bezobzirno dugo lagala Tursku u vezi nastavka pregovora za apliciranje u članstvo, dok je sa identičnim lažima danas suočen i Zapadni balkan, što je prije svega neodgovorna aktivnost zvaničnika EU, jer pored nesposobne birokratije su slali kao emisare trećerazredne političare. Pokazalo se da je nivo njihove analitičnosti ravan nuli.

Politički vrh EU u Briselu, kao i više zemalja članica nije još svjestan da je unija na ivici raspada. Odavno kruži zbog izrazite nefunkcionalnosti sadašnje elite u Briselu, ideja o rekonfiguraciji EU, od modela koncentričnih krugova, do uspostave liga članica po važnosti A, B, C. To je izraz nemoći i priprema terena za izlaznu strategiju kojom želi izbaciti iz EU bivše države Varšavskog pakta. Pitanje je da li će se EU svesti na članice Beneluksa koje će pokušati izgraditi sanitarni kordon ili zid kakav planira predsednik Tramp sa Meksikom. EU upravo radi sve suprotno od standarda i osnovnih vrijednosti na kojima počiva.

Čelnici EU nisu shvatili da su Balkan i Turska ključ njenog opstanka, od čega zavisi redefinisane odnosa i opstanka EU u današnjem obliku. Nisu ozbiljno analizirali koncepciju sprovođenja *Strateške dubine*, autora bivšeg Predsjednika Vlade Turske Davutoglua, koja je ostala Erdoanu da je sprovodi, u navedenim oblastima u kojima je Turska aktivna. Sem nadmenog i arogantnog stava. EU je propustila da analizira *Stratešku dubinu*, koja je spoj kulturne diplomatije i ekonomije, koja pokazuje sličnost kineskog pojasa puta svile. Uostalom, Turska i Kina su stvorili pet zajedničkih think tankova, koji na nivou visokih naučnih krugova u organizaciji vlada imaju redovne godišnje sjednice.

Pored navedenog, EU godinama diže tenzije u državama bivše Jugoslavije, zbog svojih interesa i dvadeset godina laže političare na Balkanu, čak i one koje je sama instalirala. Kako objasniti da se Njemačka i EU oporavile desetak godina posle Maršalovog plana, sa ekvivalentom novca koje je izdvojen za Balkan i zemlje Varšavskog pakta, a dvadeset godina posle sukoba na ovim prostorima zemalja balkana tavlje u siromaštvu?

Nedavne zajedničke operacije sa SAD-om u pograničnom pojasu protiv Kurda, uz reklamiranje borbi protiv ISIL-a, Turska koristi za svoje interese. Tajming je savršen, nedefinirani odnosi sa SAD, EU je neredefinisanjem svoje unije postala nefunkcionalna, nejedinstvena, dok se NATO suočava sa problemima po pitanju interoperabilnosti, modernizacijom, finansijama te unutarpolitičkim pitanjima. Paralelno se javljaju ideje vodećih EU zemalja o potrebi formiranja evropskih odbrambenih snaga i jedinica za brzu intervenciju. Stoga, NATO očekuje teški *redizajn*, pri tome mora gledati kroz prste Turskoj zbog njenog soliranja van NATO, a pri tom *šurovanje* sa Rusijom.

Etničke skupine na bliskoistočnom ratnom području su postale svjesne da su samo kolateralna šteta, kojom je Turska dobila glavni adut držeći EU pod presijom, na koji nema odgovor, tj. mogućnosti kolapsa EU ako Turska *pusti* 2-3 miliona izbjeglica iz svojih kampova. Turska će skupo naplatiti neiskrenost i inertnost EU, koja je slagala Tursku da će učestvovati u sufinansiranju izbjegličkih kampova u Turskoj. Za to vrijeme u zapadnim medijima, govore o skrivenim namjerama Turske koja ima teritorijalne pretenzije u Siriji, njenom sve većem uticaju na Balkanu i saradnji sa Rusijom.

Ulazak Turske u bliskoistočni sukob, uz standardna objašnjenja predsjednika Erdogana i njegove diplomatije je bio signal Rusiji da je počeo uvod u ozbiljne geopolitičke igre, te sa ove vremenske distance je činjenica da je Turska postala nezaobilazan faktor u regionu, koju moraju uvažiti kao silu koja je u demografskoj, ekonomskoj, vojnoj i diplomatskoj ekspanziji. Pri tome, SAD nisu shvatile da Erdogan misli ozbiljno, i da neće preći lako zbog površnosti SAD po pitanju vojnog puča, Gulena, i promišljanja pentagona u vezi modernizacije armije Turske. Turska ima alternativu u Rusiji i Kini, ekonomsku, vojnu, energetska, te partnera po potrebi u Siriji.

Da li Rusija skupo plaća prolaz svojih brodova kroz Bosfor? i ako prema međunarodnom pravu i ugovoru sa UN, Turska ne može zabraniti prolaz brodovima, ali može vremenski produžiti zvanične procedure. Da li Turska može rasterećeno i lako računati na povratak u staru sirijsku koaliciju, što ne mora, jer ima efikasnu alternativu?

Tradicija govori da je to moguća opcija, jer podzemna diplomatija a definisani i redefinisani interesi čine čuda, a zapad nije spoznao da Turska ima dugu tradiciju kulturnih, sportskih, ekonomskih i vojnih veza sa zapadom. Dalje, ponovne dodirne tačke je lako uspostaviti preko vojne saradnje, što je na pomolu, jer vojna i obavještajna komunikacija sa SAD praktično nije ni prekinuta. Uostalom Turska je još zvanično u NATO, a bez baza u Turskoj je upitan prilaz Kavkazu SAD-u i saveznicima. Ostaje da se vidi da li će SAD ponuditi Turskoj više od Moskve?

Situacija je daleko složenija nego što SAD-ovi stručnjaci za *Geo-defragmentaciju* prostora mogu da zamisle. *Geo-defragmentacija* predstavlja fragmentaciju prostora

(država ili skupine država) zbog posjedovanja enklava sa energetske i mineralnim bogatstvima od koristi pre svega za države SAD, Britaniju i Francusku, koje bi navedenu prostoriju ponovo rekonfigurisali da bi postao dio *međunarodnog sustava*, naravno u neokolonijalnom obliku. Praksa pokazuje da se instaliraju poslušne vlade, koje su spremne predati strancima sve resurse, usprkos što gube ekonomski i državni suverenitet. To u osnovi predstavlja matricu novog svjetskog poretka od strane globalista po zamisli teoretičara Bildeberga. Nema tu teorija zavjera, njihove strategije i dalje profilišu aktuelni zvaničnici SAD-a na predlog grupe Bildeberg (čiji su pojedini članovi pored svjetske elite iz bivše i sadašnje administracije) koji pred Kongres i Senat iznose dokumenta u vidu različitih strategija koja su uputstva za operativno djelovanje Vlade SAD-a.

Predsjednik Obama je održao svoj poslednji govor pred UNGA (Generalna skupština UN), prilikom kog je oštro kritikovao Rusiju, i njenog čelnika diplomatije. Ali veći dio se odnosio na njegov govor koji je više ličio na govor jastreba iz republikanske partije. Tokom izlaganja su vidljive ideje iz djelova Memoranduma na 46 stranica koji je *Paul Wolfowitz* izlagao 1992. pred Kongresom SAD-a, pod naslovom *US strateški plan koji sprečava pojavu suparnika u održanju samo jedne super sile u svijetu*, koji govori o vitalnim interesima SAD-a među kojima je i potrebno uspostavljanje novog svjetskog poretka. Jasno se naziru namjere da SAD ne želi prihvatiti neminovnu realnost, te da je za njih jedina opcija preuzimanje djelova strategije administracije *Georga W. Busha* nakon terorističkih napada 9/11. Ostaje pravo SAD-a da unilateralnim i preventivnim udarima otkloni potencijalne prijetnje ako se njeni nacionalni interesi dovedu u pitanje. Znači, Sjedinjene Države se trebaju posvetiti sprečavanju bilo koje druge zemlje da zavlada u bilo kojoj regiji svijeta, koja bi mogla biti odskočna daska prijetnji monopolarnoj ekskluzivi američke globalne dominacije. (8)

Obraćanje predsjednika Obame na UNGA, pored navedene iskazane neskrivene netrpeljivosti prema predsjedniku Putinu, Ministru vanjskih poslova Lavrovu i Rusima uopšte, se vide namjere SAD za daljom dominacijom u svijetu. Napomena predsjednika Obame, *da SAD ne mogu ostati po strani kada veliki napadaju male kao što je Ukrajina*, je *Washington* predstavio neuobičajeno neprijatnim. Notirajući u govoru različite neuralgične tačke u svijetu, predsjednik Obama je predstavio stari-novi Koncept SAD o *novom svjetskom poretku* čija je osnova u bivšim *Wolfowitz*-ovim tezama, i ako je on bio teoretičar administracije predsjednika Bush-a. (9)

Predsjednik Putin je ukazao pred UNGA (Generalna skupština UN) na nepoštovanje dosadašnjih međunarodnih ugovora, prihvaćenih pravila ponašanja među državama, kao nemješanje u unutrašnje poslove država i poštivanje principa nepovredivosti granica. Pod *egidom* korištenja činjenica o učestalom *navodnom* kršenju osnovnih međunarodnih principa u svijetu, te kršenja osnovnih povelja ljudskih prava, potakli su Rusiju na

zaključak da ima obavezu da demonstrira poštovanje navedenih principa, pri čemu je zapadu *dala lekciju* na primjeru Ukrajine, i *legitimnom* kampanjom u Siriji.

Da će Rusija biti proaktivna (ulazak u Siriju) moglo se zaključiti iz govora predsjednika Putina pred UNGA, (Generalna Skupština UN), nakon govora predsjednika Obame. Očigledno, da ga njegovi zapadni partneri nisu ozbiljno shvatili, ili razumjeli sve djelove njegovog izlaganja? jer ostaje činjenica da je Rusija praktično osvanula u Siriji nekoliko dana poslije zasjedanja. Predsjednik Putin je očito bio potaknut za partiju na *Velikoj šahovskoj tabli*, da bi se kako se pokazalo, pokušao predstaviti zaštitnikom u ime socio-ekonomski i vojno slabijih zemalja, da ne postanu *žrtve izrežiranog* nasilja na osnovu scenarija po zamisli zapada. U osnovi, poruka redsjednika Putina je pokušaj *edukovanja* Washingtona da arhitektura novog svjetskog poretka nije ekskluzivno pravo SAD, već da je monopolarnost otišla u istoriju.

Nakon nekoliko mjeseci kampanje u Siriji, uslijedila je i nagrada u vidu ugovora sa sirijskom vladom o bazama na sredozemlju, što nije iznenađenje, jer brojni autori geopolitike su navodili tezu da opstanak Rusije zavisi od izlaska na *topla mora*, kao i činjenice da u redu čeka još nekoliko igrača sa sličnim željama kao npr. Kina, Indija, Turska, Iran, čak Indonezija. Navedene zemlje koje su nesumnjivo u vojnoj, ekonomskoj ali i političkoj ekspanziji, pokušavaju stvarati saveze na osnovu kojih će pokušati primorati SAD da prihvati činjenicu, da je ekskluzivitet prava na monopolarnost *prošlost*.

U praksi međutim, *Wolfowitz* vizija je postala standardni operativni postupak ne samo *Bushove* administracije, već i interventnim djelom *Clinton-ove* administracije, a u vidu recidiva kao dio *Obama-ine* administracije što pokazuje kontinuiranu aktivnost stare-nove doktrine oko koje su SAD nesumnjivo postigle konsensus republikanaca i demokrata. Kad je Bill Clinton postao predsjednik, neo-konzervativni jastrebovi iz *George HW Bush-ove* administracija su formirali su think tank pod nazivom *Projekt za novo američko stoljeće*, ili PNAC. U 2000. godini, objavili su izvještaj pod nazivom, Jačanje američke odbrane: Strategija, vojne snage i resursi za novo stoljeće. Izgradnja odbrane prema političkim smjernicama dokumenta, navode da *SAD moraju zadržati dovoljno snage i biti u stanju brzo implementirati osvojanja u više simultanih velikih ratova*.(10)

Navedena ispoljena netrpeljivost, sem u sadržaju govora, može da eskalira sa obzirom da suosnivač Bildeberga sa (John Rockefeller-om) i (Zbigniew Bryeyinski-m), veliki mag diplomatije i teoretičar interesa SAD *Henry Kissinger*, promovise novu tezu, koja je prije produkt njegovih podmaklih godina nego realnosti i ideje koja se može operacionalizovati. Naime u jednom od traktata navodi: *da svi koji ne poštuju (ne prihvataju) novi svjetsku poredak su teroristi*. (11)

IZVORI:

- (1) https://www.academia.edu/8941049/Sukobi_za_prirodne_izvore_geoekonomski_ili_geopoliti%C4%8Dki_Conflicts_for_natural_resources_geo-economic_or_geopolitical
- (2) Renner, M. (2002), *The Anatomy of Resource Wars*. Worldwatch Paper 162, Washington, D.C.: Worldwatch Institute.
- (3) <http://www.globalresearch.ca/an-imperial-strategy-for-a-new-world-order-the-origins-of-world-war-iii/15686>
- (4) http://www.inegs.com/hr/article/73/ru%C5%BEno_lice_globalizacije_igra_mo%C4%87i_i_mo%C4%87_igre
- (5) <https://www.iiss.org/en/persons/sanjaya-s-baru>
- (6) http://www3.weforum.org/docs/WEF_Geo-economics_7_Challenges_Globalization_2015_report.pdf
- (7) http://www3.weforum.org/docs/GRR/WEF_GRR16.pdf
- (8) <http://work.colum.edu/~amiller/wolfowitz1992.htm>
- (9) <http://www.koreni.rs/povodom-rusofobskog-govora-obame-losa-su-njegova-dela/>
- (10) http://www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2004_04-06/dolan_bush/dolan_bush.html
- (11) <http://www.4dportal.com/hr/politika/3553-kissinger-svi-koji-ne-postuju-novi-svjetski-poredak-su-teroristi>

RESCUING GLOBALIZATION, NEW ECONOMY, NEW PARADIGM

Sandra Santrač,

Bosnia & Herzegovina

ABSTRACT:

In creative societies, the one who will plan to succeed in life, culture, economics and social progress will be absorbed in the creative societies. It is important to emphasize that this process must have the support of developmental, educational and cultural policies that must balance the specific issues of development and the very tradition of society by affirming the new economy. Under the pressure of globalization, new values are created on the basis of intellectual capital, IT technology, new technological scientific solutions, which represents a new economy that provides competitiveness, ie exports and significant employment. New business rules are introduced, classic economic laws and business rules are increasingly disappearing.

Key words: *IT technology, education policy, intellectual capital, new economy*

SPAS GLOBALIZACIJE, NOVA EKONOMIJA, NOVE PARADIGME

APSTRAKT:

U kreativna društva će se ubrajati ona, koja će pomoću planiranja uspjeti da osposobe život, kulturu, ekonomiju i društveni napredak. Važno je istaći da taj proces mora imati podršku razvojnih, obrazovnih i kulturnih politika koje moraju pronaći ravnotežu u specifičnim pitanjima razvoja i same tradicije društva afirmacijom nove ekonomije. Pod pritiskom globalizacije stvaraju se nove vrijednosti na osnovu intelektualnog kapitala, IT tehnologija, novih tehnoloških naučnih rješenja što predstavlja novu ekonomiju, koja obezbeđuje konkurentnost, odnosno izvoz te značajnu zaposlenost. Uvode se nova pravila poslovanja, klasični ekonomski zakoni i pravila poslovanja sve više nestaju.

Ključne riječi: *IT tehnologije, obrazovna politika, intelektualni kapital, nova ekonomija*

UVOD

U ekonomski razvijenim i nerazvijenim zemljama pridaje se značaj smanjenju javne potrošnje, povećanju lične štednje, monetarnim i fiskalnim politikama, a izostaju predlozi

o inovacijama, istraživanjima, tehnološkom napretku i kvalitetnom obrazovanju. EU je promptno reagovala na krizu, a propuste bankara i pad privrede nastoji prevazići programom Horizon 2020, osmišljen za istraživanje, edukaciju, inovaciju uz usku saradnju sa privredom. Kada se detaljnije analizira, program predstavlja sofisticiran alat za stvaranje novih tehnologija, dizanja konkurentnosti, te osiguranje resursa u vidu znanja.

Slom bankarskog sektora uzrokovanog neozbiljnim investiranjem i poslovanjem u cilju enormne i brze zarade, izazvao je poznatu ekonomsku krizu 2008.god. a stim kompleksan problem sa političkog i ekonomskog stanovišta. Akademski krugovi i ekonomske elite skoncentrisani oko finansijskih moćnika vide rješenje krize u promovisanju štednje, smanjenju potrošnje, što je u osnovi dalja podrška bankama u plasiranju nepovoljnih kredita državama i posrnuloj privredi. Podrška bankarskom sektoru slijedi i od nekompetentnih sterilnih političara iz Brisela. Oni pak disciplinovano slijede stavove političkog vrha svojih vlada. Takvi stavovi i odluke političara bez ozbiljne analize samo su u funkciji stavova i prakse SAD-a. One su sugerisale vodećim zemljama EU da intervencijom iz državnih rezervi saniraju gubitke vodećih banaka. Moć vodećih banaka odnosno finansijskih magnata se ogleda u činjenici što su oni stvarni kreatori globalizacije i budućeg svjetskog poretka, a političari vodećih zapadnih zemalja su samo izvršiooci. Vodeće banke, prilikom navedenih aktivnosti imaju podršku vodećih svjetskih Vlada i medija koji su pod uticajem lobija, odnosno nedodirljivih nadnacionalnih kompanija. Mediji godinama pripremaju građane planete za budući scenario. Globalizacija je samo jedna etapa navedenih aktivnosti prema projektovanom cilju, zamisli i željama vodećih finansijskih moćnika svijeta.

Protiv saniranja propalih banaka su bili vodeći nezavisni ekonomisti poput nobelovca Jozefa Štiglica, Pola Romera, Pola Krugmana, koji se zalažu za poštovanje tržišnih pravila na kojima počiva ekonomija naprednih liberalnih država. Podleglo se udruženom lobiranju političkih i bankarskih elita, čime je i dalje održan nereformisani finansijski sektor. Time je dodatno omogućen nastavak ličnog bogaćenja upravnih odbora i menadžmenta banaka a pojedine zemlje u EU su dovedene do ekonomskog kolapsa. U skoroj budućnosti će to uzrokovati sasvim izvjesnu novu ekonomsku krizu između 2016 i 2020. godine, nakon čega će pojedine zemlje EU doživjeti neodrživ pad BDP-a, porast nezaposlenosti uz probleme otplate dugova a zemlje u tranziciji odnosno Balkana će bankrotirati i pasti u projektovano dužničko ropstvo.

Poznato je da komentarišući kompenzaciju budžeta Vlada koje su sanirale gubitke banaka kresanjem potrošnje i uštedama, nobelovac Jozef Štiglic smatra za razliku od ekonomista bliskih vladajućim elitama da to nije rješenje jer je protivno osnovnim ekonomskim principima. Smanjenje potrošnje dovodi do pada potražnje a ona uzrokuje pad proizvodnje, deregulaciju finansijskog tržišta i tržišta rada a tim rast nezaposlenosti što dovodi do konačnog ekonomskog sloma. Korist od krize 2008. je izvukla Njemačka koja

je nametnula finasijsku disciplinu i pravila prema njenoj inicijativi. Preuzela je ekonomsku i političku primat, odnosno vođstvo u EU operacionalizacijom Doič banke. Time je osigurala stratešku prednost i vođstvo prilikom centralizovanja EU prema interesu i ukusu Bundestaga.

U Republici Srpskoj se i dalje provode neefikasne i neharmonizovane javne politike, koje nemaju kapacitet u rješavanju sve izraženijih društveno-ekonomskih problema sa kojima se građani suočavaju. Na nivou lokalnih samouprava je pokušano da se jačanjem javno-privatnog partnerstva privuče kapital i ostvare određeni projekti. Nije se uspjelo uspostavljanje mehanizama koji bi dali doprinos u rješavanju ključnih društveno-ekonomskih problema građana. Povratak u kapitalizam je promjenio sudbinu i dalje tokove privrednih aktivnosti. Privatizacija je samo uspješna u djelu transformacije vlasništva, te postala kategorija epohalnih promjena samo u *držveno-siromašnom*, ali i političkom kontekstu.

Ekonomski smisao reformi je da stvori konkurentnu i sposobnu privredu kojom bi se zemlje u razvoju transformisale u potpunu tržišnu ekonomiju. Na globalnom nivou finasijska stabilnost još nije osigurana što uzrokuje rizike dalje stabilizacije privrede. Ključni problem ekonomskog oporavka jeste finasijsko tržište a u RS je uništeno pod uticajem finasijskog lobija u vidu različitih emisara i savjetnika SAD-a i EU, čiji rezultat se ogleda u rasprodaji banaka tokom neuspješne privatizacije. Uspješan je bio samo nekontrolisan odliv kapitala iz banaka. To će prouzrokovati neodrživost javnog duga zemalja regije, što će se ogledati u problemu finansiranja visokog fiskalnog deficita, koji je akumuliran tokom prošlih godina ekonomske krize. Konsolidacija javne potrošnje, podrazumjeva neophodnost strukturnih reformi javnog sektora, na osnovu kojih bi se smanjio fiskalni deficit i javni dug, što bi podsticalo izvoz i umanjenje kamatnih stopa.

Ne bi uspjela klasična reindustrijalizacija bivših giganata jer je tehnologija zastarjela, djelomično rasprodana ili uništena što ne bi osiguralo konkurentnost. Ujedno, kreditiranje i subvencionisanje neuspješno privatizovanih preduzeća, sa uništenom ili zaostalom tehnologijom, nekompetentnim menadžmentom, je u osnovi inflatorno finansiranje. Takvim ekonomskim politikama uz finansiranje javnog sektora međunarodnim kreditima, u slučaju većine zemalja regije, samo gubi vrijeme čime se osigurava dužničko robstvo.

Prilikom procesa restrukturiranja privrede neophodno se osloniti i na ljudske resurse, odnosno na intelektualni kapital i visoka tehnološka rješenja, uz nove ekonomske principe sadržane u novoj ekonomiji. Restrukturiranje se mora sastojati od nekoliko faza, koje će trajati godinama jer devastirana privreda, kultura poslovanja, pravna regulativa, školstvo se urušava preko 20 godina, i trebat će godine rada uz širi društveni konsenzus da bi se uspjelo. Zbog neophodnosti transfera savremenih tehnologija ili stvaranja vlastite je prvo neophodno iz temelja restrukturiranje devastiranog i zaostalog visokog obrazovanja, što je preduslov za buduću tehnološku konkurentnost. Drugo, tehnološku zaostalost, nerazvijenu i uništenu industriju, koja je bila nekonkurentna, a tokom

tranzicije uništena ili otuđena treba iskoristiti kao komparativnu prednost. Ostalo je dovoljno prirodnih resursa čijim bi sofisticiranim korištenjem mogli razvijati privredne subjekte sa novim tehnologijama, što omogućuje konkurentnost na vanjskom tržištu. Prilikom tih aktivnosti neophodno se značajki nasloniti na postojeće ljudske, ekonomske, energetske i prirodne resurse uz razvojnu fiskalnu politiku korištenjem efekata poreza na dinamiku i strukturu razvoja.

Navedena koncepcija je održiva uz donošenje realnih i provodivih ekonomskih politika, te suzbijanje korupcije što bi pratila odgovarajuća pravna regulativa. Ranije navedeni lobisti u vidu stranih savjetnika su u cilju ekonomskog sloma u državama nastalih raspadom Jugoslavije savjetovali principe privatizacije koja je u direktnoj suprotnosti sa ekonomskim principima. Sa ove vremenske distance uvažavajući osnove ekonomskih postulata se može zaključiti, da su takve aktivnosti vođene u cilju finansijskog porobljavanja Balkana, i stvaranja kontrolisanog tržišta uz transfere prljavih tehnologija, što je osnovna doktrina OECD-a.

Primjenjujući pravilo komparativne prednosti, koje kaže da se zemlje trebaju specijalizovati za ono u čemu su najbolje, najvažnije države OECD-a fokusiraju se na uslužne i kreativne djelatnosti i, ako je industrijska proizvodnja nužna, koriste se zemljama niskih troškova u Aziji ili jugoistoku Evrope. U čitavom OECD-u informaciona tehnologija i ekonomija znanja neminovno su dovele do nastanka postindustrijskog rada (John Howkins, 2003): Može se reći da je reč o suptilno definisanom kolonijalnom diskursu, jer su najrazvijenije zemlje glavni nosioci intelektualne svojine.

Korištenjem specijalnih veza Vlada Republike Srpske uz podršku Srbije bi zajedno sa BiH, odnosno Federacijom, koristeći uspostavljanje sve boljih odnosa BiH i Srbije sa Turskom, trebali organizovati osnivanje zajedničkih klastera, kojima se moguće priliv investicija, konkurentnost na vanjskom tržištu, kao i revitalizaciju industrijskih kompleksa kojima se može dizati konkurentnost te izgradnju novih. Za aktivnosti revitalizacije velikih privrednih sistema postoje znatne unutrašnje rezerve u vidu ostataka infrastrukture iz prošlog tehnološkog doba te znanja, odnosno ljudskih resursa sa velikim iskustvom. S tim i MSP imaju mogućnost razvoja, a kroz velike sisteme mogu biti konkurentni na vanjskom tržištu. Pojedini stavovi u akademskim krugovima o temeljima ekonomije jedne države i rastu GDP-a samo na osnovu MSP su sa ekonomskog aspekta neodrživi.

Uz bankarski sektor koji je osnov za finansiranje privatnog sektora putem kredita, po raznim osnovama, BiH, konsenzusom, u cilju bazičnih uslova za razvoj, treba da osniva javne fondove koji podstiču razvoj privatnog sektora, tj, MSP, raznim kreditnim linijama. Ujedno se mora obezbijediti mogućnost kreditnih garancija pod što povoljnijim uslovima. Vlade i Privredne komoea ne pružaju dovoljnu stručnu pomoć u razvoju upravljanja do

restrukturiranja privatnog sektora, a tim i MSP. Pomoć je potrebna zbog izrade dokumentacije radi dobijanja kredita od strane banaka ili javnih fondova. Uz zahtjev dokumentacije za dodjelu kredita, po pravilu se mora dostaviti poslovni plan. Poslovni plan se mora izraditi po metodologiji institucije koja odobrava kredit, koji najčešće sadrži: ekonomsku analizu, razvojne mogućnosti privatnog preduzeća, analize tržišta prodaje i tržišta nabave, tehničko-tehnološku analizu, analizu lokacije, zaštitu okoline i zaštitu na radu, razne finansijske analize, a za sve to menadžment mnogih u privatnom sektoru nema znanje. Glavne temeljne pretpostavke razvoja MSP su pravne, obrazovne, savjetodavne, naučne, servisne i finansijske zbog hroničnog nedostatka sredstava u ovom sektoru. U tom cilju,

Vlada bi mogla omogućiti privatnom sektoru dizanje kredita u bankama ili iz javnih fondova, koji bi mogli biti praćeni garancijama i kreditnim osiguranjem drugih vladinih institucija. Takav sastav kreditnih garancija i osiguranja kredita mogao bi se upotrijebiti prilikom odobravanja kredita iz privatnih banaka. U zemljama tranzicije gdje je bankarski sektor privatizovan, banke uglavnom skupljaju finansijska sredstva i izvoze kapital. Od takvih banaka zemlje domaćina nemaju nikakve koristi. Osiromašeni fondovi nemaju značajnu ulogu u kreditiranju privatnog sektora, a berze gotovo i ne funkcionišu. Komercijalne banke uglavnom odobravaju kratkoročne kredite, profitabilnim i manje rizičnim poslovima, i od njih mala i srednja preduzeća u realnom sektoru nemaju značajniju kreditnu podršku zbog nepovoljnih uslova kreditiranja. U ovakvim okolnostima, bi se mogao inicirati razvoj privatnog sektora iz fondova rizičnog kapitala. Fondovi rizičnog kapitala osiguravaju kapital preduzećima koja nemaju dovoljno vlastitih sredstava i uslove za ugovore sa ostalim finansijskim organizacijama. U cilju razvoja proizvodnog sektora u MSP potrebno se usmjeriti formiranju javno-privatnog partnerstva u fondovima rizičnog kapitala, čija je investicijska politika usklađena sa ciljevima ekonomske politike Vlade. Privatnom sektoru bi se trebalo omogućiti da počne sa izdavanjem vlastitih dionica, kao alternativnog dodatnog finansiranja ili kao garantnog uloga prilikom kreditnih aranžmana.

To podrazumjeva obavezu Vlade da obezbjedi političku volju i pravne uslove za ekonomski razvoj, a sa cjeloživotnim učenjem što ublažava višegodišnje opadanje kompetativnosti diplomaca po biroima nezaposlenih njihovom doedukacijom. Time se ublažava demografski problem, spašavajući zaboravljene generacije bez staža. Nihovo zaposlenje zahtjeva duboke korjenite promjene u pravnoj regulativi, načinu rada, filozofiji poslovanja, ponašanju preduzeća, kao i ljudi zaposlenih u njima. U tom cilju treba razmotriti pristup modela obrazovne politike utemeljene na potrebi generisanja znanja i holističkog obrazovanja u usvajanju informatičke pismenosti. Nova ekonomija zahtijeva uvođenje novih kurikuluma fokusiranih na nivo kompetencija koje sadrže nove vještine, sposobnosti u primjeni znanja i analitičnost. Korištenje ovih vještina u

digitalnom dobu, te pravilna procjena usvojenih vještina kod studenata odrediće da li će biti osposobljeni i konkurentni na tržištu u globalnom društvu i virtuelnom okruženju.

Znanje i informacija, kao osnova nove ekonomije zahtijevaju visoko obrazovanje zasnovano na IT tehnologijama. Pod pritiskom globalizacije nauka će se integrisati sa integralnom proizvodnjom društva, jer rad i sofisticirana tehnološka proizvodnja omogućuje usvajanje novih znanja za razliku od tradicionalnog načina. S toga, ovakav restrukturirani obrazovni sistem može preuzeti vodeću ulogu u društvu, jer se u integralnoj proizvodnji društva povećava uloga i značaj obrazovnog sistema.

Na globalnom tržištu možemo opstati samo ako se pri izradi novih kurikuluma fokusiramo na kompetencije koje će omogućiti nove vještine i znanje. Uz širi društveni konsenzus, a uz navedene vještine uz pomoć IT tehnologija društvo će biti u mogućnosti učiniti tehnološki skok iz urušene i zaostale privrede, te prema mogućnosti dinamike transfera tehnologija stvori vlastitu i tim omogući ekonomsku održivost. Opšta znanja i obrazovni sistem postaju sve značajniji u modernoj privredi i društvu utemeljenog na znanju. Izmjena, odnosno prilagođenje kurikuluma novom tehnološkom dobu je *lightmotiv* u procesu globalizacije, jer će imati snažan uticaj na integralnoj proizvodnji društva uz prelaz ka visokotehnološkim složenijim proizvodima.

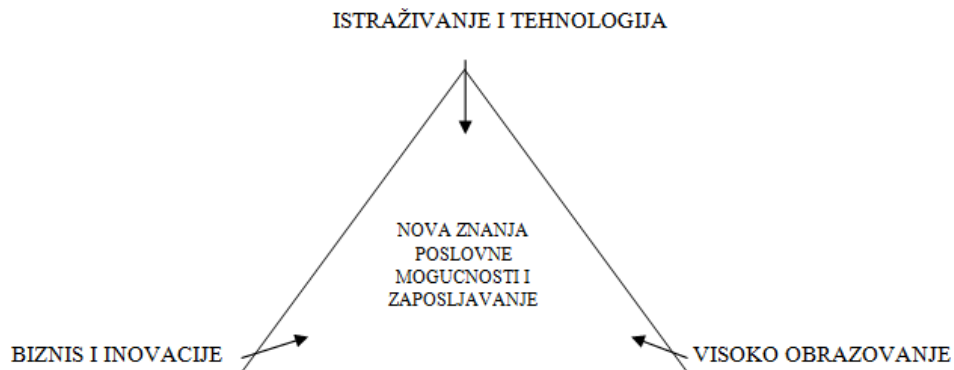
Usvajanje novih obrazovnih politika omogućuje restrukturiranje obrazovnog sistema koje je dužno preuzeti vodeću razvojnu ulogu u društvu, jer će samo obrazovanje i nauka omogućiti tehnološki razvoj u cilju dinamičnog odgovora globalizaciji. Univerziteti mogu obezbijediti konsenzus šire društvene zajednice da postane lidera razvoja, kao faktor koji *proizvodi* diplomce sposobne da učestvuju u ekonomskim procesima. Univerziteti bi time obezbjedili strateške resurse u obliku znanja sadržanog u diplomcima na svim ciklusima, koji će posjedovati znanje i vještine, a tim postaju atraktivni za poslodavce, uz sposobnost samozapošljavanja, što je značajan doprinos razvoju društva i smanjenja stope nezaposlenosti.

Obrazovanje doprinosi učešću u rastu na dva načina: produkcijom kvalitetne radne snage što obezbeđuje produktivnost radnika, te doprinos inovacijama i usvajanju novih tehnologija. Pri tome je neophodna jasna pravna regulativa uz povećanje investicija u nauku, kulturu i obrazovanje. Koliko je obrazovanje značajno govori podatak da je EU uložila 80 milijardi eura u novi okvirni program pod nazivom Horizon 2020, kojim podstiče inovativnost i istraživanje na univerzitetima. Investicije u obrazovanje postaju ključni element poticanja tehnološkog napretka i inovacija i njihove komercijalizacije. U segmentu socijanih izazova *Horizon 2020* će promovisati ideju potrebe razvoja humanističkih nauka. Naime, sociolozi i filozofi upozoravaju na činjenicu da se društvo kulturološki ne može adaptirati na nagli razvoj IT i komunikacionih tehnologija i nagle promjene životne sredine. Humanističke nauke bi mogle preuzeti ulogu katalizatora između visoke tehnologije i kulturoškog adaptiranja društva u virtuelnom okruženju. Dok

se tehnologija i podsistemi koji se odnose na nju brzo mijenjaju, čovjekova sposobnost da prati ove promjene, da razvije nove okvire odnosa, nove modele koji se odnose na novu stvarnost, ukratko sposobnost stvaranja i prihvatanje novih ideologija je ograničena. Posledica nedostatka balansirane promjene je da sistem počinje da pokazuje određene sociološko-ekološke pukotine (Adižes, 2002). Takve aktivnosti Horizonta potvrđuju tezu da je nova ekonomija u osnovi mješovita ekonomija, jer predstavlja sintezu kulture i ekonomije. To omogućuje nove modele ekonomskog rasta na osnovu stvaranja vrijednosti baziranim na ljudskom duhu, inovaciji, inovativnosti, intelektualnom kapitalu odnosno znanju, što je jedna od osnova teorije tehnološkog skoka.

ZNANJE KAO PAMETNO ORUŽJE

IT tehnologije u obrazovanju prema iskustvima razvijenih zapadnih zemalja omogućuje studentima razvijanje kreativnosti i inovativnosti, a uz sticanje multidisciplinarnih kompetencija se osigurava *trokut znanja*. Takve aktivnosti podstiču partnerstvo između preduzeća i obrazovnih institucija u cilju razvoja istraživanja i transfera tehnologija.

Shema 1. Izvor autor, *Trokut znanja* kao okvir Lisabonske strategije

U tom cilju suočena sa mnogim izazovima globalizacije EU je primorana razvijati nove tehnologije, posebno informaciono-komunikacione, koje nude brojne nove mogućnosti i podsticanje inovacija, konkurentnosti, istraživanja, razvoj na polju energije i zaštite životne sredine. Tradicionalne industrije koje počivaju na prirodnim resursima se sve više sele u treće zemlje. Ako je industrijska proizvodnja nužna koriste se zemlje niskih troškova u Aziji ili jugoistoku Evrope. U cijelom OECD-u informaciona tehnologija i ekonomija znanja neminovno su dovele do nastanka postindustrijskog rada.

Pod uticajem novih geopolitičkih doktrina SAD-a, od strane Z. Brzezinsk-og i P. Wolfovitz-a, informacije i znanje će postati strateški resurs i moći će se koristiti prilikom daljeg preuzimanja političkog i ekonomskog vođstva na globalnom nivou. Stoga je

aktuelan tihi rat SAD-a protiv Kine i Rusije na polju inovacija, novih tehnologija nano, kvazibiološke strukture (biologija u elektronici), bionike, molekularne biologije, itd., informaciono-komunikacionih tehnologija te odliva mozgova. Nije iznenađenje što stratezi u Pentagonu za informacije i znanje uvode termin *pametno oružje*. Vodeće zemlje u globalnom svijetu će zahvaljujući ekskluzivitetu u raspolaganju i kontrolisanju znanja, pogotovo u informacionim i komunikacionim tehnologijama zadržati ekonomski i politički primat. Svjetsku ekonomiju možemo posmatrati kao neku vrstu piramide-hijerarhiju znanja-u koji samo oni koji stalno investiraju u inovacije i znanje ostaju na vrhu (Reinert, 2006).

Svjesna tehnološke zaostalosti u odnosu na SAD, EU nastoji da otkloni ograničenja u integrisanju evropskih istraživanja i promovise politiku inovacija. To nastojanje je zahtijevalo obuhvatanje i povezivanje razvojnih politika, obrazovnih politika, politiku državnih pomoći, zaštite intelektualnog vlasništva i životne okoline. Na taj način nauka, tehnologija i obrazovanje realizuju Lisabonske ciljeve (*Commission Staff Working Document*, 2009).

Ubrzani tehnološki razvoj u sektoru informaciono-komunikacionih tehnologija i istraživanja zahtijevaju maksimalno angažovanje univerziteta u EU. Takvu praksu bi mogli slijediti univerziteti u zemljama tranzicije, odnosno u BiH. Zajednička politika razvoja istraživanja na univerzitetima i institutima u EU, djeluje integrativno uz angažovanje šire društvene zajednice kao i finansijskih sredstava. Pored ranije navedenih razloga pod pritiskom globalizacije stvaraju se nove vrijednosti na osnovu intelektualnog kapitala, IT tehnologija, novih tehnoloških naučnih rješenja što predstavlja *novu ekonomiju*.

Kao rezultat obrazovne integrativne politike u cilju strateške potrebe SAD-a da ostane vodeći tehnološki lider, aktivno su se uključile bivše zemlje istočnog bloka. Nove članice EU kao Litvanija, Slovačka, Čehoslovačka, Latvija postaju tehnološki lideri u EU, jer su zaostalu tehnologiju iz doba Varšavskog pakta shvatili kao komparativnu prednost. One su se okrenule investiranju u znanje, istraživanje i razvoj IT tehnologija. Time su obezbijedile transfer novih tehnologija ili stvaranje vlastitih, zahvaljujući restrukturiranju univerziteta koji su istinski postali nezavisni. Usvojili su i ovladali kurikulumima, kojima je obezbijedena multidisciplinarnost studijskih programa, a tim i kompetativnost. *Tuning* su znalački prilagodili svojim finansijskim mogućnostima i strateškim razvojnim ciljevima, gdje se Latvija nametnula kao faktor u doprinosu razvoja kurikuluma u EU, sa dokumentom, *Referencing of the Latvia Education System to the European EQF (2012)* prilikom procesa *Tuning* programa.

U cilju stvaranja vlastitih tehnologija zahvaljujući mobilnosti i umrežavanjem sa ostalim univerzitetima EU, snažno su se okrenuli novoj ekonomiji koja podrazumijeva posjedovanje znanja i informacija, te saradnju sa istraživačko razvojnim agencijama, a

pogotovo sa univerzitetskim istraživačkim centrima. Danas u stvaranju naučno-tehnoloških parkova i inovacionih poslovnih centara su među vodećim zemljama EU. Univerziteti su sklapali ugovore sa kompanijama u cilju saradnje i istraživanja. Istraživački univerzitetski laboratoriji i centri se nalaze u samoj kompaniji ili u njihovoj neposrednoj blizini. Zajednički interes je vodio snažnom istraživačkom razvoju čije su patente kompanije komercijalizovale što je od zajedničkog interesa. Pored finansijske koristi, univerziteti su dobijali stručnjake koji su mogli obrazovati studente na polju novih tehnologija, a studenti mogućnost istraživačkih radova na sva tri ciklusa. Time je ostvarena dodatna kompetativnost studijskih programa. Ne iznenađuje što je Litvanija postala lider u istraživanju i proizvodnji laserske tehnologije koju uvoze čak i SAD-e, što je od strateškog značaja za EU.

NOVA EKONOMIJA NOVE PARADIGME

Nove modele ekonomija, sa obzirom na korištenje vrste modela razvoja, poistovjećuju sa ekonomijom znanja. Pogrešno se u ekonomiju znanja ubrajaju *ekonomija usluga*, *kreativna ekonomija*, *ekonomija simbola*, *bestežinska ekonomija* i *nova ekonomija*. Često definicije, pod novom ekonomijom podrazumijevaju oblast IT tehnologija. Ne postoji jasno vidljiva razlika između kreativne ekonomije i nove ekonomije, jer obe podrazumijevaju preduzetnički menadžment i IT tehnologije te obe stvaraju vrijednost od intelektualnog kapitala, odnosno koriste intelektualno vlasništvo. U istom kontekstu se javlja sintagma *ekonomija znanja (Knowledge Economy)* i *menadžment znanja (Knowledge Management)*. To obično podrazumijeva ekonomiju upravljanja znanjem koju posjeduje kompanija u vidu sofisticiranih ljudskih resursa, primenom IT tehnologije, što nije novina jer je i u *kežzijanskoj ekonomiji*, kao i u prethodno navedenim ekonomijama za upravljanje je potrebno znanje kao i alati poslovne inteligencije (BI). U *kežzijanskoj ekonomiji* se poklanjala pažnja odnosno upravljalo se inovacijama tj. izumima, ali u sklopu unapređenja tj. proširenje proizvodnje ili usvajanja novih proizvoda. Tada je bilo potrebno znanje u procesu rukovođenja, kao i evidencija kupaca te finansijski podaci što se obezbjeđivalo AOP-om, automatskom obradom podataka u računarskim centrima. Razlika je u tome što novi termini podrazumijevaju stvaranje materijalnih vrijednosti oslanjanjem na nematerijalne vrijednosti u proizvodnji, perspektivne ljudske resurse i intelektualni kapital, zbog čega su izvođeni zaključci da počivanje razvoja na tim vrijednostima predstavlja ekonomiju znanja.

Predstavlja se da se da će u budućnosti glavni resurs biti ljudski kapital, odnosno znanje ka putu u Društvo znanja. Gubi se iz vida činjenica da će uvijek postojati potreba za materijalnim resursima u cilju fizičke proizvodnje roba i usluga. Vodeći ekonomski teoretičari među kojima su pojedini nobelovci, smatraju da se pogriješilo u napuštanju kežzijanstva, što uviđa i nova neoliberalna ekonomska elita. Danas, kada predsjednik Tramp, donosi naizgled čudne i ishitrene odluke u cilju smanjenja trgovinskog deficit

SAD, pred teoretičarima će se uskoro pitanje što se ušlo tako naglo u Globalizaciju, te promociju ideje neophodnosti uvođenja slobodnog tržišta, odnosno pravila koja su zaštitni znak naprednog neoliberalizma, što je poslužilo i kao razlog za nasilno mjenjanje režima po svijetu. Tenkovsko uvođenje demokratija je pratilo uvođenje zapadnih modela kapitalizma tržišne privrede. Navodno najviši nivo kapitalizma je naručenim teorijama od strane Vašingtona nakon deregulacije finansijskog tržišta 2008. God, reklamirao neoliberalizam, da bi ekonomski teoretičari pokušali otkriti, zašto dobit a tim trezor SAD stagnira. Preklapaju se pitanja funkcionisanja tržišta, te da li je neoliberalizam sustav slobodnog preduzetništva, a ne slobodnog tržišta, gdje, po definiciji, postoji beskonačno kupaca i prodavača, bez ulaznih barijera, tržišne nesavršenosti sa savršenom konkurencijom, koja drži cijene gdje su granični prihodi i granični troškovi jednaki, bez elastične podrške, što predstavlja savršenu ravnotežu. Paradoksalno je što nismo u pravom slobodnom tržištu, kako bi se osigurala sigurnost, jer su tržišta vrlo regulisana, barem na nacionalnoj razini. U stvarnom slobodnom tržištu, a ne onom koji su *slobodni trgovci* predložiti, što je zapravo pokušaj da se spriječi slobodno tržište. Nevidljiva pravila ponude i potražnje, neravnoteže uzrokovane fizičkim, vremenskim i logističkim ograničenjima, treba ispraviti u skladu s komparativnim prednostima.

Neki od najboljih i najbližih primjera na slobodnom tržištu mogu se vidjeti u nekim dijelovima finansijskih tržišta, gdje su neki vrlo likvidni vrijednosni papiri, robe i valute, imaju tendenciju vrlo niske niske dobiti, naime (postavlja se pitanje razlike između ponude i prodajne cijene), što može srušiti, a i ruši kratkoročne instrumente tržišta novca, Fed fondova, kao i valutni par USD / EUR. To je pored pitanja tržišnih principa na relaciji SAD-EU jer formiranje cijene pomenutih valuta, i ostalih visokotehnoloških roba imaju tendenciju da koriste najviše dostupne informacije, zbog čega se u većem obimu i općenito teško trguje, a dobit po jedinici robe je u određenom trenutku je vrlo mala. Standardizacija i klasifikacija roba nije uspostavljena između dva tehnološka diva, što pored valutnog pitanja, uzrokuje nesporazume između dva tradicionalna partnera. Kada se dodaju problem deficit SAD, uzrokovanog pravilima samog Vašingtona, pitanje cariskih taksi, razumljiva je frustriranost Trampa, zbog grešaka prethodnih administracija.

Zapadni autoriteti po pitanju neoliberalizma, su počeli postavljati pitanja zašto kapitalizam dolazi u krizu, zašto se dešava deregulacija finansijskog tržišta, i pitanje je šta dalje? Vodeći autori se slažu da potezi Trampa otkrivaju nešto što se krije, a to je pored prioriteta pronalazačenja varijabli za očuvanje kapitalizma od kapitalista, se postavlja krucijalno pitanje pred istraživače, a to je redefinisavanje tržišne privrede. Pojedini autori predlažu da se ozbiljno pristupi zaboravljenoj literaturi čika Marksa, jer su oni sami otkrili da Marks u stvari nije bio protiv kapitalizma. On je pokušao upozoriti na problem organizacije tržišta, ponude i potražnje uz pravila na finansijskom tržištu. Pojavljuju se nelogičnosti koje potvrđuju nekoliko nepoznanica koje dovode u vezu deficit SAD, sa

trgovinskim pravilima tržišne privrede, koja su postavili sami amerikanci, što je djelom uzrokovalo i prenapuhanost američkog dolara. Može se izvući zaključak, da neoliberalisti napuštanjem kejzijanske teorije ne znaju kako da spasu kapitalizam od kapitalista i da se za temelj makroekonomskih operacija neophodno se vratiti malo unazad i zadržati Kejzija kao osnovu ekonomske teorije. Uočeno je nakon proučavanja neoliberalne ekonomije, čija ishodišta počivaju na ekonomskoj krizi, da poslije snažnog ekonomskog rasta vodećih zemalja se ekonomska kriza podudara napuštanjem kejzijanstva što je uzrokovalo slom bankarskog sektora jer se okrenuo isključivo endogenu, IKT, odnosno sofisticiranim tehnologijama što je uzrokovalo zanemarivanje realnog industrijskog sektora. Navedene članice EU iz bivšeg istočnog bloka, su zadržali kejzijanstvo, a usvajanjem novih ekonomskih principa su postigli ekonomski skok.

Nova ekonomija se često pogrešno izjednačava i sa *internet ekonomijom* čiji se početak veže sa *Linaks*-ovom otvorenom mrežom. U osnovi, pojam *nove ekonomije* nastao je u sklopu Projekta rasta-*Growth project* kojeg su provodili OECD-ovi ekonomski stručnjaci, među kojima je i nekoliko nobelovaca. Oni pokretače privrednog rasta Amerike pronalaze prvenstveno u informacijsko-komunikacijskim tehnologijama (IKT). IKT dobija ulogu glavnog pokretača proizvodnje, kako savremenih tako i tradicionalnih društava, te je poticanje razvoja i ulaganja u IKT u fokusu nacionalnih razvojnih politika, posebno u kontekstu puta u društva znanja. Postoje brojne definicije nove ekonomije, koje su u osnovi nebitne, bitni su novi ekonomski principi sa novim teorijama ekonomskog rasta, što brojni autori izostavljaju.

Gubi se iz vida činjenica, da nova ekonomija sadrži nekoliko novih ekonomskih principa-modela, koji obuhvataju različite oblasti i načine pokretanja razvoja, među koje možemo svrstati bestežinsku ekonomija, kreativnu ekonomiju, ekonomiju usluga, te ekonomiju simbola. U središtu svih navedenih modela je ulaganje u kapital, djelomično u fizički ali je osnov ulaganje u ljudski odnosno intelektualni kapital. Tu se uklapa novi model teorije ekonomskog rasta korištenjem znanja na znanje, pošto je sveopšte poznato da se znanje upotrebom umnožava, odnosno multiplicira, jer se znanje ne može potrošiti kao fizički resurs u procesu proizvodnje u cilju ekonomskog rasta.

Egzogeni i endogeni model rasta polaze od iste pretpostavke da su glavni izvori rasta znanje, u vidu inovacija, usvajanja novih tehnologija, odnosno nematerijalni faktori, koji zavise od istraživanja, obrazovanja i sl. Stoga je pokretač tehnoloških promjena u egzogenom modelu rasta vanjska varijabla, dok endogen model nastoji pokretače tehnoloških promjena endogenizirati (znanje, istraživanje i obrazovanje), znači ugraditi ih u matematičke formalizme proizvodne funkcije. Značaj je u tome, da je ekonomski rast posljedica endogenog dinamičkog ekonomskog sistema, kroz koje tehnologija, ljudski kapital uz stvaranje novih ideja utiču na varijable ekonomskog rasta.

Tim obrazovanje postaje faktor proizvodnje koji stvara novu vrijednost u saradnji istraživačkih centara sa industrijom i predajom znanja studentima koji će ga dijeliti, multiplicirati, predati drugima, i dalje ga zadržavati u vidu intelektualnog kapitala.

Ulaganjem u ljudski, odnosno intelektualni kapital, kao osnovnu determinantu ekonomskog rasta, omogućuju se inovacije koje se mogu komercijalizovati, kao i usvajanje novih proizvodnih tehnika i visokih tehnologija.

Stoga, dva modela ekonomije - *bestežinska* (Quah, 1999) i *kreativna* (Howkins, 2001) koji u stvari predstavljaju isti model, pokazuju da njihovi ekonomski principi počivaju na ljudskoj kreativnosti i idejama te da ne postoji ekonomski bitna razlika između proizvoda naučnog znanja i ostalih proizvoda koji su nastali kao kreacija ljudskog duha na polju zabave, arhitekture ili lijepe umjetnosti. Zato od presudnog značaja za djelove modela nove teorije ekonomskog rasta je donošenje pravne regulative i dostupnost kreditiranja razvoja kreativne odnosno bestežinske industrije koja je također sadržana u endogenom modelu rasta. Ona se zasniva na intelektualnom kapitalu, omogućuje i nestandardne oblike rada, a doprinosi enormnom porastu zaposlenosti i održivom razvoju.

Umjetnost i kultura su izvori sadržaja i pokretači kreativne industrije, mas medija i telekomunikacionih industrija, što su jedine industrije na zapadu koje tokom ekonomske krize bilježe godišnji rast do 25 %. U razvijenim zemljama stvaraju materijalne vrednosti, nova radna mjesta i značajno doprinose bruto domaćem proizvodu. Indirektne ekonomske efekte stvaraju kulturne institucije, događaji i aktivnosti koje se odvijaju na lokalnim nivoima. Afirmacija tržišta kreativne industrije pruža investicione mogućnosti.

U Evropskoj Uniji, kreativna industrija ostvari godišnji promet preko 700 milijardi €, čime doprinosi sa oko 2,6% GDP-a. Preko 6,5 miliona ljudi je zaposleno u institucijama i industriji kulture, što čini 3,2% od ukupno zaposlenih, a doprinosi ekonomskom rastu na generalnom ekonomskom nivou sa oko 12,3%. (Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2009)

Globalizacija otvara na lokalnom nivou u post tranzicionim zemljama mogućnost dalje tranzicije kreativne industrije, koja se za razliku od ekonomsko-političke tranzicije može brže odvijati. Nova ekonomija zahtijeva nove uslove poslovanja, novu filozofiju, drugačije sisteme vrijednosti kao i preduzetnički duh u upravljanju. S toga je imperativ za tranzicijski proces standardizacija, odnosno jasno definisani kriteriji i standardi. Tržišna privreda zahtijeva brze reakcije preduzeća, pravovremeno donošenje odluka i spremnost na rizike. Na taj način uvodi se projektna logika i tržišna borba koja zahtijeva odgovornost, a koja je uz standardizaciju rada ključni element u post tranziciji.

U osnovi, kreativnu ekonomiju čine *kreativna* i *kulturna industrija*. Sadržaj kulturnih sektora koje kreativna i kulturna industrija ima u svom sastavu, zavisi od njemačkog, engleskog, australijskog i američkog koncepta. Porastom značaja kreativne industrije, u direktnom učešću rasta GDP-a se pojavljuju navedene sintagme, koje pokazuju da se upravljanje znanjem intenzivno sofisticirano razvija upravo u ovom sektoru, sa obzirom da se bazira na visokim tehnologijama i intelektualnom kapitalu. Zbog toga se u SAD-a pored termina kreativna i kulturna industrija, od 2012 god. koristi termin *industrija budućnosti*.

ZAKLJUČAK:

Evropska Unija je Okvirnim programom FP7 podsticala saradnju, ljudski kapital, ideje, a što je najvažnije inovativnost. Prema ugledu na EU na našim prostorima vrijeme je za usvajanje novih obrazovnih politika inovacija, koje bi mogle biti rješenje za Republiku Srpsku, koju karakteriše nizak stepen ekonomskog i društvenog razvoja. Politika inovacija omogućuje bolja infrastrukturna i finansijska rješenja, pristup znanju i iskustvima, saradnju sa istraživačkim centrima, pristup preduzetničkom kapitalu, naročito fondovima rizičnog kapitala.

Inovacije nezadrživo izrastaju u presudnu prednost svake zemlje, a inovacije u obrazovanju predstavljaju silu, koja, u krajnjem slučaju, predstavlja osnov za ekonomsku dobit (Čalić, 1971). Različitim mehanizmima međunarodne saradnje moguće su aplikacije pretpristupnim i pristupnim fondovima EU. Projekte je moguće realizovati putem regionalne saradnje između univerziteta i istraživačkih centara koji omogućuju razvoj regionalne inovacijske strategije. Ona omogućuje saradnju koja se temelji na znanju i tehnološkim inovacijama, razvoju informacionog društva i održivog razvoju. Atraktivne su i aplikacije na polju upravljanja energijom i otpadom, obnovljivim izvorima energije, održivom turizmu, ali promociji i održanju regionalnih identiteta.

EU je utemeljila inovacionu strategiju na osnovu izjave EU komisije (*Putting knowledge in to practice*, 2006). Ona omogućuje tehnike približavanja inovacija vođenim potrebama industrije i tržišta u cilju efikasnosti i konkurentnosti. Strateške smjernice inovacija uz snažno učešće univerziteta i istraživačkih centara su: stvaranje znanja, osiguravanje kapitala, izgradnja tržišta i ljudski kapital.

Univerziteti su svojim politikama dužni da omogućue mladima kompetencije i vještine koje bi im u procesu globalizacije omogućile vertikalnu i horizontalnu mobilnost na tržištu rada u informacionom društvu i novim tehnologijama. U svjetskoj ekonomiji situacija je pomalo kao u Alisi u zemlji čuda, gdje jedan od čudnih likova kaže Alisi: *Ovdje moraš da trčiš jako brzo da bi ostala u mjestu* (Reinart, 2006).

Na tržištu rada, pogotovo u okruženju se mjenja percepcija kompetencija studijskih programa iz prošlog tehnološkog doba. Poslodavci od zaposlenika pored stručnih zahtjevaju i dodatne vještine u organizovanju, komuniciranju, analitičnosti u rješavanju problema i inovativnost. To uključuje ukupne intelektualne sposobnosti, društvenu i interpersonalnu komunikaciju uz sposobnost donošenja efikasnih odluka i adaptivnog planiranja u dinamičnom i nesigurnom poslovnom okruženju.

SOCIO-KULTUROLOŠKE BARIJERE EKONOMSKIH REFORMI NA ZAPADNOM BALKANU

Sandra Santrač,
Bosna i Hercegovina

Apstrakt:

Početni efekti, uspješne saradnje programom Pakt stabilnosti jugoistoka Evrope, na izgradnji pomirenja, uspostavljanja kulturnih i trgovačkih veza, neuravnoteženim pristupom EU u regionu nisu uspjeli. Stvoreni su negativni efekti koji su generisali političku i ekonomsku krizu, socijalne implikacije, urušavanje kulturnog sistema i svih kulturnih vrijednosti. Iako tranzicija traje preko petnaest godina učinjeni su mali pomaci u razvijanju kvalitetnih i provodivih ekonomskih politika. Nisu samo politički i ekonomski faktori uzroci sadašnjeg stanja u BiH. Pored blagih pomaka, prvenstveno zbog uticaja EU prilikom približavanja zemalja u tranziciji standardima razvijenih zapadnih zemalja, primetno je nefunkcionisanje, kako društveno-ekonomskih, tako i kulturnih podsistema, uzrokovanim nedostatkom ravnomjernih promjena podsistema koji su karakteristični za postindustrijsko društvo.

SOCIO-CULTURAL BARRIERS OF ECONOMIC REFORMS IN WESTERN BALKANS

Abstract:

Initial effects, successful co-operation with the Southeast Europe Stability Pact, reconstruction, establishing cultural and trade links, unbalanced EU accession in the region failed. Negative effects were created that generated the political and economic crisis, social implications, the collapse of the cultural system and all cultural values. Although the transition lasts over fifteen years, little progress has been made in developing quality and viable economic policies. Not only the political and economic factors are the cause of the current state of BiH. In addition to the slight advances, primarily due to the influence of the EU in approaching countries in transition to the standards of developed Western countries, premature failure, both socio-economic and cultural subsystems, is caused by the lack of uniform subsystem changes that are characteristic of the post-industrial society.

UVOD:

Postavlja se pitanje šta je nacionalni interes u BiH? Da li je to zajednička ekonomska reforma u cilju ekonomske održivosti društva na putu ka društvu znanja? Činjenica je da to pitanje ostaje bez saglasnosti, ali i prilikom zvanične komunikacije između dva entiteta i tri naroda. Osjećaj za buduće generacije i pragmatizam zahtijevaju da bez obzira na velike razlike u shvatanju nacionalnog interesa, nađemo minimum zajedništva. Da li bi minimum mogao biti da nacija opstane kao takva, da narodi sačuvaju svoj jezik, običaje i tradiciju? Zar nije pragmatično rješenje da se pristupi ekonomskim reformama i unaprijedi privreda i ekonomska moć u cilju obezbjeđenja ekonomske sigurnosti i zaposlenja, jer će takva država obezbijediti pravnu i fizičku moć u cilju svog postojanja. Uzevši u obzir dosadašnja dešavanja realno je očekivati da se pojave očeđeni ograničavajući faktori u vidu socio-kulturoloških aspekata, a čije bi pojedine segmente mogla podržati aktuelne politike.

SOCIO-KULTUROLOŠKE BARIJERE

Činjenica je da bi na osnovu naučnih pokazatelja socio-kulturološka problematika mogla biti osnovna varijabla u barijerama ekonomskih reformi u RS/BiH. Upitna je budućnost nacionalnih kulturnih razlika. U slučaju BiH te razlike zavise od diskursa između nacionalnih razlika unutar države. Istorijska iskustva i akademske rasprave pokazuju kako su ti odnosi mogli biti uslovljeni ekonomskim interesima te da su djelotvorni između različitih država u cilju borbe za ekonomski i politički prestiž. U slučaju BiH gdje su očigledne nacionalne razlike situacija je daleko složenija i teže je predvidjeti budućnost ekonomskog razvoja. Moguće rješenje je u demokratskom pluralizmu što znači da se nacionalne razlike uvažavaju i demokratski usklađuju. Od navedenog direktno zavisi politička stabilnost ali i demokratizacija politike.

Generalna prihvaćena percepcija na ovim prostorima je limitirajući faktor a glasi, da je dovoljno za demokratsku tranziciju ukinuti stari jednopartijski sistem i uvesti višepartijski. Prilikom uvođenja višepartijskih parlamentarnih izbora, trebalo je više uvažiti socio-ekonomske, kulturne i tradicionalne specifikume građana u zemaljama tranzicije. Šta je sa socijalističkom kulturom? Da li smo preko noći evoluirali i prihvatiti kapitalističku kulturu?

Nedovoljno demokratičnosti na polju političkih i državno-pravnih institucija karakteriše i polje civilnog društva u smislu liberalno-demokratske konsolidacije i evropske integracije. To dodatno opterećuje uspešan ekonomski razvoj, za koji je od imperativa uspostavljanje pravne države i vladavine prava.

Posljednjih godina je prisutan pokušaj transformacija političkih i tržišnih sistema. To zahteva duboke i korenite promene u načinu rada, filozofiji poslovanja, ponašanju preduzeća, kao i ljudi zaposlenih u njima. Reforme zahtevaju nove uslove poslovanja, novu filozofiju, drugačije sisteme vrijednosti kao i preduzetnički duh u upravljanju.

S toga je imperativ za proces reformi standardizacija, odnosno jasno definisani kriteriji i standardi. Tržišna privreda zahtijeva brze reakcije preduzeća, pravovremeno donošenje odluka i spremnost na rizike. Na taj način uvodi se projektna logika i tržišna borba koja zahteva odgovornost, a koja je uz standardizaciju rada ključni element u proces ekonomskih reformi.

Prisutno je nezadovoljstvo kod dijela bivše radničke klase koja je ostala bez svojih velikih privrednih sistema a sada su starosne dobi kada niko neće da ih zaposli. Dosadašnjim propalim reformama oni su propustili zaposlenje i eventualno upoznavanje sa novim tehnologijama. Stoga je za njih i dalje skup društvenih vrijednosti predstavlja recidiv predindustrijskog društva i da je on na našim prostorima još uvek veoma živ, budući da tehnička modernizacija i industrijalizacija nisu izvedeni do kraja. Ono što je ključno za naše razumijevanje odnosa prema novim tehnologijama jeste to da tradicionalistička stanovišta podrazumijevaju strogo oslanjanje na prošlost i negativan stav prema novim idejama kao što su individualizam, sloboda, industrijalizam, tehnologija, te da je u njih ugrađena averzija prema bilo kakvoj promeni. Prilikom izrada socio-ekonomskih strategija razvoja na nivou opština se vodi računa o ovim parametrima.

Kulturološki aspekt u procesu reformi predstavlja temeljnu determinantu koja utiče na ponašanje građana uopšte. On utiče na i na ponašanje zaposlenih na preduzetničko ponašanje. Kulturni aspekt je značajan jer počinje od pojedinaca koji se udružuju u određene referentne grupe, društvene klase, podkulture, te tako postaju globalni faktor koji kanališu ekonomske i društvene vrijednosti. Pripadnici referentnih grupa mogu uticati pozitivno ili negativno na reformu cijeneći šta je društveno prihvatljivo rješenje. Oni uglavnom predstavljaju preduzetnike koji imaju znanje i mogućnosti transfera modernih tehnologija, a djelovanje će zavisiati prilikom suočavanja sa kulturnim stavovima, shvatanjima, tradicijom, običajima i vrijedonosnom orijentacijom društva.

NEDOVRŠENA TRANZICIJA KAO KOMPARATIVNA PREDNOST ILI LIMITIRAJUĆI FAKTOR

Mora se postaviti pitanje permanentne političke nestabilnosti u BiH. Da li je u pitanju nedostatak političke kulture? Ne može se oteti utisku da se politička nestabilnost redovno naglašava od strane različitih aktera, što mediji samo finalizuju. Da li je to samo alibi za

aktuelnu političku elitu u traženju izgovora za tešku ekonomsku situaciju, bježanje od neminovne agende reformi, traženja rješenja akumuliranih problema u politici, ekonomiji, socio-kulturnih paradigmi.

Prilikom pojedinih istraživanja na nivou ekspertskeg uzorka u vezi stranih investicija u BiH, na pitanje da li strani investitori ne žele investirati zbog političke nestabilnosti, preko 60% odgovora je glasilo, da ih odbija korupcija, da lokalni političari traže visok procenat od visine ulaganja, i stoga je za njih limitirajući faktor pitanje pravne regulative, neodgovarajući zakoni sa sistemskom greškom a da politička nestabilnost nije problem. Njihov stav je da u Španiji, a pogotovo Italiji je redovna politička nestabilnost, ali to ne utiče na ekonomiju.

Osnovni limitirajući faktor za buduće reforme u BiH je neformiranje kredibilne političke elite koja se još uvijek ne može riješiti starih paradigmi. Zbog, može se reći nedovršne tranzicije, uočljivo je snažno učešće političkih i ekonomskih elita na svim nivoima sa starim načinom razmišljanja, tako da su političke elite u većoj mjeri preuzele marksističku i novoliberalnu kritiku potrošačkog kapitalizma. Iz navedenih razloga politička elita na ovim prostorima ne može maksimalno, objektivno i nepristrasno prosuđivati o društvenim problemima.

Aktuelni politički čelnici na osnovu dosadašnjih diskursa neće moći biti garanti i nosioci budućih reformi, jer osnovni pravci reforme su vladavina prava i suzbijanje korupcije. Do sada političke elite nisu ništa poduzele na uspostavljanju iskrenog povjerenja i pomirenja između konstitutivnih naroda. Ustaljena percepcija je da razlog izvođenja različitog performinga pojedinih političara su u cilju aktivnosti da ratne ciljeve u miru treba postići nametanjem samo jedne istine. Osnovno sredstvo je manipulacija i stvaranje straha jednih od drugih. Ustvari, ulogom zaštite svog etnosa, političari štite dosadašnji transfer vlasništva obezbijeden prisvajanjem društvenog kapitala. Vladavina prava je možda najvažniji faktor makroekonomskog razvoja uspostavljenog na osnovu ekonomske politike države.

U tom pogledu institucije BiH se nalaze između fatalnih institucionalnih nedostataka i procesa evropske integracije, posebno jedinstvenog monetarnog režima i vlastitih nagomilanih poteškoća vezanih uz nezaposlenost, zaduženost i slabu ekonomsku aktivnost. Stoga BiH mora uraditi fiskalnu konsolidaciju a pritom izbjeći prekomjernu štednju. Međutim, situacija u kojoj oba entiteta teže ka fiskalnoj konsolidaciji će biti teško izvodivo jer nemaju monetarni suverenitet. Uslijed nemogućnosti izlaska iz začaranog kruga ekonomske kontrakcije, rezanja rashoda ili povećanja poreza, promašaja fiskalnih ciljeva i novog pogoršanja ekonomskih uslova, strukturne reforme označavaju onaj dugoročni cilj bez čijeg ostvarenja istinske promjene nisu moguće.

(NE) POVJERENJE U INSTITUCIJE DRŽAVE I POLITIČKU ELITU

Povjerenje predstavlja integrativni društveni faktor koji predstavlja jedan od osnovnih elemenata za funkcionisanje društvene zajednice. Sa razvojem društva, sve širom podelom rada, pa sam tim i sve većom međuzavisnošću društva u celini kao i njegovih segmenata, raste i uloga povjerenja kao integrativnog društvenog faktora.

Međutim, kada društveni rast i razvoj prevaziđu okvire koje je moguće nedvosmisleno definisati i kontrolisati, onda se ono pretvara u svojevrsno *rizično društvo*, dok *apriorno* poverenje, pogotovo u apstraktne elemente društvenog života, postaje osnov funkcionisanja modernog društva.

Sa stanovišta našeg eseja i razumjevanja nerazvijenosti koncepta povjerenja i saradnje u BiH, posebno ćemo obratiti pažnju na makro strukturne faktore koji utiču na razvoj kulture povjerenja. Kao što se može pretpostaviti, većina ovih elementa u BiH ili je slabo ili uopšte nije razvijena, pa je i razumljivo da je nivo opšteg povjerenja prema aktuelnim političarima i institucijama sistema na veoma niskom nivou. Budući da je povjerenje kompleksan fenomen, njegovom izučavanju u kontekstu reformi može se prići na više nivoa:

Prvi i najjednostavniji pristup je onaj koji se tiče najvidljivijeg aspekta, koji je vezan za percepciju akcionih planova reformi. Tu se u prvom redu misli na različite aktivnosti političara koji imaju zadatak da smanje nesigurnost i strah od onog drugog.

Drugi nivo je onaj koji se odnosi na reputaciju zapada, odnosno pouzdanost i njihove dobre namjere. Kao i na povjerenje u njihov uravnotežen pristup prema sva tri naroda, što se danas pokazalo kao ključni propust zapada. To je onaj koji se odnosi na normativno povjerenje odnosno povjerenje u kontroling sistema, u kome se odvija čitav proces reformi.

Treći je onaj koji se odnosi na dublje kulturne i psihološke predispozicije i na samu atmosferu povjerenja koja vlada u jednom društvu.

Imajući ove pokazatelje u vidu, jasno je da mogućnost da se prevari i bude prevaren široko rasprostranjena u svijesti građana BiH i da, kao takva, predstavlja ogromnu prepreku ka daljoj reformi i modernizaciji BiH društva. Bez promjene ove atmosfere nepovjerenja u političare i državu sa dva suprostavljena konceptualna rješenja oblika vlastite države, budućnost je upitna. To je vidljivo posebno u segmentima gdje ne postoji neposredna kontrola nad nekim odnosom ili procesom, teško da se može govoriti o intenzivnijem razvoju ekonomskih reformi.

OBRAZOVANJE I LJUDSKI RESURSI – INFORMATIČKA (NE)PISMENOST

Imperativ je napredno inovativno i savremeno obrazovanje svim kategorijama stanovništva i uzrasta u cilju razvijanja njihovih potencijala, kako bi se osigurao privredni rast i zaposlenost. U smislu poboljšanja potencijala neophodno je poboljšati kvalitet i

efikasnost obrazovanja čime bi usvajanje IT tehnologija i izvođenja virtuelne nastave osiguralo studentima sticanje ključnih kompetencija, jer je to pitanje obezbjeđenja kompetentnih kadrova koji će biti nosioci reformi. To može biti limitirajuća barijera reformama, pogotovo što će reforme trajati godinama. Reforme će postaviti pitanje restrukturiranja univerziteta.

Znanje i informacija kao osnova nove ekonomije zahtijevaju visoko obrazovanje zasnovano na IT tehnologijama. Pod pritiskom globalizacije nauka će se integrisati sa integralnom proizvodnjom društva, jer rad i sofisticirana tehnološka proizvodnja omogućuje usvajanje novih znanja za razliku od tradicionalnog načina. S toga, ovako restrukturirani obrazovni sistem može preuzeti vodeću ulogu u društvu, jer se u integralnoj proizvodnji društva povećava uloga i značaj obrazovnog sistema. To znači da se univerziteti moraju nametnuti kao faktor razvoja i preuzeti vodeću ulogu u procesu reformi.

Intelektualni kapital jedne zemlje se određuje razvijenošću izvora i organizacijom samog društva. Univerzitet mora da postane mjesto gdje će se obrazovati intelektualci renesansnog tipa koji će biti nosioci intelektualne revolucije. Rudarenje u revirima intelektualnog kapitala započinje na univerzitetu da bi se proširilo na prostor korporativne strukture zemlje. To znači da bi univerzitet morao postati glavni izvor intelektualnog kapitala, a država njegov korisnik.

Globalizacija u uopštem smislu utiče na dramatičan razvoj IT tehnologija i globalnih telekomunikacija. Uzrokovala je pojavljivanje velikog broja standarda na globalnom nivou TQ i ISO, izradu kompatibilnosti međunarodne regulative uz stimulisanje slobodne trgovine, umanjnjem carinskih stopa uz primjenu uvoznih olakšica i stvaranje bescarinskih zona.

Na globalnom tržištu možemo opstati samo ako se pri izradi novih kurikuluma fokusiramo na kompetencije koje će omogućiti nove vještine i znanje. Uz širi društveni konsenzus, a uz navedene vještine uz pomoć IT tehnologija društvo će biti u mogućnosti učiniti tehnološki skok iz urušene privrede, te prema mogućnosti dinamike transfera tehnologija stvori vlastitu i omogući ekonomsku samoodrživost. Opšta znanja i obrazovni sistem postaju sve značajniji u modernoj privredi i društvu utemeljenog na znanju. Izmjena kurikuluma je *lightmotiv* u procesu globalizacije jer će imati snažan uticaj na integralnoj proizvodnji društva uz prelaz ka visokotehnološkim složenijim proizvodima.

GLOBALIZACIJA I PITANJE IDENTITETA

Fragmentacija kulturnog identiteta na prostorima bivše Jugoslavije je pod uticajem globalizacije prouzrokovala i fragmentaciju države. Tranzicija kao posljedica

globalizacije na ovim prostorima se ne bavi dovoljno promocijom, obnovom kulture i kulturnog identiteta. Prevažadno transformacija društva se sastojala samo u transformaciji vlasništva koje poseduju političke elite, novi sloj zvani tajkuni među kojima je *gro* profitera.

Obnavljanjem ili stvaranjem novog kulturnog identiteta će se pokazati još dosta tenzija i lomova u društvima na ovim prostorima. Iako su u postmoderni stvorene države sa liberalnom demokratijom i snažnim građanskim identitetom, mi se još nalazimo duboko u istoriji, tj. u građanskoj praistoriji. Zbog toga proces globalizacije stagnira na ovim prostorima u pokušaju promocije postmoderne ili postindustrijskog društva. Stoga postoji realna pretpostavka da se mora računati i na ovu vrijablu prilikom usaglašavanja akcionog plana reformi. Dio krivice za pretjerano populističko forsiranje pojedinih identiteta snosi i akademska zajednica jer građani nemaju informacija da li se identitet povezuje sa nacionalnom ili etničkom pripadnošću, rodnom i klasnom pripadnošću. Građani sa snažnim genima prošlosti žele da redefinišu svoj identitet radije nego da tu energiju upotrebi u zahtjevima političarima da se posvete ekonomiji i reformama.

Globalizacija je danas glavno ishodište multidisciplinarnih proučavanja, iz kojih se može izvesti zaključak da proces globalizacije ima nespornog uticaja na kulturu, što i jeste jedno od najsnažnijih polja djelovanja globalnih procesa, što potvrđuje ranije navedeno mišljenje da je kultura način funkcionisanja društva. Globalizacija je proces što ga uzrokuje djelovanje svjetskog sustava, te uspostavljanje, u svjetskim razmjerama gospodarske, političke, kulturne, ekološke i informacijske djelatnosti i globalne međusobne povezanosti društva.¹

Pod uticajem globalizacije pojam identiteta dobija kod kulturologa, politologa i sociologa sve veću važnost. Nisu se dovoljno izučavale važnost drugih identiteta poput rodnog, spolnog i etničkog. Neki sociolozi misle da takve studije predstavljaju moderne koncepcije identiteta. Identiteti ljudi smatrali su se prilično stabilnim identitetima, zajedničkim pojedinim društvenim grupama utemeljenim na jednoj ili dvije ključne varijable kakve su klasa ili nacionalnost. Mišljenje je da se identitet temelji na kulturi, ali da nije jednostavno njen proizvod.

Društvena klasa je davala specifičan glavni identitet što je stvorilo preduslove za političke sukobe. Porastom novih društvenih pokreta sam kulturni identitet postao je političko pitanje, umjesto da se osjeća dijelom jedne klase, tj. društvene grupe. Identitet ljudi se fragmentirao na osnovu etničke pripadnosti, religije i nacionalnosti.

Za razliku od modeliranja identiteta u modernim društvima nacionalnost je bila važna odrednica identiteta, dok je pojavom globalizacije to pitanje postalo složeno

¹ Milardović, A.: *Mali leksikon globalizacije*, CPI, Zagreb, 2002.

MEDIJSKI FAKTOR

Mediji se pojavljuju u svim segmentima i dešavanjima, od političkog miljea, sportskog auditorijuma pri čemu se može zaključiti da su mediji i te kako odgovorni za dešavanja oko pitanja odnosa i uticaja u svim porama života, od ekonomije do politike i sporta. Mediji su duboko involvirani u navedena društvena zbivanja, ali se često ne ponašaju kao korektor društvenih pojava. Jednostavno, u cilju osnovne društvene odgovornosti bi morali imati sluha da se značajno angažuju u promociji značaja ekonomije svoje države i

budućih reformi. Na kraju, trebaju da objasne da su reforme važne za budućnost BiH, ne samo zbog uspostave pravne države, već resetovanja sistema i otklanjanja sistemске greške u BiH.

Aktivnost i uticaji medija su nesporni. Otkrivaju različite afere, podržavaju pojedine lidere ili partije, te prate manipulacije novcem u različitim organizacijama od interesa za pojedine partije. Posvećenost prevelike pažnje i medijskog prostora o bivšim ratnim dešavanjima, mediji podržavaju trend vodećih partija, što može imati negativne posljedice, jer se skreće pažnja sa životnih stvari, a to su buduće reforme koje su imperativ za bolji i sigurniji zajednički život u BiH. Jednostavno takve aktivnosti usložnjavaju političku a tim i pitanje buduće saradnje u reformama i restrukturiranju kompletnog sistema. U skladu sa politikom pomirenja društveno odgovorni mediji bi trebali promovisati nacionalni, socio-ekonomski razvoj i kulturni identitet na ovim prostorima. Posebno bi trebalo obratiti pažnju na pitanje razvoja nacionalne kulture i jezika. U suprotnom će se desiti da masovni mediji umjesto svog korektivnog faktora u društvu, kao i učešća u socio-ekonomskim promjenama u društvu dožive pad kvaliteta i finansijske teškoće. Ako mediji rade profesionalno, imaju odgovornost prema društvu i pojedincu, pomažu u razvoju demokratije i društva uopšte, to govori o cjelokupnom stanju u nekoj državi što bi podiglo kredibilitet kulturne i političke elite.

Politički analitičari EU mogu iz analize medija lako izvući zaključak o ekonomskoj situaciji i stepenu razvoja demokratije naše zemlje u tranziciji. Međutim, u slučaju BiH karakteristično je da mediji odražavaju i održavaju složenu situaciju zbog odnosa i djelovanja političkih elita na vlasti. Poznato je da su zbog neprevaziđenih kulturnih i vjerskih razlika, te nepomirljivih stavova podjeljeni i političari, što je uzrok podjele medija, koji su neprihvaćeni i osporavani na ovim prostorima u zavisnosti kom narodu i kom entitetu pripadaju. To se posebno uočava u djelovanju javnih TV servisa kao i pojedinih štampanih medija.

INTERESNE GRUPE

Ekonomске reforme su ishodište mnogih proučavanja kao i česta sintagma na ovim prostorima proteklih nekoliko godina. Niko ne dovodi u pitanje njihovu potrebu, a gotovo svi nastoje locirati onoga aktera koji ih opstruiše. Tako postavljen okvir služi homogenizaciji određenog etnosa i skupljanju izbornih poena (populista i tehnokrata), a zaboravljaju bitnost strukturnog u strukturnim reformama, dalji klasni sukob i budućnost demokratije.

Dok posljednji kvartalni podaci pokazuju da se BiH postupno vraća u recesiju, raste pritisak na aktuelne vlade entiteta da provode obećane reforme: uštede u javnoj potrošnji, smanjenje poreza i privatizaciju državne imovine, te da će postaviti *prave* prioritete u zemlji. Istovremeno je jasno da zemlja kojoj je za servisiranje budžeta potrebno oko 400 miliona evra nema veliki manevarski prostor u pogledu fiskalne politike. Stoga se ne smije podleći pritiscima pojedinih interesnih grupa, već treba nastaviti sa strukturnim reformama. Naravno, zahtijevi EU za reformama u BiH s obzirom na tok i intenzitet krize u Evropi nikoga ne začuđuje, sem što aktuelnu političku elitu dovodi u nedoumicu, a narod do sumnje i oklijevanja. Pritisak za provođenje strukturnih reformi nije novina, već prisutan retorički obrazac u svim državama u okruženju. Ustvari, pozivanja na provođenje strukturnih reformi u BiH su možda još naglašenija u javnom diskursu Evropske unije.

Uprkos tome što je poziv na reforme dosegao tačku retoričkog zasićenja, uvijek se ponovo ispostavlja problematičnost njihovog kulturološko-političkog sadržaja, uprkos jasnoj tendenciji kod zagovornika strukturnih reformi da ih prikažu kao tehnički neutralne procedure. Naime, svaki entitet ima sumnje prema navedenoj agendi reformi koje su do sada usvojene u Predsjedništvu BiH i Savjetu ministara. Takva sumnja je jedna od limitirajućih barijera. Nepovjerenje između čelnika dva entiteta, uzrokovane prijedlogom da li će se prvo usvojiti sistem koordinacije, ili agenda reformi, ukupne reforme se sa ekonomskog polja prebacuje na političko, čime navedeni populisti i tehnokrate imaju dalju mogućnost opstrukcije najvažnije tačke reformi kao što je vladavina prava. Sve gore navedeno je direktna sociološko-kulturna barijera.

U rijetkim pokušajima političkog realiteta, strukturne reforme su određene kao instrument širenja djelovanja tržišta i privatnog sektora u kontekstu društva koje nije (sasvim napustilo i zaboravilo socijalizam). Razlika između kapitalističkog i socijalističkog društva je prije svega ideološko pitanje. Ali o tom ideološkom pitanju u BH politici se ne raspravlja i nikada se nije posebno raspravljalo, preko njega se prećutno prelazi. Može se zaključiti da u BiH političari kao i narodi se nisu kulturološki adaptirali. Naime, sociolozi i filozofi upozoravaju na činjenicu da se društvo kulturološki ne može adaptirati na nagle promjene koje zahtjeva tržišna ekonomija. Većina građana se teško

adaptira na novo tehnološko doba, na čelu sa političarima. Kao rezultat toga, ekonomija se među BiH političarima smatra privatnom kategorijom. Suštinska barijera reformi je što je ranije navedeno da političke elite još nisu postigle dogovor kakvu državu žele. U opciji su dva dijametralno različita koncepta. Dok se ne riješi to pitanje bilo kakve reforme u BiH su neizvodive. To više nije pitanje za EU, već stručnjake iz oblasti antropologije kulture. Ovo je nemoguće riješiti bez ozbiljnog pitanja operacionalizacije kulture na ovim prostorima. Može se izvući zaključak da je osnovna barijera reformama kulturološko pitanje, što su objektivne naučne činjenice. Subjektivne činjenice predstavljaju političare koji su zakopani u rovovima u cilju očuvanja stečenog bogatstva i povlastica.

Kada je riječ o evropskoj agendi taksativno navedene u vidu zadatih ekonomskih reformi, početni elan kako političara tako i građana je splasnuo. Implementacija strukturnih reformi se zasniva na politikama štednje koja treba omogućiti fiskalnu konsolidaciju. Mjere štednje neće proizvesti fiskalnu konsolidaciju, nego će uzrokovati nisku stopu ekonomskog rasta i visoku stopu nezaposlenosti.

PRIVATNI SEKTOR

Preduzetništvo predstavlja dinamične ljude sa novim idejama, spremne za poslovne rizike. Njihova energija je šansa za zaposlenje hiljade radnika, ali da li će imati kulturološkog kapaciteta za aktivno učešće u reformama? Da li će građani doživljavati privatne poduzetnike kao generatore ekonomskog rasta i zaposlenja? Da li će se opredijeliti za posao u MSP, i da li je to dio budućnosti? Realna je mogućnost da javna preduzeća i državne agencije budu sinonim za sigurnu budućnost. Da li građani podršku privatnicima i zahtjevima za novim ugovorom u radu doživljavaju kao afirmaciju ratnih profitera ili budućih klasnih neprijatelja?

Da li će se interesne grupe koje podržavaju građani opredijeliti za reforme koje podržavaju privatnike, ili protiv savremenih rješenja koja vode u pravnu državu i civilno društvo?

Sa druge strane, problematika kompetativnog menadžmenta postaje veoma aktuelna ako se uzme u obzir važnost privrednika koji će biti na prvoj liniji implementacije budućih reformi. Pitanje je da li ih imamo dovoljno i da li su dorasli za evropsku tržišnu utakmicu i konkurentnos? Da li imaju znanje za transfer tehnologija i stvaranje svoje vlastite?

U slučaju privatnog sektora eventualne reforme će nametnuti veću angažovanost administracije Vlade i opština prema MSP. Kao u slučaju javnog sektora, radi funkcionisanja i mogućnosti efikasnog upravljanja u privatnom sektoru, država treba da

obezbjedi stručnu i određenu fiskalnu pomoć. Privatni sektor često funkcioniše u obliku malih ili srednjih preduzeća. Iako vlade u BiH shvataju važnost razvoja MSP-a i u tom cilju se donose programi strategije razvoja, dosljedne politike i dalje nema zbog nedostataka adekvatne pravne regulative, nerazvijene infrastrukture i hroničnog nedostatka finansijskih sredstava. Tržišna ekonomija je u razvoju sa neuređenim i fragmentiranim tržištem. Bez odgovarajućeg privrednog miljea i određene stručne pomoći, privatni sektor neće moći kreirati inovativnu i fleksibilnu poslovnu strategiju. Ozbiljnija pomoć države je potrebna privatnom sektoru u pružanju mogućnosti razvoja finansijskog tržišta i stručne pomoći u transferu tehnologija, čime bi postao generator razvoja. Osnovni problem su nedostatak infrastrukturnih, finansijskih i tehnoloških mogućnosti, prije svega što privatnik sam rukovodi sa preduzećem, a nije kompetentan.

Stoga, organizacije privatnog sektora uviđaju da rast, dugotrajna održivost i opstanak na tržištu zahtijevaju angažovanje preduzetničkog menadžmenta. Privatni sektor se razvija bez značajnije pomoći državnih institucija. Sam se bori sa tržišnim uslovima, čime su mu umanjene šanse razvoja nedostatkom odgovarajućeg kadra, slabe konkurentnosti, odsustva snažnog finansijskog tržišta, pravne regulative, te reformi javnog i socijalnog sektora.

PSIHOLOGIJA OTPORA

Ekonomska komponenta je u prvom planu. Strukturne reforme znače aktivnosti na postizanju međunarodne konkurentnosti, što je za tranzicionu zemlju kao BiH kao i one u okruženju, s obzirom na monetarna i fiskalna ograničenja, posljednja šansa. Time se otvaraju neugodna pitanja klasnog sukoba unutar zapadnog balkana i nejednakih međunarodnih odnosa na nivou Unije. Stoga, afirmacija ekonomskih reformi donosi sa sobom i prepoznatljivu dilemu socijalizacije ekonomije. To će se uglavnom svesti na psihologizaciju otpora reformama u vidu identificiranja strahova i drugih oblika psihološke inercije. Ti oblici će biti u vidu različitih aktera, lobija, interesnih grupa, političara, medija, euroskeptika koji će sprječavati reformu. Pored toga značajna komponenta socijalizacije ekonomije prilikom strukturnih reformi, tiče se interpersonalizacije pojmovnog termina teorije javnog izbora, koja političko polje redukuje na niz interesnih grupa usmjerenih prvenstveno na maksimizaciju vlastitog benefita.

Hipotetička projekcija ekonomskog uspjeha nakon eventualno provedenih reformi ovisi o pozicioniranju zainteresovanih aktera u pogledu odnosa između kapitala i rada. Sindikati kao predstavnici radnika, će predstavljati problem tokom reformi. Oni će se protiviti ekonomskom uspjehu koji ne donosi zaposlenost, kvalitetne uslove rada i poštovanje

radničkih prava. Eventualni uslov donošenja novog ugovora o radu, koji je obaveza reformske agende će sindikat koristiti kao barijeru eventualnoj reformi. I u ovom slučaju je očito da će aktivnosti sindikata podsticati euroskepticizam, pozivajući se na činjenicu da je on prisutan i među članicama EU. Ne može se oteti utisku da su sindikati instrumentalizovani od strane aktuelne vlasti. Možda imaju informaciju da će se u slučaju implementacije reformi sindikati u bližoj budućnosti redukovati ili čak ugasiti, kao što će se u sledećim etapama redukovati zdravstvene i obrazovne ustanove. Politička elita ima percepciju da je moguće ukidanje socijalnih davanja i socijalnih programa, prema diktatu dizajnera reformi.

Saznanje brane činjenicom da su reforme radnog prava pokrenute u EU usmjerene prema ukidanju stečenih radničkih prava, pojavu nesigurnih oblika zaposlenja, pri čemu agenda fleksibilnosti koju zahtjeva EU-komisija, proturječi onome što je zapisano na nivou primarnog i sekundarnog prava Evropske unije. Dosadašnje reforme radnog prava su imale negativan učinak na pregovaračku poziciju rada, posebno kad je riječ o perifernim članicama, navođenjem broja otpuštenih radnika uz otežavajuće nalaženje zaposlenja mladih.

IDEOLOŠKA DIMENZIJA

Prethodna problematika ideološke dimenzije postavlja načelno pitanje odnosa kapitalizma i strukturnih reformi BiH u kontekstu krize u samoj EU. Postoji li opcija za vjerovanje da li bi provođenje raznih elemenata strukturnih reformi, uključujući one koje su hipotetički prihvatljive sa pozicije i rada i kapitala, naprimjer borba protiv korupcije, nepotizma i klijentelizma, imalo uticaj na sve izraženiju divergenciju centra i periferije Evrope, nastalu uslijed liberalizacije finansijskih tržišta i implementacije nefunkcionalnog institucionalnog okvira? Proučavanja koja su se dosad bavila odnosom centra i periferije istorije kapitalizma, ukazuje na činjenicu da periferija nije samo geografski pojam, već ishodište povezano sa karakteristikom kapitalizma da kohezije ekonomsku, a tim i političku moć. Takvo mišljenje unutar same EU će dovesti do evroskepticizma u BiH, i to zbog dizajniranja vertikalnog nivoa upravljanja u EU što će dovesti do formiranja politike javnih finansija u korist aktera u evropskom finansijskom sektoru-(bankari), koji će generisati ekonomsku moć a tim neutralisati mehanizme demokratskog odlučivanja. Ta praksa je već manifestovala stavove da se upravljanje unijom manifestuje kao nedemokratski kapitalizam. Takav razvoj događaja će biti vjetar u leđa političkim elitama u BiH koji će opstruisati predložene reforme.

JEDNO PROMIŠLJANJE O PORIJEKLU SLOGANA JEVREJSKO-MASONSKA ZAVJERA

Daniel A. Romano

Rezime:

U ovom tekstu nudimo jedno promišljanje o porijeklu slogana 'jevrejsko-masonska zavjera protiv Čovječanstva' zasnovano na pregledanju dostupne literature.

Ključne riječi i fraze: Slobodni zidari, Jevreji, jevrejsko-masonska zavjera

A CONSIDERATION ON THE ORIGIN OF THE TERM JEWISH-FREEMASONIC CONSPIRACY

Daniel A. Romano

Abstract: In this text we offer a reflection on the origin of the slogan 'Jewish-Freemasonic conspiracy against Humanity' based on the review of available literature.

Keywords and phrases: Freemasons, Jews, Jewish-Freemasonic Conspiracy

Mitovi o zavjeri su bili česti, često značajno uticajni i ponekad dominantna karakteristika socio-političke kulture u posljednjih nekoliko vijekova u Evropi. Jevreji, Slobodni zidari, Iluminati, jezuiti, trockisti, cionisti, i drugi uključujući kombinacije prethodno

pomenutih, kao na primjer Jevreji i Masoni, bili su osnova za konstruisanje fikcija o zavjeri protiv Čovječanstva ili nekih od njegovih dijelova. U ovom tekstu mi ćemo se zanimati porijeklom slogana jevrejsko-masonska zavjera. Mit o zavjeri Jevreja i Masona protiv Čovječanstva, u prvoj aproksimaciji, prema Moru (Gordon Jack Mohr, 1993.) zasnovan je na slijedećim uvjerenjima:

- Bratstvo slobodnih zidara je jedinstveno tajno društvo;
- Bratstvom slobodnih zidara rukovodi jedna mala grupa osoba;
- Principijelno-filozofska opredjeljenja Slobodnih zidara zasnovana su na snažnoj mržnji prema Hrišćanstvu;
- Mnogi od spoljnih efekata Slobodnih zidara kao što su rituali, simboli, terminologija, legende i drugi vode porijeklo od Judaizma;
- Filozofija esoteričke Masonerije (u koju su upućeni samo izabrani u jednom malom unutrašnjem krugu) identična je sa jevrejskom Kabalom;
- Jedna mala grupa vrlo bogatih Jevreja upravlja Bratstvom slobodnih zidara; i
- Jedan šira grupa vrlo uticajnih Jevreja, koja ima identične ciljeve kao i Slobodno zidarstvo, koristeći se analognim sredstvima kao Masoni i koji su vrlo bliski njima, nastoji da ostvari dominaciju u Svijetu formiranjem tzv. Svjetske vlade.

Postoji mnogo zajedničkih principijelo-filozofskih opredjeljenja, stavova i uvjerenja unutar masonskih i jevrejskim rituala, simbola i riječi (Harry Carr, Hebraic, 1984). Radi ilustracije, bez upuštanja u polemiku, mi ćemo, slijedeći promišljanja Bari Albina (Barry Albin, 2011)., a oslanjajući se na Bibliju (Sveto Pismo Starog i Novog Zavjeta, 1992) i dva vjerovatno najvažnija dokumenta Slobodnih zidara – Andersenovu 'Konstituciju' (*Sveto Pismo Starog i Novog Zavjeta*), Pričardovo 'Seciranju masonstva' (Samuel Prichard, 1723) podsjetiti čitaoca na sljedeće primjere:

1. Vjerovanje u jedinstvenog sve-stvoritelja i sve-graditelja, način obraćanja k Njemu ali i samo ophođenje sa Njim, besmrtnost duše, milosrđe, komunikacija uz uvažavanje sa okruženjem, - su suštinski elementi masonskih opredjeljenja, ali i Judaizma. Naravno, i zagovornici drugih kolektivnih filozofa mogu iznostiti analogne tvrdnje.

2. Slobodno zidarstvo i Judaizam, kao i druge religije, ali i opšte prihvaćeni stavovi o etičkim standardima, - podučavaju ljude da bi trebalo da disciplinuju i kontrolišu svoje strasti. Jevrejska djeca se podučavaju značenjima koja proizlaze iz biblijskih opredjeljenja unutar vlastitih porodica i posredstvom kolektivnih rituala u sinagogama, a osobe koje prihvataju masonska opredjeljenja unutar radova u masonskim ložama - kako bi im se pomoglo da razviju, prihvate i praktikuju ova umjeća.

3. Slobodno zidarstvo kao i Judaizam iskazuju najveće poštovanje ka slobodi pojedinca ali i pružaju potpunu podršku da ta sloboda bude u skladu sa vlastitom savješću svake pojedine individue. Judaizam traži od svojih pristalica da prihvate uvjerenje da su svi ljudi sposobni za dobro, ili i za zlo, podučavajući ih, pri tom, da prihvate opredjeljenje da bi trebalo da iskoriste svoju slobodnu volju, i da izaberu pravedan put u svom životu. Slobodno zidarstvo uvjerava svoje pripadnike - da oni, koji su moralno sposobni, mogu pronaći 'svjetlost' unutar masonskih opredjeljenja i djelatnosti za sebe i svoje okruženje- ako to lično stvarno žele. Koncept ostvarivanja slobodne volje realizuje se prihvatanjem opšte valjanih društvenih normi.

4. Svjetlost je važan simbol i u Slobodnom zidarstvu i u Judaizmu. Radi ilustracije podsjetimo se da jevrejsko praznovanje (po)novnog unošenja svjetla u jerusalemski hram (poznato pod kolektivnim imenom Hanuka) sa kojima se identifikuju pripadnici Judaizma, s jedne strane, i masonsko unošenje svjetla u ložu, s druge strane, simbolizuju prisustvo univerzalnog duha, prihvatanje pune slobode savjesti ali i buđenje spiritualnog uznešenja svakog prisutnog pojedinca.

5. Jedan od osnovnih simbola Slobodnih zidara je Solomonov hram u Jerusalemu (oko 1000 B.C.–585 B.C.), dok se, u Judaizmu, taj i ponovo izgrađeni Solomonov hram, Drugi hram (516 B.C.–70 B.C.) - smatraju jednim od centralnih mjesta jevrejske religije. Kralj Solomon je jedan od najznačajnijih ličnosti u jevrejskoj istoriji. On je takođe, jedna od značajnijih figura u masonskim ritualima. Pogledati tekst: Harry Carr. Hebraic aspect of the Ritual. *Ars Quatuor Coronatum*, 97(1984), 75-83; *The Ruby Tablet*, 1(3) (2012), 24-37.

Iako postoje mnogi bliski i analogni aspekti Judaizma i Masonstva, takođe treba poentirati-da postoji puno elemenata u „Nauku slobodnih zidara“ koji, najblaže rečeno, mogu biti neugodni za vjerujuće Jevreje - pri pristupanju i prihvatanju slobodno zidarskih opredjeljenja. Na primjer: pri gotovo svakom masonskom ritualu, iskazuju se stavovi koji nisu u skladu sa kolektivnim uvjerenjima većine Jevreja. Neke Slobodno zidarske organizacije koriste novozavjetne molitve, reference na sveto-posredstvom novozavjetnog tumačenja tog koncepta, kao i neke druge elemente preuzete iz Hrišćanstva. Ako prihvataju „Nauku slobodnih zidara“, vjerujući Jevreji-kad su u kontaktu sa pomenutim referencama moraju biti suzdržani pri praktikovanju takvih masonskih rituala. Prvi poznati Jevrejin– mason bio je Eduard Rose (Edward Rose), afilevan 1732. godine u jednoj od londonskih loža, (Jacob Katz, 1970.). Međutim, u anti-semitrskom i anti-masonskom tekstu „Židovska masonerija“ (Nepoznati autor, 1935.), iznosi se tvrdnja (naravno, bez dokaza) „već godine 1723. nalaze se u ložinskim popisima židovska imena“. Pojave, o kojima je ranije bilo riječ, došle su do snažnijeg izražaja - što je rezultiralo povećanom pažnjom pri svakom slijedećem prijemu Jevrejina u masonsko bratstvo. Postoji vjerovanje da su se protentanske lože lakše odlučivale za prijem Jevrejina u bratstvo nego je to bio slučaj sa francuskim ložama. Na primjer, Bari Albin u

već pomenutom tekstu iznosi konstataciju - da iako su poneke lože Velikog orijenta Francuske prihvatale Jevreje kao punopravne članove bez restrikcija takav slučaj nije bio sa drugim obdijencijama. Postoji podatak - da je jedan Jevrejin bio, 1869. godine, Veliki majstor u Parizu, (Fred Skolnik, 2007.). Međutim, u kasnijim decenijama devetanestog vijeka, francusko društvo postaje značajno više anti-semitsko nego ranije, a kulminacija takvih opredjeljenja poznato je kao Drajfusova afera (Dreyfus affair, 1894). Na žalost, i ponašanje značajnog broja pripadnika francuskih masonskih loža postaje značajno anti-jevrejsko.

Podsjetimo čitaoce šta se podrazumijeva pod ovim, poslednje pomenitim terminom. Klasični ili tradicionalni antisemitizam je diskriminacija, ili odbijanje prava Jevrejima da žive kao ravnopravni članovi slobodnog društva. Novi antisemitizam – nepotpuno, ali i pogrešno, kao "anti-cionizam" (pošto nisu sve kritike cionizma antisemitske) – uključuje diskriminaciju, poricanje ili napad na pravo jevrejskog naroda da živi kao ravnopravni član porodice nacija. Ono što je suština za svaki oblik antisemitizma, i zajedničko za oba, je diskriminacija. Sve što se dogodilo jeste da se iz diskriminacije Jevreja kao pojedinaca – što je klasični antisemitizam, za koji postoje indeksi mjerenja (npr. diskriminacija Jevreja u obrazovanju, stanovanju ili zapošljavanju i tome slično) - prešlo na diskriminaciju Jevreja kao zajednice ljudi – što prepoznajemo kao novi antisemitizam, za koji se tek treba da se razviju pokazatelji mjerenja. Prema Kotleru, (Irwin Cotler., 2002), mogu se identifikovati sljedeći indikatori posredstvom kojih se mogu prepoznavati vidovi ekspaniranja izmjenjenog koncepta anti-jevrejstva:

- Egzistencijalni ili genocidni antisemitizam;
- Politički antisemitizam;
- Ideološki antisemitizam;
- Teološki antisemitizam;
- Kulturološki antisemitizam;
- Evropski antisemitizam; (Svjedoci smo eksplozije evropskog antisemitizma bez paralele sa sličnim poslije Drugog svjetskog rata i čija atmosfera podsjeća na 1930. godine. Neke primeri, koji se mogu posebno poentirati, su :
- Napadi na i sknavljenje sinagoga, grobalja i jevrejskih institucija;
- Napadi na istaknute Jevreje;
- Konvergencija ekstremnih lijevih, i ekstremnih desnih organizacija i/ili pokreta - koji na javnim demonstracijama pozivaju na „smrt Jevrejima“;
- Okrutna propaganda protiv Države Izrael i Jevreja, izmišljenim optužbama;

-Demonizacija Države Izrael - kroz napise korištenjem fašističkih, nacističkih i/ili ustašoidnih metafora;

-Indiferentnost Evropljana u suočavanju sa terorističkim akcijama protiv Države Izrael i /ili Jevreja.)

-Suštinsko konceptualno anti-jevrejstvo na međunarodnom nivou: Odricanje prava Državi Izrael da bude jednaka sa drugim državama - kao subjekt međunarodnog prava;

-Suštinsko proceduralno anti-jevrejstvo: Odricanje prava Državi Izrael, i Jevrejskom narodu, da se-na ovu društvenu zajednicu kao i cjelokupan Jevrejski narod i njihove postupke primjenjuju postupci procjenjivanja opravdanosti, gleda kao na ravnopravne članice međunarodne zajednice;

-'Prihvatljivi' antisemitizam; (Ovo se odnosi na međunarodni "pravni" karakter antisemitizma, u kojem, u nekoj vrsti Orvelovske inverzije zakona i jezika, ne mali broj akata organa Ujedinjenih nacija postaju maska za podsticanje "učenje prezira prema Državi Izrael i Jevrejima kao narodu".)

-Ekonomski antisemitizam; Poricanje Holokausta;

-Rasistički terorizam protiv Jevreja; i

-Antisemitizam podržavan od državnih institucija. (Ovo se odnosi na državno-nesankcionisanu "kulturu mržnje" - integrišući stare i nove oblike anti-jevrejstva koja pronalazi sve veći izraz u podsticanju na mržnju - u državnim vjerskim nesankcionisanjem izliva anitisemitizma, anticionizma i antijevrejstva institucijama, kroz školski sistem, u medijima, i na druge načine, uključujući i najnovije primjere, kao što su - ponovno publikovanje Hitlerove 'Moje borbe' i 'Protokola cionskih mudraca', i neselektivno promicanje simbola i motiva iz klasičnog antisemitizma - radi neotvorene demonizacije Države Izrael, i čitavog jevrejskog naroda.)

S druge strane, podsjetimo se osnovnih načela Bratstva slobodnih zidara:

- Slobodno zidarstvo, koje je po svojoj suštini filantropsko, filozofsko i napredno, ima za cilj potragu za istinom, izučavanje morala i ispoljavanje solidarnosti; ono radi na materijalnom i moralnom unapređenju, na intelektualnim i društvenom napretku Čovječanstva.

- Principi Bratstva slobodnih zidara su uzajamna tolerancija, poštovanje i drugih i sebe samog, te potpuna sloboda savjesti.

- Smatrajući da sva razumijevanja i prihvatanje metafizičkih koncepata i procesa podležu isključivo ličnoj procjeni svakog pojedinačnog čovjeka, Bratstvo slobodnih zidarsa ne zahtijeva od svojih pristalica da prihvataju ni nijednu dogmatsku tvrdnju.

Neutralnost prve masonske Konstitucije prema opšteprihvaćenim religijama u Evropi, čak i ako je to bilo interpretirano kao ravnodušnost prema varijacijama dogme i modovima obožavanja, bila je sasvim dovoljna da prema sebi izazove antagonizam, posebno Katoličke crkve. Tako je papa Klement dvanaesti (Pope Clemens XII) izkazao protivljenje prema slobodno zidarskim idejama-svojim pismom, od 28. Aprila, 1738. god. Dostupno na:

<http://www.papalencyclicals.net/Clem12/c12inemengl.htm>

(Poznato je da neprihvatanje Udruženja slobodnih zidara je snažno od strane Katoličke crkve, od marta 1937. godine, od strane francuskog kardinala André-Hercule de Fleury. Kasnije, Papa Pije IX, (1846-1878.), kao i Papa Leo XIII, (1878-1903.), koji su izdali posebne enciklike uperene protiv Slobodnih zidara)

Ovim je cjelokupna društvena zajednica, osim Velike Britanije, okrenuta protiv ideja koje su zastupali Slobodni zidari. Da bi se ublažio nepovoljan položaj francuske masonerije, 1742. godine u Parizu, pojavila se knjiga 'Izvinjavam se za red Franko-Masona' [Nougaret Pierre-Jean-Baptiste (1742). Apologie pour l'ordre des Franc-Macons. Dresden: Walther Georg Conrad]. U jednom od njenih paragrafa, iznosi se da je „Red otvoren samo za hrišćane. Nije moguće i nije dozvoljeno da bilo koja osoba izvan Hrišćanske crkve bude prihvaćena kao mason“. Zbog toga je-Jevrejima, muslimanima i nereligioznim osobama, uskraćena mogućnost da budu članovi loža. Čak i u Konstituciji Velike lože Francuske, koji je ratifikovan 1755. godine, postojao je eksplicitan pasus, kojim je istaknuto - da samo krštena osoba može biti član Bratstva slobodnih zidara.

Vjerske i političke motivacije iza progona masonstva su očigledne i jednostavne za razumijevanje, jer su ih primjetili nebrojeni autori i historičari. Zaključak se uvek svodi na istu tvrdnju da je Katolička crkva preduzimala preventivne mjere protiv onoga što je percipirala kao potencijalnu prijetnju njenom političkom i vjerskom autoritetu.

Konceptualno porijeklo složenice 'judeo-masonska zavjera' proizilazi iz očigledno onih izvora, i sa jednako očiglednim motivima, koji su bili zainteresovani da se širi propaganda protiv masonstva i drugih subjekata koji se suprotstavljaju tiranskom političkom i vjerskom sistemu tog perioda.

Antisemitski spisi - koji su postojali prije 1797. godine, nisu imali nikakve veze sa Jevrejima, kao učesnicima revolucionarne svjetske zavjere - usmjerene na uništavanje Hrišćanstva. Oni su u pretežnoj mjeri bili ograničeni na religijske teme, sa samo indirektnim političkim tonovima. Jasno je da je antisemitska publicistika, koja je postojala prije 1797, vezivala Jevreje na smrt Hrista, i na toj osnovi su bili progonjeni. Takođe, Jevreji su povremeno bili povezivali sa praksom izmišljenih crno-magijskih vještina. Ali ih autori takvih publikacija nikada nisu predstavljali kao revolucionere

sklone osvajanju Svijeta. Naprotiv, Jevreji su opisivani kao slabići i kukavice – individue koje jedva da zaslužuju političku pažnju.

Na osnovu prethodno izloženog, potpuno je opravdano postaviti pitanje:

Kako i zašto je konstruisan političko-antijevrejski mit o jevrejsko-masonske zavjeri protiv čovječanstva?

U devetnaestom vijeku mnogi katolički sveštenici, od pape pa nadole, bili su ubjedeni - da neka mračna zavjera nastoji da vjernike udalji od bezvremenske univerzalne hrišćanske istine da bi proizvela raspad Crkve. (Thomas J. Williford (2005).

Zamišljena zavjera - koju je sveštenstvo opisivalo, prvo je bilo dovođena u vezu sa Slobodnim zidarima. Jevreji su dodani u takve konstrukcije kasnije. (David I. Kertzer (2001). Do kraja devetnaestog vijeka, ne mali broj sveštenika i monaha, neometanih od strane vrhovne institucije Katoličke crkve, uporno je propovjedalo o postojanje anti-hrišćanskog međunarodnog plana - u koji su involvirani Jevreji i Slobodni zidari. Prema tvrdnjama, iznesenim u svojoj disertaciji, pozivajući se na Kacera (pages 128, 174), Viliford upućuje - da je jedna od prvih publikacija u kojoj se Jevreji, i cjelokupan jevrejski narod, otvoreno optužuju za judaizaciju hrišćanskih naroda, bio je tekst 'Jevrejin, judaizam i judaizacija hrišćanskih naroda' [Henri Roger Gougenot des Mousseaux (1869): 'Le Juif, le judaïsme et la judaïsation des peuples chrétiens', Paris: H. Plon], a tekstovi - u kojima se masoni optužuju za rušenje monarhizma u Evropi, je tekst „Memoari koji služe istoriji jakobinizma“ [Augustin Abbe Barruel (1797/1799). Mémoires pour servir à l'histoire du Jacobinisme. Hambourg: Fauche.] i „Dokazi o zavjeri protiv svih vladavina i vlada Evrope konstruisani su na tajnim sastancima slobodnih zidara, iluminatskih i filozofskih društava“ [John Robison (1798): Proofs of a conspiracy against all the religions and governments of Europe carried on in the secret meetings of Free- masons, Illuminati and Reading Societies, Philadelphia: T. Dobson], (Mary Copeland and Jane Crawford, 2014).. Ovdje treba pomenuti da, prema tvrdnji Lucijena Volfa, iznesenoj u tekstu „Mit o jevrejskoj pretnji svijetskim poslovima“, a koji se poziva na tekst u „Gentleman’s Magazine“, iz juna 1794, prvo dovođenje u vezu Masona i urote protiv Hrišćanstva je 1790. godina u govorima starješine Seminary of Eudists at Caen. (Ibid., 2014).

Prvo dovođenje u vezu Jevreja i Francuske revolucije je 1820 u tzv. Simoninijevom pismu (Norman Cohn, 1970). Prema tvrdnjama Širera (S .R. Shearer, 2010).., procjenjuje se da je godine 1806 Barruel izradio dokument u prilog njegovim klevetničkim optužbama protiv Jevreja - Simoninijevo pismo.

Kao i gotovo sve ostalo povezano sa mitom jevrejske svjetske zavjere, pismo je bilo falsifikovana izmišljotina koju je proizvela francuska politička policija pod Fuše- om (Joseph Fouché, 1759-1820, ministar policije pod Napoleonom Prvim). Dizajniranje

konstrukcije o postojanju tog pisma imalo je za cilj da utiče na Napoleona, i naravno cjelokupnu društvenu zajednicu Francuza, protiv Jevreja u doba Napoleonovog dodijeljivanja građanskih prava Jevrejima (1791. godine) i tzv. 'Velikog Sanhedrina' (1806. godine). Pismo je, navodno napisao italijanski oficir, Đ.B. Simonini (Giovanni Battista Simonini). Pošto je čestitao Barruelu na 'otkrivanju' jakobinaca, za koje je Simonini tvrdio da su pripremali put za Antihrista, u pismu je opisan tzv. 'jevrejski ulog' na čitavom "Jakobinskom prostoru".(uporedi sa str. 71 Robertsonove knjige „Novi svjetski poredak“ (Pat Robertson, 1992).. Tekst ovog pisma, riječima Umberta Eko-a "razvija sveobuhvatnost svega što je postalo antisemitska propaganda devetnaestog vijeka", tj. to je prvi dokument koji eksplicitno kaže da su se Jevreji zavjerali kako bi preuzeli vlast nad cijelim svijetom. Tekst (u stvari, jedna od verzija) pisma je kružio u različitim formama i konačno je objavljen u štampi 1878. (Ivan Sergeevich Gagarin, 1878.) Još uvijek pouzdano se ne zna da postoji original ovog pisma: U literaturi se može pronaći podatak da postoje kopije ovog pisma iz ranijih godina.(Anastasia Glazanova, 2017).

Međutim, Baruelove fantazije i Simoninijevo pismo o masonske i jevrejske uroti protiv Čovječanstva nisu proizveli skoro nikakve refleksije sve do 1854 (Eduard Emil Eckert: *La Franc-Maçonnerie Dans Sa Véritable Signification, Ou Son Organisation, Son But Et Son Histoire: Histoire.* - francuski prevod 1854: De L'allenand. Liege: Hebraism), odnosno

1862. godine (*Historisch-politische Blätter für das Katholische Deutschland*, Munchen, Vol. V, page 432-434), (citirano prema Norman Kon, 1996.). Nekoliko godina kasnije (preciznije 1868), Herman Gedše (Herman Goedsche) autor je knjige koja je postala osnova jedne od najpoznatijih antisemitskih izmišljotina svih vremena - "Rabinov govor". (Sir John Redcliffe, pseudonim Hermana Gedšea, 1868.). Kao samostalna publikacija ovaj dio Gedšeove knjige publikovan je 1872 u Petrogradu a 1876. godine u Moskvi pod naslovom „Na jevrejskom groblju u češkom Pragu (Jevreji vladaju Svjetom)“ (Norman Kon, 1996).

References / Reference

B. Albin (2011). *Judaism and Freemasonry. Inner Quest Lodge 456.*

Dostupno na adresi:

http://www.innerquest456.org/essays/judaism_and_freemasonry.pdf

A. Abbe Barruel (1797/1799). *Mémoires pour servir à l'histoire du Jacobinisme.* Hambourg: Fauche.

- C. Berlet (1998). Dances with Devils How Apocalyptic and Millennialist Themes Influence Right Wing Scapegoating and Conspiracism. *The Public Eye*, 4/16/99
- E. Cahill (1930). *Freemasonry and the Anti-Christian Movement*, 2nd ed. Dublin: M. H. Gill.
- H. Carr (2012). Hebraic aspect of the Ritual. *Ars Quatuor Coronatum*, 97(1984), 75-83; *The Ruby Tablet*, 1(3), 24-37.
- N. Cohn (1970). *Warrantfor Genocide*. London: Penguin Books. [Norman Kon, (1996). *Poziv na genocid*, Novi Sad: Matica Srpska]
- M. Copeland and J. Crawford (2014). Freemasonry, Secret Societies and the French Revolution: <https://www.msmu.edu/graduate-programs/humanities/humanitas/>
- I. Cotler (2002). Human Rights and the New Anti-Jewishness: Sounding the Alarm. *The Jewish People Policy Planning Institute*, No.1, 3-10.
- I. Fraser (2004). The Protocols of the Learned Elders of Zion: Proof of an Ancient Conspiracy. <https://www.biblebelievers.org.au/proof.htm>
- A. Glazanova (2017). New Discoveries in the Development of the Judeo-Masonic Conspiracy Theory. 17th World Congress of Jewish Studies
- S. Mayers (2012). *From 'the Pharisee' to 'the Zionist Menace': Myths, Stereotypes and Constructions of the Jew in English Catholic Discourse (1896–1929)*. PhD thesis, University of Manchester
- G. J. Mohr (1993). *The hidden power behind Freemasonry*, 2nd edition. Burnsville: Weisman Publications
- P. Robertson (1992). *The New World Order*. Mass Market Paperback.
- J. Robinskon (1798). *Proof of a conspiracy against all the religious and governments of Europe carried on in the secret meetings of Free-masons, Illuminati and Reading Society*, (3rd edition) Philadelphia: T. Dobson & W. Cobbet
- S. R. Shearer (2010). *The Origins of the Illuminati Myth and the Protocols*, Dostupno na: www.johnsanidopoulos.com/2010/09/origins-of-illuminatti-myth-and.html
- T. J. Wilford (2005). *Conservative political rethoric: Judaeo-masonic conspiracy theory*. Ph.D. Theisis, Vanderbilt University.

L. Wolf (1921). *The myth of the Jews menace in world affairs*. New York: The MacMillan Company.